

Njunyi Habara daccii Luka

¹ Wiinē wabənē cii kya naahē ka hē dīi Tawəfilasē maɗuunəkii. Ənji lanjē dīi gazhi'waanē ŋga naahē uushi'iitē ɗaadii ahadeenē. ² Kē nyaahē tii makē sətē fii inē a ma ənjitē nee dē ginətii təkəŋwanē, ətē ndzaanē ka ənji waaza wabənē ŋga Əntanɗə. ³ Ma nyi əsə, kē caamē nyi dē haŋkala agyanē sətē ɗaadii daga ŋukē. Acii ha'ə kē nee nyi, maɗa naahətē nyi ka hē sətē ɗaadii kada'ə kada'ə, ka ɗanē ŋga'ə. ⁴ Ma dīi nyi ha'a, kaa ha shii oo'i, ma sətē jigunyi ənji ka ha, goonɗa tanyi.

Banē ŋga malaa'ika poonē tē Yoohana əndē ɗa bapətisəma

⁵ Ma agi zamanatē dīi *Hirudusē ŋwanjuunē agyanē hanyinē ŋga Yahudiya, tē'i əndə'i *limanē dīi ləməkii Zakariya. Ma ca, agi kurəgē ŋga limanyinē ŋga Abiya ŋga ŋukē nē ci. Ilizabeetē nē ləmē ŋga minaakii. Ma kya, agi slikerənē ŋga *Haruna, maɗuunē limanē, shigi ki. * ⁶ Ma tii da minaakii, ənji goonɗa nē tii akəŋwacii Əntanɗə kyakya'ə. Agi nə'utənē nē tii sətē bii Slandanē patē dē rəgwakii. ⁷ Amma pooshi tii upaa uuzənē, accii ma minaakii Ilizabeetē, əntaa mitē poo nē ki. Tii kyakya'ə əsə, kē uugi tii sasarənē.

1:3 1.3 Slənē 1.1. * **1:5** 1.5 Abiya: 1 Haba. 24.7-19.

⁸ Ma ka ɛndɛ'i uusera, makɛ zhi'wa saa'i nɔa slɛnɛ nɔa kurɛgɛtɛ dɛi Zakariya agikii, kɛ gi Zakariya ka dɛa slɛnɛ asɛkɛ *yi nɔa ɛntanɔfɛ makɛ sɛtɛ izɛɛ limanyinɛ ka dɛanɛ. ⁹ Ma sɛtɛ ci limanyinɛ a dɛa, ka kuratɛnɛ nɛ tii ahadatii taa wu nɛ dzɛnɛ ka dɛzɛ urɛdya a kumu ga ɛntanɔfɛ. Ma saa'ikii, tɛ Zakariya kuryagi tii. ¹⁰ Ma ca dɛzɛ urɛdya a kumu, ma ɛnjitɛ agyɛ patɛnatii, tɛya dɛa dɛ'wa. ¹¹ Ma ci ma'ɛ agi dɛzɛ urɛdya, wata kɛ jigagi malaa'ika nɔa ɛntanɔfɛ ka ci. Ca kɛnɔaanɛ da ciizɛma hatɛ ci limanyinɛ a dɛzɛ urɛdya.

¹² Makɛ nee Zakariya ka ci, wata kɛ kɛsɛgi nɔgwalɛnɛ tɛ ci, mashiimɛ ci sɛ nɔa dɛanɛ. ¹³ Wata ɛnki malaa'ika ka ci, "Zakariya ga ha nɔgwalɛ, acii kɛ fii ɛntanɔfɛ dɛ'waaku. Ma minaaku Ilizabeetɛ, ka poonɛ nɛ ki ka hɛ uundzɛ nɔgura, kadɛ nii kwa dɛkɛ ka ci lɛmɛ Yoohana.

¹⁴ Kadɛ dɛanɛ nɛ hɛ maɔushinɛ da moodfasɛka putaakii. Kadɛ na ndzaanɛ ka sɛ nɔa maɔushinɛ ka ɛnji patɛ ɛsɛ. ¹⁵ Acii kadɛ nii kɛya ndzaanɛ ka gawɛ ɛndɛ akɛɔwacii ɛntanɔfɛ. Paa ci na sa ma'i inaba, taa ɛndɛ'i sɛ nɔa sanɛ ɛtɛ ca ka ɛndɛ agyanɛ, paa ci na sa. Kadɛ ndzaanɛ nɛ Malaaba Ma'yanɛ da ci daga asɛkɛ mɛci ɛsɛ. ¹⁶ Kadɛ ɛnyatɛginɛ nɛ ci dɛ ɛnji bɛzɛkii agi ɛnji *Isɛrayiila kaa tɛya nɛ'u tɛ ɛntanɔfɛ Slandana. ¹⁷ Kadɛ nii kɛya upaa nɔgeerɛnɛ nɔa Ma'yaatɛ slɛnyi ashi anabi *Iliya. Kadɛ nii kɛya takɛɔwanɛ ka Slandana, ca hadatɛgi dɛ

1:9 1.9 Shig. 30.7-8. **1:13** 1.13 1.60,63. **1:15** 1.15 Baan. 6.3; M.Gɛɔw. 13.4-5; Luka 7.33.

manjeevənə da dəsənətii, ca ənyatəgi aa rəgwa də ənjitə naanagi ka nə'unə tə Əntaŋfə, kaa təya ndzaanə da haŋkala, təya nə'u tə Əntaŋfə. Kadə nii kəya tasəkətə tə ənji kaa təya gərə shinə ŋga Slandana.”

¹⁸ Wata əŋki Zakariya ka malaa'ikata, “Də mi sanə shiinəki oo'i, gooŋga nə sətə bii hə ka nya? Acii ma nya, kə uugi nyi iirənə; minaaki əsa, kə paləgi fəzə ŋga pawatə.” ¹⁹ Əŋki malaa'ikatə ka ci, “Nyi nə Jibərila, akəŋwacii Əntaŋfə nə nyi ka də sləna. Ci sləkee ka nyi kaa nya wabə ka hə, nya ba ka hə ŋunyi habaratsa.

²⁰ Amma maluuvmə hə oo'i, gooŋga nə sənə bii nyi ka hə. Amma shiiwə oo'i, mada kə mbu'ya uusərakii, kadə na də ha'ə. Aciikii ka dəginə nə hə ka masə gana; pa ha mbee ka wabənə madaamə səndə bii nyi ka hə kə dii.”

²¹ Ma saa'itə i malaa'ika da Zakariya a wabə ha'a, gəranə nə ənji tə ci agyə. Ka ha'ə kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə təkurənə ŋga Zakariya a kumu ga Əntaŋfə. ²² Makə gimagi Zakariya, mambeemə ci ka wabənə da ənji ma'ə. Davə shii tii oo'i, tə'i uushi ŋga hurəshishinə nee ci a kumu ga Əntaŋfə. Də ciinə wabi ci ka tii.

²³ Makə uugi saa'i ŋga slənə ŋga Zakariya asəkə yi ŋga Əntaŋfə, ca palə saakii aasii.

²⁴ Ma daba'ə ətsə ha'ə, wata kə dəsakii minakii Ilizabeetə. Kə dii ki ləgidə tufə asii ka hakii, manjimə ta dzə ka ha, əŋki ki: ²⁵ “Wiinə səndə dii Əntaŋfə ka putaaki: kə nee ci ka

1:17 1.17 Mal. 3.1,23-24; Mat. 17.10-13; Mar. 9.13; Yooh. 1.21.

1:18 1.18 'Wat. 17.17; 18.11. **1:19** 1.19 Dan. 8.16.

təgunuunaaki; kə luupaa ci tə nyi, pooshi ma'ə ayinə agiki.”

Banə nga malaa'ika poonə tə Yeesu

²⁶ Makə dīi Iizabeetə ləgidə kuwa də dəsəka, wata Əntanfə a ənə ka sləkeenə ka malaa'ikatə dīi ləməkii Jibərila aasəkə vəranə nga Nazaratu, anə hanyinə nga Galili. ²⁷ Ma sləkee Əntanfə ka ci, aabii əndə'i kadəma ətə dīi ləmətə Mariyaama. Ma kya, mađanə nga əndə'i əndə nə ki ətə dīi ləməkii Yusufu. Agi slikərənə nga ɲwanɲwə *Dawuda shigi ci. ²⁸ Shinə nga malaa'ika aabii Mariyaama, wata əŋki ci ka ki, “Dawə maɲushinə. Acii kə dīi Əntanfə ka hə pwapoonə. Kədəhə nə Slandanə da hə.” ²⁹ Makə fii Mariyaama wabənə nga malaa'ikatə ha'ə, wata kə kədəpaa tə ki. Kya gwanə ka buurənə oo'i, uushi mi sanə bii wabəətsa? ³⁰ Wata əŋki malaa'ikatə ka ki, “Mariyaama, ga ha ɲgwələ. Acii kə dīi Əntanfə ka hə pwapoonə. ³¹ Fatə ɲga'ə: ka dəsəkanə nə hə, ka poonə nə hə uundzə ɲgura, ha dəkə ka ci ləmə Yeesu. ³² Ka ndzaanə nə ci ka gawə əndə dərəva. Ka 'wanə nə ənji tə ci *Uuzənə nga Əntanfə, Əndə məghərəvənə ka shaɲə. Ka viinə nə Əntanfə ka ci ɲwanjuunə makə sətə vii ci ka *Dawuda dzədzəci. ³³ Aciikii ka đanə nə ci ɲwanjuunə agyanə ənji Isərayiila ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. Pooshi ɲwanjuunaakii ka uudənə shaɲə.”

1:25 1.25 'Wat. 30.23. **1:27** 1.27 Mat. 1.16. **1:31** 1.31 Isaa. 7.14; Mat. 1.21; Luka 2.21; Slənə 4.12. **1:32** 1.32 Isaa. 9.6; 2 Sam. 7.16; Mat. 20.30-31. **1:33** 1.33 Dan. 7.14.

³⁴ Əŋki Mariyaama ka malaa'ika, "Iite dʒanə səkii ha'ə, acii ma nya, ma'ə nyi kadəma."

³⁵ Əŋki malaa'ika ka ki, "Ka shinə nə Malaaba Ma'yanə aagyanəku, ka zadətənə nə Əntanʒfə Əndə baawəda tə hə, ci Əndə məghərəvənə ka shaŋə. Aciikii ma uuzəətə nii kwa pawa, malaabakii nə ci; ka 'wanə nə ənji tə ci: Uuzənə ŋga Əntanʒfə. ³⁶ Ma Ilizabeetə duurə goonə, taa ŋgahi kə uugi ki iirənə, kə bii ənji masaawa nə ki əsə, amma kuwanə ŋga ləgidatə əna də dʒasəka. Ka poonə nə ki uundzə ŋgura. ³⁷ Acii pooshi sətə palee ka ŋgeerənə ŋga Əntanʒfə."

³⁸ Əŋki Mariyaama, "Ma nya, ŋga Əntanʒfə nə nyi da nəki. Wa Əntanʒfə a dʒa ka nyi makə səndə bii hə." Wata malaa'ikatə a unee ka ki, ca palə saakii.

Dzənə ŋga Mariyaama aa ha Ilizabeetə

³⁹ Ma daba'əkii, kə ma'i Mariyaama, kya palə pii pii aasəkə əndə'i vəranə agi giŋunyinə, anə hanyinə ŋga Yahudiya. ⁴⁰ Mbu'unatə aa dəvə, kya dəməgərə aasii aa ha Zakariya, kya nəhəpaa tə Ilizabeetə. ⁴¹ Makə fii Ilizabeetə nəhəpaanə ŋga Mariyaama tə ki, wata gugudənə nə uuzənə asəkətə. Dəməgərənə nə Malaaba Ma'yanə aasəkə ədzəmətə. ⁴² Wata kya ŋgəree ka uuratə, əŋki ki, "Kə dʒii Əntanʒfə ka hə barəkaanə palee ka harii makinə patə. Tə'i barəkaanə ashi uuzəətse nii kwa poo əsə." ⁴³ Kya tsakə, əŋki ki, "Wu saŋə nə nyi bahə məci Slandanəki a shi aabiikya? ⁴⁴ Acii kə nee hə, makə fii nyi

1:35 1.35 Mat. 1.18; Luka 4.18.

1:37 1.37 'Wat. 18.14; Mat.

19.26; Mar. 10.27; Luka 18.27.

nəhəpaanaaku tə nyi, wata gugudənə nə uuzənə asəkəki, gugudənə nga moodasəka. ⁴⁵ Ma ha, tə'i barəkaanə ashiku, acii ma sətə bii Slandanaamə ka hə ka d'anə, kə luuvə hə."

Wanyanə nga Mariyaama

⁴⁶ Wata əŋki Mariyaama:

"Wanyinə ca dəla də Slandana,

⁴⁷ Kə dīi nyi maŋushinə də Əntaŋfə Maluwaaki.

⁴⁸ Acii kə tsaaməgi ci aagiki, nyi talaka, mavaakii. Weewee daga ənshinə ka banə nə ənji patə ka jiji ka jiji oo'i, əndə barəkaanə nə nyi.

⁴⁹ Acii kə dīi Əntaŋfə ka nyi maɖuunə uushi, ci Əndə baawəɖa, Malaaba Ənda.

⁵⁰ Agi d'anə nə ci nga'əənə ka jiji ka jiji ka ənjitə ca ŋgwalə tə ci.

⁵¹ Kə dīi ci maŋgwaarə sləna, kə taakee ci ka ənjitə ca d'uunətə natii nə rəŋwə rəŋwə.

⁵² Kə jimagərə ci də meeminə anə dəgələ nga ŋwanuunatii, ca vigi madzəgamə ha nga ndzaanə ka talakiinə.

⁵³ Ənji madəfəna, kə əburətəgi ci də tii də ŋunyi uushi'inə. Ma ənji gəna, kə laakəənə ci tə tii də madəfənə.

⁵⁴⁻⁵⁵ Kə shi ci ka tsakənə tə ənji Isərayiila, ənji slənaakii, acii mazaanəmə ka ci nə sətə shi ca bii ka dzədzəshi'inaamə oo'i, ka d'anə nə ci nga'əənə ka Ibərahiima da i ka jijinaakii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə."

1:46 1.46-55 1 Sam. 2.1-10. **1:50** 1.50 Jab. 103.13,17. **1:51** 1.51 Džək. 5.15; 26.8. **1:52** 1.52 Jab. 75.8; Mat. 23.12; Yak. 4.6,10. **1:53** 1.53 Jab. 107.9; 34.11. **1:54-55** 1.54-55 Mika 7.20; Jab. 98.3; 'Wat. 17.7; 22.17.

⁵⁶ Kə dii Mariyaama bahə ləgidə makkə ga Ilizabeetə. Ma daba'əkii, kya madə, kya palə satə aasii.

Poonə tə Yoohana, əndə da bapətisəma

⁵⁷ Makə mbu'i saa'i nga poonə nga Ilizabeetə, wata kya poo uundzə ngura. ⁵⁸ Fanə nga guvayinyinə da duurənyinatə oo'i, kə dii Əntanəfə ka ki nga'əənaakii, wata təya da moodasəkə ka hakii da ki.

⁵⁹ Makə dii uuzənə luuma rənwə, ənjə a shi ka *ryaminiyagi tə ci. Kə mwayi tii dəkə ka ci ləmə Zakariya, makə nga dii. ⁶⁰ Əŋki məci, "Aa'a, wa ənjə a dəkə ka ci ləmə: Yoohana."

⁶¹ Əŋki hara ənji ka ki, "Amma pooshi əndə agi duurənyinə goonə ətə dii ləməkii ha'ə." ⁶² Makə nee ənji ha'ə, wata ənjə a ləgwa ka dii də ciinə kaa təya shii taa iitə cii kəya moo dəkə ləmə ka uuzənaakii. ⁶³ Wata Zakariya a ləgwa sə nga naahənə anəkii, ca naahətə, "Yoohana nə ləməkii." Neenə nga ənji ha'ə, kə kəŋee ka tii patə ka shanə.

⁶⁴ Ma Zakariya a uudəpaa naahəginə ha'ə, wata ca ənəgərə ka wabənə makə nga ŋukə. Ca ndzanə dəlanə də Əntanəfə. ⁶⁵ Amma, ma ətsə ha'ə, kə ŋgwalee ka guvayinaakii patə. Ka ha'ə kə dəlagi haalakii asəkə patənə nga vəranyiitə agi giŋunyinə agyanə hanyinə nga Yahudiya. ⁶⁶ Ma ənjitə fii sətə dfaadii patə, wata təya ndzanə buurənə agyanəkii. Əŋki tii, "Ya uuzəətsa, iitə nii kəya ndzaana?" Ma bii tii ha'ə,

acii kə nee tii, ma uuzəətsə kamə, weewee kə ndzaa Əntanfə Slandanə da ci.

Dəlanə ŋga Zakariya də slənə ŋga Əntanfə

⁶⁷ Ma Zakariya dii Yoohana, kə dəməgərə Malaaba Ma'yanə aasəkə moodəfəkii. Wata ca ɗa anabaakwaanə, əŋki ci:

⁶⁸ “Wa ənjə a ɗuunətə tə Slandana, Əntanfə ŋga ənji Isərayiila, acii kə shi ci ka tsakənə tə ənjaakii,

kə luupaa ci tə tii.

⁶⁹ Kə kəŋee ci kaamə ka Maluu əndə baawəɗa agi slikərənə ŋga Dawuda, lawaraakii.

⁷⁰ Ci nə sətə shi Əntanfə a bii da ma malaaba anabiinaakii daga ŋukə, oo'i:

⁷¹ Ka luupaanə nə ci taamə acii ənji mbiinə gaamə i acii ənjitə ca usha taamə patə.

⁷² Ha'ə dii Əntanfə ŋga'əənaakii ka dzədzəshi'inaamə, kə buurətə ci malaaba aləkawalətə anyi ci da tii,

⁷³ waatoo jidətə ji'i ci ka Ibərahiima dzədzəshi'inaamə oo'i,

⁷⁴ Kadə nii kəya luupaa taamə acii ənji mbiinə gaamə, kaama mbee ka slənənə ka ci yadə ŋgwalənə,

⁷⁵ ama ndzaanə malaabakii, ənji gooŋga akəŋwaciikii, ha'ə muudinə ŋga baanə gaamə patə.

1:68 1.68 Jab. 41.14; 72.18; 111.9; Luka 4.18-21; 7.16; 19.44.

1:69 1.69 Jab. 132.17; Mat. 20.30-31. **1:70** 1.70 Rooma 1.2;

Isaa. 9.1-6; Mika 5.1-3. **1:71** 1.71 Jab. 106.10. **1:72** 1.72 Jab.

106.45; 105.8-9; Leew. 26.42. **1:73** 1.73 'Wat. 22.16-18. **1:74**

1.74-75 Tit. 2.12,14.

76 Ma hə əsə, uuzənaakya, kadə nə ənjə a 'wa tə hə anabi ɲga Əntaɲfə Əndə məghərəvənə ka shaɲə. Acii kadə nii kwa takəɲwanə ka Slandanə kaa ha hadatəgi ka ci də rəgwa.

77 Waatoo ka ɬaariinə nə hə ka ənjaakii oo'i, agi luupaanə nə Əntaɲfə tə tii də tifyagi ka tii 'waslyakəənatii.

78 Ma Əntaɲfə gaamə, laɲə nə ci ka nəhə təgunuunə gaamə dərəva, agi dfa kaamə ɲga'əənə nə ci.

Ka kavənə nə ci kaa bərəətə na luupaa taamə a lə'ya.

79 Ma bərəətsa, kaa ca bərə ka ənjitə agi ɲgərə'wə ca ɲgwələ acii wa; ca kərə taamə ka rəgwa jamənə."

80 Ma Yoohana, gərənə nə ci, dzənə nə hankalaakii də tsakənə. Ca ndzaanə ahada bilinə, ha'ə mbu'i uusəra ɲga jigaginaakii ka ənji *Isərayiila.

2

Poonə tə Yeesu (Mat. 1.18-25)

¹ Ma agi zamanatə pwayi ənji tə Yoohana, tə'i maduunə ɲwanwə ɲga ha də Rooma ətə dfi ləməkii Agusətusə. Kə bii ci oo'i, a naahətə ənji ləmə ɲga ənji patə agyanə hanyinaakii. ² Ci nə təkəɲwatə naahənə, ətə dfi agi ɲwanjuunə ɲga Kiriniyusə, ɲgwaməna ɲga hanyinə ɲga Siriya.

1:76 1.76 Mal. 3.1; Mat. 11.10; Mar. 1.2; Luka 7.27. **1:77**
1.77 Irim. 31.34. **1:78** 1.78 Shig. 34.6; Isaa. 60.1-2; Mal. 3.20.
1:79 1.79 Isaa. 9.1,5; 42.6-7; Mat. 4.16.

³ Aciikii patənə nga ənja, kə ma'i tii, kə pyalə tii aa vərə aa hatii, kaa ənjə a dzə ka naahəvə ləmətii.

⁴ Wata Yusufu a madə də Nazaratu anə hanyinə nga Galili, ca palə aa Bayitilaama anə hanyinə nga Yahudiya, hatə pwayi ənji tə ηwanəwə *Dawuda. Acii, ma ca, agi slikərənə nga Dawuda shigi ci. ⁵ Kə gi tii ka naahə ləmətii da minaakii Mariyaama. Ma saa'ikii, ki də fəsəka.

⁶⁻⁷ Ma tii ma'ə də Bayitilaama, wata kə mbu'ya uusəra nga poonə nga Mariyaama. Ma'upaamə tii ha nga ndzaanə a kuvə mu'uminə. Aciikii kə gi tii aasəkə kuvətə nji dabanyinə a ndzaanə davə. Wata Mariyaama a poo uundzə ηgura, təkəηwatə pawatə. Kya ləkutətə tə ci də kadəmbula, kya banee ka ci asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii.

Jigaginə nga malaa'ika ka magəriinə

⁸ Ma davə agyanə hanyinəkii, tə'i magəriinə də bilə ca nəhə dabanyinatii davədə. ⁹ Wata ma təya nee, wiitsə malaa'ika nga Əntanəfə Slandanə kə jigagi ka tii, d'uunuunə nga Əntanəfə a ləkutətə tə tii. Bərənə nə ha agyanətii makə doosərə. Wata dzabala a dzagi tə tii. ¹⁰ Əηki malaa'ika ka tii, "Goonə ηgwələ. Acii ma shinaaki, ka ba koonə ηunyi habara ətə na də maηushinə ka patənə nga ənja. ¹¹ Waatoo, ma ənshine davədə, kə pwayi ənji koonə Maluwa, asəkə vəranə nga Dawuda; ci nə *Aləmasiihu

Slandana. ¹² Wiinø sətə na baarii koonə tə ci: ka lanə nuunə idənə uuzənə maləkutəkii də kadəmbula, pərəbə asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii.”

¹³ Pii wata wiitsə dabaala ŋga malaa'ikanyinə, təya ləbəgərə da malaa'ikata, təya dəla də Əntaŋfə, əŋki tii:

¹⁴ “Ŋga Əntaŋfə nə duunuunə dagyə; ka əŋjitə uu'i ci agi duuniya də jamənə.”

Dzənə ŋga magəriinə aa Bayitilaama

¹⁵ Wata malaa'ikanyii tə a unee ka magəriitə, təya ənə satii aadəgyə, wata əŋki magəriinə ahadatii, “Ma d'anaama, dzaamə aa Bayitilaama əndzə'i əndzə'i kaama dzə ka neenə də ginaamə ka səndə sləkee Əntaŋfə ka malaa'ikaakii ka banə kaamə.” ¹⁶ Wata təya maɖə, təya palə aa Bayitilaama pii pii. Mbu'unatii, təya lapaa tə i Mariyaama da Yusufu; wiinə idənə uuzənə əsə pərəbə asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii.

¹⁷ Makə nee tii ka idənə uuzənə, təya ndzaŋə baaba sətə bii malaa'ikatə ka tii agyanə uuzəətə.

¹⁸ Kə d'ii ka əŋji patə ka sə ŋga hurəshishinə nə sətə ndzaa magəriitə ka baabanə. ¹⁹ Amma, ma Mariyaama, kə kəsəpaa ki wabəətsə patə agi haŋkalatə, kya kaala hiimatə agyanəkii. ²⁰ Ma daba'əkii, magəriitə a ənə satii. Təya dzə də duunətənə tə Əntaŋfə, təya dəla də ci. Aci ma sətə fii tii da sətə nee tii də ginətii pata, weewee makə sətə bii malaa'ikatə ka tii lapaa tii.

2:11 2.11 Mat. 20.30-32; Yooh. 4.42; Slənə 5.31; 13.23; 2 Piita 1.11. **2:14** 2.14 Isaa. 57.19; Mat. 10.13,34; Mar. 9.50; Luka 1.79;

10.5-6; 12.51; 19.38,42; 24.36; Yooh. 4.27; Slənə 10.36; Af. 2.14,17.

2:19 2.19 2.51.

21 Makə dīi luuma rəŋwə, kə mbu'ya uusəra ŋga *ryaminiyagi uuzənə. Wata ənjə a ryaminiyagi tə ci, ənjə a dəkə ka ci ləmə Yeesu, makə sətə shi malaa'ikatə a bii ka məci, ki ma'ə madasəkamə.

*Kərənə tə Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntanfə*

22 Yoo, kə mbu'i uusəra ŋga dā sətə bii bariya ŋga Muusa kaa ŋugiginə a dā kaa təya ənə ka ndzaanə malaabakii. Wata təya ŋgərə uuzənə, təya kərə tə ci aasəkə vəranə ŋga Urusaliima ka kapaanə tə ci akəŋwacii Əntanfə Slandanə kaa ca ndzaanə ka naakii. 23 Acii tə'i manaahəkii asəkə bariya ŋga Slandanə, oo'i, "Taa ŋgutə təkəŋwatə pawa, madā uundzə ŋgura, wa ənjə a kapaa akəŋwacii Əntanfə kaa ca ndzaanə ka naakii." 24 Ma gi tii əsa, i ka vii sə ŋga dā də sətə, makə sətə bii bariya ŋga Əntanfə, waatoo kurəkutiinə bəra'i taa uuji bilyamasariinə bəra'i.

25 Tə'i əndə'i əndə də Urusaliima dīi ləməkii Simiyoone. Əndə gooŋga nə ci. Agi ŋgwalənə nə ci tə Əntanfə. Ma ca, agi gəra shinə ŋga əndə luupaanə tə ənji *Isərayiila nə ci bislya. Kə ndzaa Malaaba Ma'yanə da ci əsə. 26 Kə bii Malaaba Ma'yanə ka ci, "Paa ha əntə madfaamə hə kə nee ka Aləmasiihu, waatoo *Matadəkii ŋga Əntanfə."

27 Ma ka əndə'i uusəra, kə kirə Malaaba Ma'yanə tə Simiyoone aasəkə yi ŋga Əntanfə. Makə kira i dīi Yeesu da məci tə uuzənə aa dəvə əsə ka dāadā ka ci uushi'iitə baabii Əntanfə asəkə ləkaləkatə, 28 wata Simiyoone a nee ka

ci, ca ɲɔrɔtɔ tɔ ci dɔ bɔra'itɔ cii. Ca kuyirii tɔ ɔntaɲfɔ, ɛɲki ci:

²⁹ “Ya'ɔ Slandana, ma ɛnɔ dɔi ɛna, ma sɔtɔ shi ha bii, kɔ d'atɔ hɔ tanyi. Aciikii agi jamɛnɔ nɔ nyi. Ka mbeenɔ nɔ hɔ ka kapaa ka nyi rɛgwa, kaa nya dzɔ aa vɔra.

³⁰ Acii kɔ nee nyi dɔ ginɛki saaki ka ɛndɔnɔ slɔkee hɔ kaa ca shi ka luupaa ɛɲja.

³¹ Taa wu patɔ ɛsa, ka shiinɔ nɔ ci oo'i, agi luupaanɔ nɔ hɔ ɛɲja.

³² Ci nɔ mabɔrɔ hatɔ na baarii tɔ hɔ ka patɔnɔ ɲga ɛɲji agi duuniya; ci ɛsɔ na d'uunɔtɔ tɔ ɛɲjaaku Isɛrayiila.”

³³ Fanɔ ɲga i dɔi da mɛci tɔ sɔtɔ ndzaa Simiyoonɔ ka baabanɔ agyanɔ uuzɛnatii, kɔ dɔi ka tii ka sɔ ɲga hurɛshishinɔ dɔrɔva. ³⁴ Wata Simiyoonɔ a kɛgya ka tii barɛkaanɔ acii ɔntaɲfɔ. Ma daba'ɛkii, ɛɲki ci ka Mariyaama mɛci Yeesu, “Kɔ nee hɔ ka uuzɛna, ɔntaɲfɔ ta'i tɔ ci. Bɛzɛkii nɔ ɛɲji Isɛrayiila a puu'u putaakii, bɛzɛkii nɔ ɛɲjɔ a mbɛdɔ ɛsɔ. Ka ndzaanɔ nɔ ci ka ɛndɔtɔ na baarii oo'i, ma ɔntaɲfɔ, agi d'a slɛnɔ nɔ ci. Amma ka kaareenɔ nɔ ɛɲji ka ci.

³⁵ Dɔ ha'ɔ makɔ ɛtsa, ka kuzhi'yaginɔ nɔ ci maɲgɛdɔ uushɔ a ɛdzɛmɔ bɛzɔ ɛɲja. Ma hɔ naaku, Mariyaama, kadɔ zɛmɛnɔ nɔ ɛdzɛmɔku tɔ hɔ, makɔ dɔ ɲgila jibɔ ɛɲji tɔ hɔ.”

**Anabi Hanatu*

³⁶ Tɔ'i ɛndɔ'i minɔ dɔi lɛmɔtɔ Hanatu. Anabi nɔ ki. Uuzɛnɔ ɲga Fanuyilɔ agi slikɛrɛnɔ ɲga

2:30 2.30-31 Isaa. 52.10. **2:32** 2.32 Isaa. 42.6; 49.6; 46.13.

2:34 2.34 Isaa. 8.14; 1 Piita 2.8.

Asarə nə ki. Ma kya, iirə minə nə ki, kə fəzhi ki tighəsə pu'unə aji ənfwadə. Fəzə mədəfə tanə dəpaa tii da ŋguri, ca əntəgi. ³⁷ Ma kya, kə iirə ki agi mooryafiinə. Mabwaseemə ki ka ndzaanə asəkə yi ŋga Əntanfə. Agi gərə'unə nə ki ka Əntanfə taa guci patə. Waatoo, kya də də'wa, kya də suumaya əsə. ³⁸ Ma saa'itə kira ənji tə Yeesu, kə dzəənə ki dəŋə, wata ki maa, kya ndzaŋə kuyiriinə tə Əntanfə. Kya wabə haala ŋga uuzəətə ka patənə ŋga ənjitə ca gəra luupaanə ŋga Əntanfə tə Urusaliima.

Ənənə aa Nazaratu

³⁹ Makə uudəpaa i Yusufu da Mariyaama daadagi sətə bii bariya ŋga Slandanə patə, təya ənə satii aa hatii aa vərə, waatoo aa Nazaratu anə hanyinə ŋga Galili. ⁴⁰ Gərənə nə uuzənə, ca dzə də upaa ŋgeerənə da hiima. Kə daanə Əntanfə ka ci barəkaanə əsə.

*Dzənə ŋga Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntanfə, ci fəzə pu'u aji bəra'i*

⁴¹ Taa ŋgutə fəzə patə, mada zhi'wa kumənə ŋga *Pasəka, agi dzənə nə i dii Yeesu da məci aa Urusaliima. ⁴² Makə dii Yeesu fəzə pu'u aji bəra'i, təya 'waanə tə ci aa Urusaliima ka kumənəkii makə sətə izee ənji ka dənə. ⁴³ Uudənə ŋga kumənəkii, təya madə ka palənə satii aasii. Asee, ma Yeesu, kə ənəgi ci saakii də Urusaliima. Amma, mashiimə i dii da məci. ⁴⁴ Ma nə tii ka nəhənə, ahada hara ənjitə gi tii nə ci. Təya kagi uusəra pa'ə ka wiinə. Makə

2:37 2.37 1 Tim. 5.5; Mat. 6.16-17.

2:38 2.38 Isaa. 52.9.

2:41 2.41 Shig. 12.1-27; 23.14-17.

dii ci, maneemə tii ka ci, təya gwanə ka aalənə tə ci ahada duura da i ahada ənjitə shii tə tii. ⁴⁵ Makə maneemə tii ka ci, təya ənəgərə cəkwe aa Urusaliima də aalənə tə ci. ⁴⁶ Təya lapaa tə ci ka makkənə nga uusəra asəkə yi nga Əntanfə, ci dasə abii maliminə nga *Yahudiinə. Ca fa sətə nji təya baaba, ca laagwa ka tii uushi'inə. ⁴⁷ Ənjitə nja fa wabənaakii patə, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii də hanƙala nji Yeesu a jiikə ka maliminə.

⁴⁸ Makə nee i dii da məci ka ci abii maliminə ha'ə, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə ngaanƙa'ə. Wata ənki məci ka ci, "Uzənaakya, ka mi dii hə diinə ha'ə kwa? Kə nee hə, kə sakəlagi hanƙala geenə da duu dii ka ha nga aalənə tə hə." ⁴⁹ Wata Yeesu a jikəvə ka tii, ənki ci, "Ka mi njuuna aalə tə nya? Mashiimuunə oo'i, kə dəbee nya ndzaanə ga Daadə asii kwa?"

⁵⁰ Amma, mashiimə tii ginə nga sətə bii ci ka tii.

⁵¹ Wata ca madə, ca palə atsatii aa Nazaratu. Agi baneenə nə ci ka nəkii akənwaciitii uusəra patə. Ma məci, kə kəsəpaa ki uushi'iitsə daadii patə agi hanƙalatə. ⁵² Gərənə nə Yeesu, tsakənə nə hiimaakii. Kə kadeesəkə ci ka Əntanfə da i ka ənji əsə.

3

*Waazanə nga Yoohana əndə da bapətisəma
(Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Yooh. 1.19-28)*

2:49 2.49 Yooh. 2.16. **2:51** 2.51 2.19. **2:52** 2.52 1 Sam. 2.26.

1 Ma agi pu'u aji tufəne nga fəzə nga nwanjuunə nga Tibeeriyasə, maduunə nwanjwə nga ha də Rooma, Puntiyu *Pilaatu nə ngwaməna agyanə hanyinə nga Yahudiya; *Hirudusə nə nwanjwə anə hanyinə nga Galili. Ma anə hanyinə nga Ituriya da anə hanyinə nga Tarakunitisə, Filibusə ndzəkəŋuci Hirudusə nə nwanjwa. Ma anə hanyinə nga Abilyanə əsə, Lisaniyasə nə nwanjwa. 2 *Anasə da Kayafasə nə gayinə nga limanyinə ka saa'ikii.

Agi saa'ikii əsə bagərə Əntanfə wabənaakii ka Yoohana, uuzənə nga Zakariya, ci agi bilinə. 3 Aciikii kə wiigi'i ci agyanə hanyiitə ama gəərə Urədunə patə, ca dzə də waazanə ka ənja, əŋki ci, "Uneemə ka da 'waslyakəənə, una baanə ka Əntanfə, ənjə a yibə koonə bapətisəma, kaa Əntanfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə."

4 Waatoo kə dīi makə sətə nyaahə anabi Isaaya asəkə malaaba ləkaləkətə, ətə bii ci: "Wiitə əndə ca kaala agi bilinə, əŋki ci: Hadatəgimə də rəgwa ka Slandana, kəŋeemə ka ci ka rəgwa.

5 Nğəədfətəmə magudəŋə ha; ga giŋwə da təpura a ndzaanə. Kəŋeemə ka madaada rəgwanyinə, nğəərəgimə faariinə davə.

6 Ka neenə nə ənji patə makə sətə luupaa Əntanfə ənja."

7 Makə nee Yoohana ka ənjitə shiishi aabiikii kaa ca dfaadfa ka tii bapətisəma, wata əŋki ci ka

3:3 3.3 Slənə 13.24; 19.4; Luka 24.37. **3:4** 3.4-6 Isaa. 40.3-5.

3:6 3.6 2.30-31; Slənə 28.28.

tii, “Unə rəhunyinə, goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədənə nuunə acii mabətəsəkə ŋga Əntanfə ətə na shi. ⁸ Amma ma dānuuna, slənəmə sətə ca baarii oo'i, kə baa unə ka Əntanfə. Goona səkəpaanə ka banə əsə oo'i, ka mbərədənə nuunə, acii dīi Ibərahiima ka dzədzəshi'inuunə. Wanyinə ka banə koonə: ma Əntanfə, ka mbeenə nə ci ka zhi'weenə ka faariinyiina, təya ndzaa ka jijinyinə ŋga Ibərahiima! ⁹ Ma əsə, tə'i raha acii, ka cisləginə də ənfuginə ka slərəginətii. Taa ŋgutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə ŋga'ə, ka cisləginə nə ənja, ənjə a kagərə aagi gunə.”

¹⁰ Wata dabaala a ndzanə laagwanə a ma Yoohana, əŋki tii, “Mi dāniinə əna?” ¹¹ Əŋki ci ka tii, “Ma əndətə dīi kəjeerənaakii bərə'i, wa ca ŋgərə əndə'i, ca vii ka əndətə pooshi naakii. Ma əndətə da zəmə əsa, wa ca ndii ka əndətə ka madəfənə.” ¹² *Ənji luu tsəka a shi aabiikii əsə, kaa ca daada ka tii bapətisəma. Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Ya inə əna, mi dāniinə daa Maləma?” ¹³ Əŋki Yoohana ka tii, “Goona laagwa tsəka acii ənji palee ka sətə bii bariya.” ¹⁴ Soojiinə a shi. Təya ləgwa a makii əsə, “Ya inə neena, maci ka dəbəna, mi dāniina?” Əŋki ci ka tii, “Ma dānuuna, goona guutsətə uushi'inə acii ənji də ŋgeerənə taa də jaarakənə ashitii. Amma luumə shikwa ŋga slənə goonə tanə.”

¹⁵ Fanə ŋga ənji ha'ə, wata təya ndzanə kaala hiima agyanə Yoohana oo'i, ci nə *Aləmasiihu. ¹⁶ Wata əŋki Yoohana ka tii patə, “Ma nya, də

ma'inə cii kya ɗa koonə bapətisəma. Amma tə'i əndətə palee ka nyi də ɗuunuunə na shi. Mambu'umə nyi bahə pərəgi zə'u nga ɓibinaakii. Ma ca, kadə nii kəya ɗa koonə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə da gunə.

¹⁷ Tə'i ɗəvə bə'unaakii nga bə'ugi də səkəŋwa. Ka fəɗənə nə ci səkəŋwaakii, ca əjigərə aa əjimə. Amma, ma lyaafa, ka dzatəginə nə ci, ca pukəgərə aagi gunə ətə pooshi ka əntənə.”

¹⁸ Dagi baaba ɓəəzə wabənə kama kama ha'ə waazii Yoohana Nnyini Habara ka ənja.

¹⁹ Ma ŋwanwə *Hirudusə, kə ŋgərəma ci tə Hiroodiya minə nga ndzəkəŋuci ka ci saakii. Makə wazhi Yoohana ka ci acii ɗanə ha'ə da hara bwaya uushi'iitə ɗaadii ci, ²⁰ wata ca tsakə ɗa bwaya bwayaanə, ca kagərə tə Yoohana aa furəshina.

Da bapətisəma ka Yeesu

(Mat. 3.13-17; Mar. 1.9-11)

²¹ Makə upaa patənə nga ənjitə bapətisəma, kə upaa Yeesu da i ci əsə. Ma ci ka ha nga ɗa ɗə'wa, wata wunəginə nə səkəntəŋfə.

²² Malaaba Ma'yanə a jima aanəkii; ənjə a nee ka ci makə kurəkuta. Wata uura nga əndə a wabya dadagyə, əŋki ci, “Hə nə Uzənaaki. Kə uu'i nyi tə hə. Hə ca uufagi səkəki.” *

Dzədzəshi'inə nga Yeesu

(Mat. 1.1-17)

3:16 3.16 Slənə 1.5; 11.16; 13.25; 19.2-4; Luka 4.18. **3:19**
 3.19-20 Mat. 14.3-4; Mar. 6.17-18. **3:21** 3.21 5.16. * **3:22**
 3.22 4.18; Uzənaaki: Jab. 2.7; Isaa. 42.1; Luka 9.35; 20.13.

23 Ma Yeesu, kə 'watəgi ci də slənaakii ci fəzə bahə makkə pu'unə. Patənə nga ənja, ma nji təya nəhə, uuzənə nga Yusufu nə ci. Yoo, ma Yusufu, uuzənə nga Heeli; 24 ma Heeli, uuzənə nga Matatə; ma Matatə, uuzənə nga Leewi; ma Leewi, uuzənə nga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə nga Yanayə; ma Yanayə, uuzənə nga Yusufu; 25 ma Yusufu, uuzənə nga Matatiya; ma Matatiya, uuzənə nga Amwasə; ma Amwasə, uuzənə nga Nahumə; ma Nahumə, uuzənə nga Heesli; ma Heesli, uuzənə nga Nagayə; 26 ma Nagayə, uuzənə nga Maata; ma Maata, uuzənə nga Matatiya; ma Matatiya, uuzənə nga Səmeenə; ma Səmeenə, uuzənə nga Yoosəkə; ma Yoosəkə, uuzənə nga Yooda; 27 ma Yooda, uuzənə nga Yoowanan; ma Yoowanan, uuzənə nga Reesa; ma Reesa, uuzənə nga Jərubaabila; ma Jərubaabila, uuzənə nga Salaatyalə; ma Salaatyalə, uuzənə nga Neeri; † 28 ma Neeri, uuzənə nga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə nga Adi; ma Adi, uuzənə nga Koosamə; ma Koosamə, uuzənə nga İləmadamə; ma İləmadamə, uuzənə nga Eeri; 29 ma Eeri, uuzənə nga Yeesu; ma Yeesu, uuzənə nga Iliyazara; ma Iliyazara, uuzənə nga Yoorimə; ma Yoorimə, uuzənə nga Matata; ma Matata, uuzənə nga Leewi; 30 ma Leewi, uuzənə nga Simoonə; ma Simoonə, uuzənə nga Yahuda; ma Yahuda, uuzənə nga Yusufu; ma Yusufu, uuzənə nga Yoonamə; ma Yoonamə, uuzənə nga Iliyakimə; 31 ma Iliyakimə, uuzənə nga

† 3:27 3.27 Salaatyalə: 1 Haba. 3.17; Ees. 3.2. 3:30 3.30-33 Ruuta 4.18-22; 1 Haba. 2.1-14.

Məliya; ma Məliya, uuzənə nga Meena; ma Meena, uuzənə nga Matata; ma Matata, uuzənə nga Natanə; ma Natanə, uuzənə nga *Dawuda; ‡³² ma Dawuda, uuzənə nga Jasii; ma Jasii, uuzənə nga Oobyadə; ma Oobyadə, uuzənə nga Boowazə; ma Boowazə, uuzənə nga Saləmoonə; ma Saləmoonə, uuzənə nga Naasunu; ³³ ma Naasunu, uuzənə nga Aminadaba; ma Aminadaba, uuzənə nga Adəminə; ma Adəminə, uuzənə nga Arəni; ma Arəni, uuzənə nga Hisəruunu; ma Hisəruunu, uuzənə nga Fareesə; ma Fareesə, uuzənə nga Yahuda; ³⁴ ma Yahuda, uuzənə nga Yakubu; ma Yakubu, uuzənə nga Isiyaaku; ma Isiyaaku, uuzənə nga Ibərahiima; ma Ibərahiima, uuzənə nga Tara; ma Tara, uuzənə nga Nakoore; ³⁵ ma Nakoore, uuzənə nga Saruku; ma Saruku, uuzənə nga Ragawə; ma Ragawə, uuzənə nga Falikə; ma Falikə, uuzənə nga Ibeerə; ma Ibeerə, uuzənə nga Sala; ³⁶ ma Sala, uuzənə nga Kayinamə; ma Kayinamə, uuzənə nga Arəfasada; ma Arəfasada, uuzənə nga Seemə; ma Seemə, uuzənə nga Nuuhu; ma Nuuhu, uuzənə nga Lamikə; ³⁷ ma Lamikə, uuzənə nga Matusala; ma Matusala, uuzənə nga Anuuhu; ma Anuuhu, uuzənə nga Iyaridə; ma Iyaridə, uuzənə nga Mahalaleelə; ma Mahalaleelə, uuzənə nga Kayinamə; ³⁸ ma Kayinamə, uuzənə nga Inoosə; ma Inoosə, uuzənə nga Seetu; ma Seetu, uuzənə nga Adamu; ma Adamu əsə, uuzənə nga Əntanƒə nə ci.

‡ **3:31** 3.31 Natan: 2 Sam. 5.14. **3:33** 3.33-38 'Wat. 29.35; 25.19-26; 11.10-20; 5.1-32.

4

*Təbənə nga *Seetanə tə Yeesu
(Mat. 4.1-11; Mar. 1.12-13)*

¹ Ənyaginə nga Yeesu asəkə gəərə nga Urədunə, manakii də Malaaba Ma'yanə. Wata Ma'yanəkii a kərəgərə tə ci aahada bilinə.

² Baanə ənfwadə pu'unə đii Seetanə ka təbənə tə ci agi bilinə. Pooshi Yeesu kavə zəmə aa makii agi baatsə ənfwadə pu'unə şanə. Makə dzəgi baatsə ha'ə, wata kə mbee madəfənə ka ci.

³ Wata əŋki Seetanə ka ci, "Makə đii ci *Uuzənə nga Əntanfə nə hə, bawə ka faaratsa, wa ca zə'ugi ka zəma." ⁴ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, əntaa də zəmə daanəkii mbədfənə ənda."

⁵ Kə kərəgi Seetanə tə Yeesu ka madanə ha. Ca baarii ka ci hanyinə nga duuniya patə makə dədfə dəha. ⁶ Əŋki ci ka ci əsə, "Ka viinə nə nyi ka hə baawəda da wahəkii patə, acii kə vii ənji ka nyi uushi'iitsə patə. Ka mbeenə nə nyi ka viinə ka əndətə mwayi nyi əsə.

⁷ Aciikii ma ha, mada ka paslənə nə hə tə nyi, ka viinə nə nyi ka hə uushi'iitsə patə." ⁸ Yeesu a ba ka ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, ka Əntanfə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, tə ci daanəkii paslənəku əsə."

⁹ Ma daba'əkii əsə, kə kirə Seetanə tə Yeesu aa Urusaliima. Ca kəŋee ka ci ka makidakidənə nga maduunə kuvə nga Əntanfə, əŋki ci ka ci: "Makə đii ci Uuzənə nga Əntanfə nə

4:1 4.1-2 Mat. 6.16-17; Luka 4.18; Ibər. 4.15. **4:4** 4.4 Džək. 8.3. **4:6** 4.6 Mat. 28.18; Yooh. 12.31. **4:8** 4.8 Džək. 6.13; 5.9.

hø tanyi, lødøgørø aa panø. ¹⁰ Acii tø'i manaahækii tuu'ina, ka banø nø Əntanfə ka malaa'ikanyinaakii, kaa tøya nøhətø tø hø. ¹¹ Da əsə: Tøya kətsa'utø tø hø də ciinətii acii ga ha døgøgi taa səfəku anə faara." ¹² Yeesu a ba ka ci, "Ma bii malaaba ləkaləkatə, Ga ha təkə tø Əntanfə Slandanəku."

¹³ Makə uugi Seetanə təəbəginə tø Yeesu də rəgwa kama kama patə, ca madə, ca palə saakii see ka əndə'i uusəra.

'Watəginə nga Yeesu də slənə anə hanyinə nga Galili

(Mat. 4.12-17; Mar. 1.14-15)

¹⁴ Ma daba'əkii, Yeesu a ənya aanə hanyinə nga Galili. Manakii nə ci də Malaaba Ma'yanə. Kə dəlagi haalaakii anə hanyinə nga Galili patə.

¹⁵ Wata ca dzə ka dzəgunənə ka ənji asəkə *kuvə də'wanyinə ka vəra ka vəra. Ənji patə a dəla də ci.

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu

(Mat. 13.53-58; Mar. 6.1-6)

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, kə mbu'i Yeesu aa Nazaratu, vəraatə girə ci davə. Makə mbu'i *uusəra nga əpisəka, ca madə, ca dzə aasəkə kuvə də'wa makə sətə izee ci ka đanə. Ca madətə kaa ca janğa ləkaləkatə nga Əntanfə.

¹⁷ Ənjə a vii ka ci ləkaləkatətə nyaahə anabi Isaaya. Makə wunəgi ci, ca lapaa hatə nyaahə ənji oo'i:

4:10 4.10-11 Jab. 91.11-12. **4:12** 4.12 Dzək. 6.16. **4:13** 4.13 22.3,31. **4:14** 4.14 4.18.

18 “Tə'i Ma'yanə nga Slandanə ashiki. 1.2,5,8; 2.4,17,18

Acii kə ta'i ci tə nyi, kaa nya ba Njunyi Habara ka matəgunyinə.

Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waazanə ka ənjitə makəəsəkii, təya upaa kapaanə tə tii; nya ba ka muurəfinə əsə, ka wunənə nə ginətii; ənjitə ca sa cibə əsə, ka mbədənə nə tii.

19 Kə sləkee Əntənfə Slandanə ka nyi əsə ka ba fəzətə nii kəya də pwapoonaakii ka ənja.”

20 Makə uudəpaa ci janġanə, ca pa'ətə ləkaləkətəkii, ca ənəpaagi ka əndə nəhə kuvə də'wa, ca ndzaanə. Patənə nga ənji gatə a kuvə də'wa, aagikii nə ginətii patə. 21 Wata Yeesu a ndzanə wabənə ka tii, əŋki ci, “Ma wabəətse janġii nyi, ənshinə dīi ka tanyi makə sətə fii unə janġii nyi.” 22 Patənə nga ənja, kə dəlii tii də ci. Makə wabi ci ka tii dagwakii, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə, əŋki tii, “Əntaa uuzənə nga Yusufu ətsa?”

23 Wata əŋki Yeesu ka tii, “Kə shii nyi ŋgufə koonə nə banə ka nyi oo'i: Ma hə ənə ca mbədənəpaa də ənja, mbədənəpaa də naaku na. Ma uushi'iitə dfaadīi hə də Kafarənahumə fii ina, dfawə tsarəkii ganə gaku də vərə əsə.”

24 Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi ənji vəranə nga *anabi

4:18 4.18 1.35; 3.16,22; 4.1,14; 10.21; 24.49; Mat. 1.18,20; 3.11,16; 4.1; 12.18,28,31-32; 28.19; Mar. 1.8,10,12; 3.29; Slənə 1.2,5,8; 2.4,17,18. **4:18** 4.18-19 Isaa. 61.1-2; Mat. 11.5; Luka 7.22. **4:18** 4.18-21 1.68. **4:19** 4.19 Leew. 25.10. **4:22** 4.22 Yooh. 6.42.

ka gadeenə ka ci. ²⁵ Buurətəmə sətə shi a d̄ii agi zamana nga anabi *Iliya: kə d̄ii fəzə makkə da ləgidə kuwa mandzəməmə vəna, kə d̄ii məza madəfənə agyanə hanyinə patə. Ma ka uusərakii, ngaan̄ga'ə nə mooryafinə anə hanyinə nga *Isərayiila. ²⁶ Amma, patə da ha'ə, pooshi Əntan̄fə sləkee ka Iliya taa aa ha wu agitii. Wata aa ha əndə'i mooryafa də Sarapəta anə hanyinə nga Sidoonə tanə sləkee Əntan̄fə ka ci. ²⁷ Ma agi zamana nga anabi Ilisa əsa, ngaan̄ga'ə nə ənji uyikuzənə agyanə hanyinə nga Isərayiila. Amma, patə da ha'ə, pooshi əndətə mbə'i agitii patə. Amma wata Naamanə, əndə Siriya mbə'i.”

²⁸ Fanə nga ənjitə asəkə kuvə də'wa patə, wata kə bəzəgi səkətii. ²⁹ Ghərə təya madətə patə, təya əlyagi tə ci, təya kiragi tə ci aanə gin̄utə d̄ii vəranat̄ii ashikii, kaa təya mbee ka vugəgyagərənə tə ci aa panə ka rəgwa nga man̄jirənjəkii. ³⁰ Amma, ma Yeesu, kə dzəgi ci saakii ahadat̄ii, kə gi ci ka ha nga dzənaakii.

*Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə ginaaja
(Mar: 1.21-28)*

³¹ Ma daba'əkii, Yeesu a mbu'u aa Kafarənahumə, əndə'i vəranə agyanə hanyinə nga Galili. Ma dava, kə jigunyi ci ka ənji *uusərə nga əpisəka. ³² Makə fii tii dzəgunənaakii, kə d̄ii ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii.

4:24 4.24 Yooh. 4.44. **4:25** 4.25 1 Meem. 17.1,8-16. **4:27**
4.27 2 Meem. 5.1-14. **4:32** 4.32 Mat. 7.28-29.

³³ Ma gatə asəkə *kuvə də'wa, tə'i əndə'i əndə da ginaaji ashikii. Wata ca gwanə ka wazənə də ngeerənə, əŋki ci, ³⁴ "Kwaawu! Yeesu, əndə Nazratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zamaginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaba Əndətə sləkee Əntanfə nə hə." ³⁵ Wata Yeesu a la nguruunə ka ginaajita, əŋki ci, "Ndzaawə kəda'ə! Dzəgi ashii əndətsa." Ginaajitə a sləbəgi tə əndətə d'adalə akəŋwacii əŋji patə, ca shigi saakii, madamə ci taa mi də əndətə ma'ə. ³⁶ Ənjitə nəhee pata, kə d'ii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə. Təya ba ahadatii, "Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma əndəna, agi wabənə nə ci ka ginaajinə də ngeerənə, da baawəda əsə, kaa təya shigi; təya shigi tanyi." ³⁷ Də ha'ə waazagi habaraakii taa dama patə anə hanyinəkii.

*Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əŋji bwaneə lanə
(Mat. 8.14-17; Mar. 1.29-34)*

³⁸ Makə shigi Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata ca dzə aa ha Simoonə aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu ŋga Simoonə minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u ka shaŋə. Wata əŋjə a kədii tə ci kaa ca mbədəpaa də ki. ³⁹ Yeesu a əntsahətə aabitə, ca gwanəanə daganətə, ca la nguruunə ka sətə ca zəmə tə ki. Wata bwaneatə a dzəgi. Miitə a madətə, kya gwanə ka d'a ka tii zəma.

⁴⁰ Ma ətsə kulagərənə ŋga uusera, ənjitə d'ii əŋjatii magwaakəkii də bwaneanyinə kama kama patə, wata təya kyaara tə tii ka Yeesu. Yeesu a dəkəvə ciinəkii agyanətii də rəŋwə

rəŋwə. Ca mbədəpaa də tii patə. ⁴¹ Kə shigi ginaajiinə ashii əŋji ŋgaanŋa'ə əsə də wazənə, əŋki tii ka Yeesu, “*Uuzənə ŋga Əntanŋfə nə hə!” Amma Yeesu a la ka tii ŋguruunə, ca tənagi wabənə a matii, acii ma təya, kə shii tii oo'i, ci nə Aləmasiihu.

*Dzənə ŋga Yeesu aanə hanyinə ŋga Yahudiya
(Mar. 1.35-39)*

⁴² Pukənə ŋga ha, Yeesu a maɸə, ca palə ka hatə pooshi əŋji davə. Dabaala a ndzanə aalənə tə ci. Makə lii tii tə ci, kə mwayi tii səkəpaanə tə ci. Mamoomə tii ca dzəgi abitii shaŋə.

⁴³ Amma kə wabi Yeesu ka tii, əŋki ci, “Ma kamə, ŋga'ə ka nyi nə dzənə ka harii vəranyinə, acii tyasə kə dəbee nya waaza Njunyi Habara agyanə *ŋwanjuunə ŋga Əntanŋfə davə əsə. Acii ka ətsə ha'ə sləkee Əntanŋfə ka nyi.”

⁴⁴ Də ha'ə gi ci də waazanə asəkə kuvə də'wanyinə agyanə hanyinə ŋga Yahudiya.

5

*Tadənə ŋga Yeesu tə təkəŋwatə
lyawarənaakii*

(Mat. 4.18-22; Mar. 1.16-20)

¹ Ma ka əndə'i uusəra, kə gi Yeesu, ca kəŋaanə ama uunəvə ŋga Ginazarətə.* Əŋjə a shi lanə aabiikii, dzaadzashinə nə tii, acii kə mwayi tii fa wabənə ŋga Əntanŋfə. ² Ma nee Yeesu, wiitə kumbawalənyinə bəra'i ama ndzaŋa. Kə jaamagərə slanjiinəkii aa panə, təya caakubə

4:41 4.41 Mar. 3.11-12. **4:43** 4.43 11.2. * **5:1** 5.1 Ma Ginazarətə, əndə'i ləmə ŋga uunəvə ŋga Galili.

slaadŋenyinatii. ³ Wata Yeesu a ndərə aasəkə ɛndə'i kumbawalə ɲga ɛndə'i ɛndə ahadatii dŋi ləməkii Simoonə. Ca ba ka ci, “Əntsahəgərə də kumbawalənaaku gi'u ahada ma'inə.” Makə əntsahəgərəgi Simoonə də kumbawalətə, wata Yeesu a ndzaanə, ca ndzanə dzəgunə wabənə ɲga Əntanfə ka dabaala.

⁴ Makə uudəpa a Yeesu wabənə, ca ba ka Simoonə, “Ma d'anəkwa, ɲgəruu kumbawalə, kəruu ka hatə dŋi ma'inə kurəɲə. Kaalavəmə slaadŋenyinə goonə da ənjaaku, koonə upaa hərəfinə.” ⁵ Əɲki Simoonə ka ci, “Daadə, kə ba'agiinə həmə ka təəmənə ta'a, amma taa gazha ɲga hərəfinə maneemiinə! Amma, makə dŋi ci hə bii keenə a deenə ha'ə, takwa, kaa nya kaalagərə slaadŋenyinə.”

⁶ Makə kaalagərə tii slaadŋenyinə, kə upaa tii hərəfinə ɲgaanɲa'ə ha'ə makə a tsaatsagi slaadŋenyinatii. ⁷ Təya 'waa'wa tə hara ənjinyiitə asəkə ɛndə'i kumbawalə də ciinə, kaa təya shi ka tsakənə tə tii. Shinə nə ənjita, təya naanatə kumbawalənyinatii kyakya'ə də hərəfinə. Wata d'anə nə kumbawalənyinə makə liipənə aagi ma'inə acii zəzəkəənə ɲga hərəfinə.

⁸ Makə nee Simoonə Piita ha'ə, wata ca kulagi atsa a sədə Yeesu, ca ba ka ci, “Əntsahəgi saaku Slandanəki, acii ma nya, ma'waslyakə ɛndə nə nyi.” ⁹ Ma bii Simoonə ha'a, acii kə ɲgwalee ka tii da ənjaakii nə bəəzəənə ɲga hərəfiitə upaa tii ha'ə. ¹⁰ Kə ɲgwalee əsə ka i Yakubu da Yoohana, manjeevənə ɲga Zabadiya, waatoo

ənjinyiitə ca slənə ka hakii da Simoonə. Əŋki Yeesu ka Simoonə: “Ga ha ŋgwalə. Əntaa təmə hərəfinə nə slənaaku ma'ə; amma daga ənshinə, təmə ənji nə slənaaku.” ¹¹ Wata i Simoonə da ənjitə ci təya slənə da ci a maanyapaagi də kumbawalənyinə aanə ndəra, təya bwasee ka uushi'iitə patə, təya nə'u tə Yeesu.

*Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndə uyikuzəna
(Mat. 8.1-4; Mar. 1.40-45)*

¹² Ma ətə Yeesu asəkə əndə'i vəranə, wata əndə uyikuzənə a mbu'ya. Neenaakii ka Yeesu, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, ca kədii tə ci, əŋki ci: “Tuutəta'ə Slandanəkya, maɗa ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbədəpaanə də nyi kaa nya shii ndzaanə malaabakii.” ¹³ Wata Yeesu a təɗapaa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, “Awa, kə luuvə nyi. Mbəɗuu.” Pii wata uyikuzənətə a dzəgi ashii əndətə. ¹⁴ Yeesu a ɗa ka ci bariya, əŋki ci, “Ga ha bapaa ka əndə sətə ɗii shanə. Amma, ma ɗanəku, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daba'əkii, ha ɗa sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi.” ¹⁵ Amma, patə da ha'ə, agi dzənə nə ləmə ŋga Yeesu də waazanə aakəŋwə aakəŋwa. Wata dzaadzadənə nə dabaala ka fa sətə ci Yeesu a ba i kaa ca mbədəpaa də ənji bwaneatə agitii.

¹⁶ Amma, ma Yeesu, taa guci patə agi dzənə nə ci ka ɗa də'wa ka hatə pooshi əndə ɗavə.

5:11 5.11 Mat. 8.21-22. **5:14** 5.14 Leew. 14.2-32; Mar. 7.36; Luka 17.14. **5:15** 5.15 Mar. 7.36. **5:16** 5.16 Mat. 14.23; 26.36-46; Mar. 1.35; 6.46; Luka 3.21; 6.12; 9.18,28-29; 11.1; Slənə 1.14; 2.42; 6.4; 12.5.

*Mbædɛpaanɛ ɲga Yeesu dɛ mahurɛmɛsɛ ɛnda
(Mat. 9.1-8; Mar. 2.1-12)*

17 Ma ka ɛndɛ'i uusɛra, Yeesu a dzɛgunɛ wabɛnɛ ɲga ɛntanɲɛ ka ɛnɲa. Tɛ'i *Farisanyinɛ da i maliminɛ dasɛ dasɛ abiikii. Kɛ shi tii daga asɛkɛ patɛnɛ ɲga vɛranyinɛ agyanɛ hanyinɛ ɲga Galili da agyanɛ hanyinɛ ɲga Yahudiya i dɛ Urusaliima. Ma Yeesu, tɛ'i baawɛda ɲga ɛntanɲɛ ashikii ɲga mbædɛpaa dɛ ɛnɲi bwanea.

18 Tɛ'i hara ɛnɲi kira mahurɛmɛsɛ ɛndɛ pɛrɛbɛ asɛkɛ ɛdza. Kɛ ali tii rɛgwa ɲga dɛmɛgɛrɛginɛ dɛ ci aasii ka yitɛ dɛi Yeesu davɛ, ka baneenɛ ka ci akɛɲwaciikii. 19 Amma kɛ tɛkuree tii ka upaa rɛgwa acii bɛzɛkii nɛ ɛnɲa. Wata tɛya ndɛrɛgi aanɛ kuva, tɛya tɛlɛgi nɛ ɲga kuvɛta, tɛya ɲgɛrɛ mahurɛmɛsɛ ɛndɛtɛ patɛ da i ɛdzaakii, tɛya jimagerɛgi dɛ ci dadavɛ, dɛɲɛ dahadahadanɛ ɲga danɲkana akɛɲwacii Yeesu. 20 Makɛ nee Yeesu kɛ gi'i ɛnɲinyiitɛ tɛ ci, ɛnɲi ci ka ɛndɛ bwaneatɛ: “ɛndɛna, kɛ upaa hɛ tifyaginɛ ɲga 'waslyakɛnaaku.”

21 Makɛ fii maliminɛ da Farisanyinɛ ha'ɛ, wata tɛya ndzanɛ kaala hiima dɛ banɛ oo'i, “Wu da nɛ ɛndɛnɛ ca geegi ka naakii nɛ makɛ ɛntanɲɛ? Wu sanɛ ca mbee ka tifyagi 'waslyakɛnɛ ɲga ɛnda, madaamɛ ɛntanɲɛ rɛɲwɛ dyaɲa?”

22 Asee, ma Yeesu, kɛ shii ci sɛtɛ a ɛdzɛmɛtii patɛ. ɛnɲi ci ka tii: “Ka mi dɛ tsarɛ ɲga hiimatɛ a nuunɛ ha'ɛ kwa? 23 Nɲgutɛ palee dɛ ɲgufɛnɛ sanɲa? Gɛdɛ banɛ ka ci oo'ya, kɛ upaa hɛ tifyaginɛ ɲga 'waslyakɛnaaku nii, anii gɛdɛ

banə ka ci, Maduu, wiiwa? ²⁴ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə nga ənda, tə'i nyi da baawəfa nga tifyagi 'waslyakəənə nga ənji ganə a duuniya." Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndəta, "Wanyinə ca ba ka hə, madətə, ngəruu ədzaaku, ha palə saaku aasii."
²⁵ Wata hatsə əndətə a madətə akəŋwacii ənji patə. Ca ngərə ədzaakii, ca palə saakii aasii, ca dzə də dələnə də Əntəŋfə. ²⁶ Ma patənə nga ənjitə dava, kə dzəgəpaa tə tii ka shaŋə. Wata təya dūunətə tə Əntəŋfə. Kə ngwali tii ngaanŋa'ə, təya ba, "Kə nee amə ka sə nga hurəshishinə ənshinə."

'Wanə nga Yeesu tə Leewi
(Mat. 9.9-13; Mar. 2.13-17)

²⁷ Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu agyə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka, ətə dīi ləməkii Leewi. Dasə a kumu nə ci ka ha nga dā slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, "Shiwa atsaki." ²⁸ Wata Leewi a madətə, ca bwasee ka uushi'iitə gatə patə, ca nə'u tə ci.

²⁹ Wata Leewi a dzə ka dzəgə əndzanə ka Yeesu gakkii asii. Bəəzə *ənji luu tsəka da hara ənji saakii əsa, kə libə tii da i Yeesu anə zəməta.

³⁰ Makə nee Farisanyinə da maliminatii ha'ə, təya ngunŋunə. Wata əŋki tii ka lyawarənə nga Yeesu, "Mi saŋə dīi cuuna zəmə, una saasa uushi'inə da ənji luu tsəka, i da ma'waslyakə ənji ka ha rəŋwa?" ³¹ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Pooshi mandandanə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. ³² Ma shi nyi aasəkə duuniya, əntaa

kaa nya 'wa tē ənjitē ca slənə uushi də rəgwakii, amma ka 'waa'wanə tē ma'waslyakə ənji aabiiki, kaa təya unee ka 'waslyakəənatii, təya baanə ka Əntanfə.”

Ləgwanə agyanə suumaya
(*Mat. 9.14-17; Mar. 2.18-22*)

³³ Əŋki tii ka Yeesu, “Ma *lyawarənə ŋga Yoohana, kə izee tii ka dfa suumaya da də'wa. Ha'ə nə lyawarənə ŋga Farisanyinə əsə. Amma, ma lyawarənaaku natii, pooshi tii ka dfanə ha'ə.”

³⁴ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, “Yaci tē'i guviinə ŋga dagwa madfanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, madfa kə gi tii ka luu madfanəkəya, ka kavənə nə ənji tē tii ka dfa suumaya kwa? Pooshi. ³⁵ Amma kadə nə uusəra a mbu'ya ətə nə ənjə a ŋgərəgi dagwa madfanə abitii; saa'ikii nə təya dfa suumaya.”

³⁶ Yeesu a dfa ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Pooshi əndə ca tsəərə kura kəjeerənə ka mbakənə də iirəkii. Madfa kə dīi ha'ə, ka saawaginə nə kura kəjeeriita. Pooshi kurakii ka ndzanəənə da iirəkii əsə shaŋə.

³⁷ “Pooshi əndə ca ciirə kura ma'i inabi aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Madfa kə dīi ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə ŋga ma'i inabi. Wata ma'i inabi a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawagi əsə. ³⁸ Ma dəbee, aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə ənji kura ma'i inabi. ³⁹ Madfa kə sii əndə ma'i inabi ətə uugi ta'avənə, paa ci ka moo sa kurakii ətə ma'ə

5:32 5.32 19.10. **5:33** 5.33 Mat. 6.16-17; 11.18-19; Luka 7.33-34.

5:34 5.34 Mat. 9.15.

ka əbunə. Ma banəkəya, ətə uugi ta'avənə palee də ŋga'əənə ka ətə ma'ə ka əbunə.”

6

*Ləgwanə agyanə *uusəra ŋga əpisəka*

(Mat. 12.1-8; Mar. 2.23-28)

¹ Ma ka əndə'i uusəra, waatoo uusəra ŋga əpisəka, paləginə nə Yeesu da lyawarənaakii dasəkə ra, waatoo rə ŋga aləkamaara. Ma ca dza, dzənə nə tii də əbiiyə mana aləkamaara, təya takəfə, təya tsəbə. ² Ma dava, tə'i hara

*Farisanyinə. Makə nee tii ha'ə, təya ba ka tii: “Ka mi cuuna dfa sətə maviimə *bariya rəgwa ŋga dfa nə uusəra ŋga əpisəka?” ³ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Pooshi unə jəŋgii sətə dīi *Dawuda tii da ənjaakii saa'itə madəfənə a dfa tə tii kuna?

⁴ Kə dəməgərə ci aasəkə *yi ŋga Əntanfə, ca ŋgiragi burooditə dəkəpaa ənji ka Əntanfə, təya adə da ənjaakii, taa ŋgahi ma buroodita, pooshi bariya vii rəgwa ŋga adənə ka taa wu, madfaamə ka limanyinə daanətii.” ⁵ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, Slanda uusəra ŋga əpisəkə nə nyi.”

Əndə mantə ciinə

(Mat. 12.9-14; Mar. 3.1-6)

⁶ Makə mbu'ya əndə'i uusəra ŋga əpisəka, kə dəməgərə Yeesu aasəkə *kuvə də'wa. Wata ca ndzanə dzəgunə wabənə ŋga Əntanfə ka ənja. Ma dava, tə'i əndə dīi ciizəmanəkii mantəkii.

⁷ Davə nə maliminə da Farisanyinə əsə. Təya

6:1 6.1 Dzək. 23.25. **6:2** 6.2 Shig. 20.8-10. **6:3** 6.3-4 1 Sam. 21.2-7; Leew. 24.5-9. **6:6** 6.6-11 Mar. 2.27-28.

alə sə ŋga idəpaanə ashi Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nee mbu'u ka mbədfəpaanə nə ci də əndətə uusəra ŋga əpisəka. ⁸ Asee, kə shii Yeesu sətə agi haŋkalatii patə. Wata əŋki ci ka əndə mantə ciita, “Madətə, kəŋaanə.” Madənə nə əndətə, ca kəŋaanə. ⁹ Əŋki Yeesu ka maliminə da Farisanyinə, “Wiinə səndə cii kya moo ləgwanə koonə: iitə saŋə vii bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga dāna? Ŋga dā ŋga'əənə uusəra ŋga əpisəkə saanii, anii ŋga dā bwaya bwayaana? Ŋga mbədfəpaanə də əndə saanii, anii ŋga zamaginə də ca?” ¹⁰ Wata Yeesu a tsaaməgi aagitii patə, əŋki ci ka əndə mantə ciita, “Tədapaa ciinəku.” Ca tədapaa ciinəkii. Wata kə ənəgərə ciinə ŋga əndətə makə ŋga ŋukə. ¹¹ Makə dīi ha'ə, wata səkətii a bəəzəgi ka shaŋə. Təya ndzaŋə wabənə agyanə makə sətə mbeenətii ka dānə də Yeesu.

*Tadə *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i*
(*Mat. 10.1-4; Mar. 3.13-19*)

¹² Ma ka əndə'i uusəra, kə ma'i Yeesu, kə ŋgirə ci aanə giŋwə ka dā də'wa. Ca ba'agi hēmə ka dā də'wa. ¹³ Makə puki ha, ca 'waa'watə lyawarənaakii aabiikii. Ca tagi harakii ahadatii pu'u aji bəra'i. Kə 'wii ci tə tii də masləkee əŋja. ¹⁴ Ma nə təya: Simoonə, ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə Piita, Andərawəsə ndzəkəŋuci Simoonə, Yakubu, Yoohana, Filibusə, Barətalamawusə, ¹⁵ Mata, Tooma, Yakubu uuzənə ŋga Haləfa,

6:11 6.11 Yooh. 5.16,18. **6:12** 6.12 5.16. **6:14** 6.14-16 Slənə 1.13; Yooh. 1.40-44.

Simoonə əndə moo dimwaanə ka hanyinaakii,
¹⁶ Yahuda uuzənə ɲga Yakubu ba'ə Yahuda
 Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu
 aacii bwaya ənja.

*Mbədəpaanə ɲga Yeesu də ənji bwanea da
 waazanaakii ka ənja
 (Mat. 4.23-25)*

¹⁷ Ma daba'əkii, Yeesu a jimagərə da
 lyawarənaakii anə giɲuta, ca kəɲaanə a
 babara ka hatə ɗii lyawarənaakii bəzəkii.
 Ma davə əsa, tə'i danƙana. Kə shi tii daga
 də Urusaliima da i asəkə hara vəranyinə anə
 hanyinə ɲga Yahudiya patə, da hara vəranyinə
 ama maɗuunə uunəva, waatoo vəranə ɲga Tiira
 da ɲga Sidoonə. ¹⁸ Ma shi ənjitsə ha'a, ka fa
 sətə ci Yeesu a dzəgunə da ka upaa jamənə
 ɲga shishinətii. Kə mbədəpaa Yeesu də tii patə
 da i ənji ginaaji. ¹⁹ Makə ɗii ci agi shiginə
 nə baawəɗa dashikii ka mbədəpaaginə də tii
 patə, patənə ɲga ənja, kə aali tii rəgwa ɲga
 dəba'ətənə tə ci.

*Barəkaanə da ɲgəra'wa
 (Mat. 5.1-12)*

²⁰ Wata Yeesu a tsaaməgi aagi lyawarənaakii,
 əɲki ci:

“Tə'i barəkaanə ashuunə tyalakinə, aacii ma unə,
 koonə də ɲwanjuunə ɲga Əntanƙə.

- 21 Tə'i barəkaanə ashuunə, unə ənə ka madəfənə ənshinə, acii kadə nuuna əburə gyadə.
- Tə'i barəkaanə ashuunə, unə ənə da kiinə a gyuunə ənshinə, acii kadə nuuna də maɲushinə.
- 22 Tə'i barəkaanə ashuunə mada əbuyi ənji koonə, ənjə a laakə tuunə, ənjə a dzaana tuunə, ənjə a əbipaa tuunə putə ɲga nə'unə goonə tə Uzənə ɲga ənda.
- 23 Damə maɲushinə mada kə upaa uushi tuunə ha'ə makə ətsa, kamə kyalaliinə ɲga moodasəka, acii tə'i maduunə shikwa goonə kidə dagyə; acii ha'ə makə ətsə ɲji dzədzəshi'inə ɲga ənjitsə a əbwa ka anabiinə ɲga ɲukə.
- 24 “Amma, agi ɲgərə'wə nuunə, unə ənji gəna, acii kə agyuunə ɲwanjuunə goonə kə uugi.
- 25 Agi ɲgərə'wə nuunə, unə ənə maburəkii gyadə ənshinə, acii kadə nə madəfənə a kutsa tuunə.
- Agi ɲgərə'wə nuunə, unə ənə ka maɲushinə ənshinə, acii kadə nuuna ndzaanə makə ənji ɲga wa, ka ndzaanə nuunə da kiinə a gyuunə.
- 26 Agi ɲgərə'wə nuunə, mada kə kuyirii ənji patə tuunə, acii ha'ə makə ətsə ɲji

6:21 6.21 Səniinə 7.16-17; Irim. 31.25; Jab. 126.5; Isaa. 61.3.

6:22 6.22 Mat. 5.11; Yooh. 16.2; Slənə 5.41; 1 Piita 4.14. **6:23**

6.23 Mat. 5.12. **6:24** 6.24 Mat. 19.23-24; Yak. 5.1. **6:25** 6.25

1 Koor. 4.8.

dzədzəshi'inə ŋga ənjitsə a kuyirii tə an-
abiitə nja jaarakə.”

Uudənə tə ənji daawaanə

(Mat. 5.38-48; 7.12a)

²⁷ “Ma unə ənə ca fa tə nyi, wanyinə ka ba koonə, uudəmə tə ənjitə ca ka koonə daawaanə, una dfa ŋga'əənə ka ənji ushanə tuunə. ²⁸ Kədiimə barəkaanə acii Əntanfə ka ənjitə ca mburəzə tuunə; una dfa də'wa ka putə ŋga ənjitə ca cibee koonə. ²⁹ Madfa kə tsagi əndə ka hə meeciinə ka hwahwaaməku, zhi'wee ka ci ka əndə'i hwahwaamə əsə. Madfa kə gutsətə əndə baləwaaku, unee ka ci kaa ca ŋgərə kəjeerənaaku əsə. ³⁰ Taa wu kədii uushi aciiku, vii ka ci səkii. Madfa kə gutsətə əndə uushaaku, ga ha ənə ka ləgwa ka ci səkii ma'ə. ³¹ Danəkii ha'ə əsə, dfa mə ka ənji ndilə ndilə makə sətə mwayi unə ənjə a dfa koonə.

³² “Madfa wata tə ənjitə ca uudə tuunə uudənuunə, paa unə ka upaa ŋunyi shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi dfa nə tii ha'ə makə ətsa. ³³ Madfa wata ka ənjitə ca dfa koonə ŋga'əənə dfa nuunə ŋga'əənə, paa unə ka upaa ŋunyi shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi dfa nə tii ha'ə makə ətsa. ³⁴ Madfa ma nuunə ka vii dəmənə, wata ka ənjitə shii unə oo'i, kadə ənəvəginə nə tii koonə əsə, paa unə ka upaa ŋunyi shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi dfa nə tii dəmənə ka ma'waslyakə ənji makə tii, kaa təya ənəvəgi ka tii makə ətəkii. ³⁵ Acii kii bii nyi koonə, uudəmə tə ənji daawaanə goonə.

6:26 6.26 Yak. 4.4; Irim. 5.31. **6:29** 6.29 Rooma 12.17; 1 Koor. 6.7.

Damə ka tii nga'əənə. Mada kə vii unə dəmənə ka ənja, goona ka nuunə davə ma'ə. Mada kə dīi unə ha'ə, ka upaanə nuunə maduunə shikwa. Ka ndzaanə nuunə ka manjeevənə nga Əntanfə Əndə məghərəvənə ka shaŋə. Acii ma ca, nga'ə nə ci ka ənjitə pooshi ka dā yawa da ka ma'waslyakə ənja. * ³⁶ Nəhəmə təgunuunə nga ənji makə sətə ci Dəsənuunə a nəhə təgunuunə goonə.”

Dzəgunənə agyanə lagi gəŋwanə agyanə hara ənja

(Mat. 7.1-5)

³⁷ “Goonə lagi gəŋwanə agyanə hara ənja. Ma Əntanfə əsa, paa ci na lagi gəŋwanə agyanuunə. Goona vii ka ənji ma'inə. Ma Əntanfə əsa, paa ci na vii koonə ma'inə. Tifyagimə tə ənjitə ca dā koonə bwaya bwayaanə. Ma Əntanfə əsa, ka tifyaginə nə ci tuunə. ³⁸ Ndiimə uushi ka hara ənja. Ka ndiinə nə Əntanfə koonə noonə əsə. Də ŋunyi kəŋwə nə Əntanfə a gəla koonə aasəkə mbuurənyinə goonə. Ma kəŋukəya, ka natənə nə ci, ca gaŋgəzətə, ca zhizhivətə nga'ə, ca haaja aa panə. Acii də kəŋutə gəliigyuunə ka ənji nə Əntanfə a gəlagi koonə noonə əsə.”

³⁹ Yeesu a dā ka tii misaali əsə, əŋki ci, “Pooshi muurəfə ka mbee ka baarii rəgwa ka əndə'i muurəfə makə ci. Maa kə dīi ha'ə, ka kwaalagərənə nə tii aasəkə gu'wə kyakya'ə.

⁴⁰ Pooshi lawarə ka paleenə ka maləmaakii də

* **6:35** 6.35 vii dəmənə yadə kanə nə davə: Leew. 25.35-36.

6:37 6.37 Mat. 6.14-15; Mar. 11.25-26. **6:38** 6.38 Mar. 4.24.

6:39 6.39 Mat. 15.14.

məghərəvənə. Amma taa ηgutə əndə uugi dzəgunə uushi'inə, ka ndzaanə nə ci makə ηga maləmaakii.

⁴¹ “Ka mi sanə cii kwa tsaamə uundzə kada agi ndzəkənu, ha bwasee ka rintə agiku naakwa?

⁴² Iitə sanə mbeenəku ka banə ka ndzəkənu oo'i, ‘Taku, kaa nya ηgərəgi ka hə kada agiku’, yoo, paa hə ka nee ka rintə agiku naakwa? Hə əndə kərənə ka Əntanƒə də bəra'i! Ma ƒanəkwa, ηgərəgi rintətsə agiku zəku'i. Ma daba'əkii, ka neenə nə hə tahu tahu bahə ha ηgiragi uundzə kada agi ndzəkənu.”

Ənfwə da pawaakii

(Mat. 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ “Pooshi poo ηga mandikə ndikə ənfwə ka ndzaanə ηgərəkiki. Pooshi poo ηga manğərəkiki ənfwə ka ndzaanə ndikə ndikə əsə.

⁴⁴ Acii taa ηgutə ənfwə patə, ka pookii shiinə ənja. Pooshi ənji ka slirəba pawə ηga uudəvə a ənfwə dəhə uudə. Pooshi ənji ka slirəba pawə ηga papawə a ənfwə məkaalənə əsə.

⁴⁵ Ma ηnyyi ənda, ηnyyikii ndzaanə slənaakii, acii ηnyyikii nə ədzəməkii. Ma bwaya əndə əsə, bwayakii ndzaanə slənaakii, acii bwayakii nə ədzəməkii. Acii sətə a ədzəmə əndə cii kəya nyagi.”

Misaali də ənji ghənə yi bəra'i

(Mat. 7.24-27)

⁴⁶ “Ka mi sanə nuunə ka 'wanə tə nyi Slan-danə, Slandana, amma paa unə agi ƒa sətə

cii kya ba koona? ⁴⁷ Takumə, a ƒaarii nyi koonə ndzaanə n̄ga ɛndətə ca shi aabiiki, ca fa wabənaaki, ca nə'utə əsə. ⁴⁸ Kə ndzaa ci makə ɛndətə ghənyi yaakii. Kə tələgi ci gu'wə kurəŋə, ca mbukə ban̄gwə anə pasla. Kə n̄gyaara gəərə, kə shi ma'inə, kə naanə ka yikii. Amma, makə d̄ii ci dən̄ə dən̄ə nə yita, magugudəmə. ⁴⁹ Amma, ma ɛndətə ca fa wabənaaki, paa ci nə'utə, kə ndzaa ci makə ɛndətə ghənyi yaakii, wata ca ndzan̄ə kanə agyanə hanyinə yadə tələgi gu'wə ka mbukənə. Makə n̄gyaara gəərə, ma'inə a naanə ka yikii. Wata ghəbə kə uulagi yaakii, kə rarə'igi dza'ə."

7

Mbədəpaanə n̄ga Yeesu də mava n̄ga gawə n̄ga soojiinə

(Mat. 8.5-13)

¹ Makə uudəpaa Yeesu baabagi wabəətsə patə ka ənja, ca madə, ca palə aasəkə vəranə n̄ga Kafarənahumə. ² Ma dava, tə'i ɛndə'i gawə n̄ga soojiinə n̄ga ha də Rooma. Tə'i mavaakii uu'i ci dərəva. Gwakə də ma də ma nə ci.

³ Makə fi gawə n̄ga soojiinə slənə n̄ga Yeesu, wata ca sləkee ka hara *gayinə n̄ga Yahudiinə aabiikii ka banə ka ci, a shi ci ka mbədəpaanə ka ci də mavataakii. ⁴ Madənə nə tii, palənə nə tii aabii Yeesu. Makə mbu'i tii, təya puutə tə ci, əŋki tii ka ci, "Tuutəta'ə! Kə mbu'i ɛndətsə bahə ha tsakə tə ci. ⁵ Acii kə uu'i ci tə slikərənə gaamə

ngaanga'ə. Ci ghənyi keenə *kuvə də'wa əsə.”
 6 Wata Yeesu a madə, ca dzə da tii.

Ma ətsə Yeesu kədəhə ka mbu'unə, wata gawə nga soojiitə a sləkee ka guviinəkii aabiikii kaa təya shi ka banə ka ci oo'i, “Slandana, ga ha zaarəgi naaku na, acii mambu'umə nyi bahə dzənaaku aa haki aasii. 7 Ci dīi paa nyi gi nyi saaki aabiiku. Amma bagi wabənə rəŋwə, kə shii nyi, ka mbədənə nə mavaaki. 8 Ma bii nyi ha'a, acii nyi maa, tə'i gayinə akəŋwaciiki, tə'i soojiitə cii kya da ka tii gawuunə əsə. Ka mbeenə nə nyi ka banə ka əndə'i əndə: 'Duu aa hatə!' wata ca palə. Nya ba ka əndə'i əndə əsə: 'Shiwa!' ca shi. Nya ba ka mavaaki: 'Slənuu sətə ha'ə!' ca slənətə ha'ə.”

9 Makə fii Yeesu wabəətsa, kə dīi ka ci ka sə nga hurəshishinə nə haala nga gawə nga soojiita. Ca zhi'wagi aabii dabaalatə abiikii, əŋki ci ka tii, “Wanyinə ca ba koonə: taa ahada ənji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa əndətə gi'i tə nyi makə nga əndətsa.”

10 Makə ənya ənjitə sləkee gawə nga soojiitə aasii, ma lapaa təya, kə mbə'i mavata.

Ənyapaaginə nga Yeesu də əpinə ama uuzənə nga mooryafinə

11 Pii ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca dzə aasəkə vəraatə dīi ləməkii Nayinə. Kə gi lyawarənaakii da bəzə dabaala atsakii əsə. 12 Mbu'unaakii kədəhə da mayi nga vəranə, wata təya guŋugərə da ənji təya kərə wə aa gu'wə. Ma əndətə əŋki, ci nə uuzənəkii rəŋwə acii məci. Ma məci əsa, kə əntəgi ŋgurii. Ənji

vəraatə lanə dzatə də nə abii miita. ¹³ Makə nee Yeesu Slandanə ka ki, ca nəhə təgunuunətə. Əŋki ci ka ki, “Ga ha tuu.” ¹⁴ Wata ca əntsahətə, ca təbətə kararaata. Ənji kərə wutə a kəŋaanə. Əŋki Yeesu ka wuta, “Dagwana, wanyinə ka banə ka hə: madətə!” ¹⁵ Wata bərəkutə wutə a madətə, ca ndzaanə dasə, ca ndzanə wabənə. Wata əŋki Yeesu ka məci, “Wiinə uuzənaaku.”

¹⁶ Makə dii ha'ə, wata ŋgwalənə a kəsəgi tə ənjitə patə ka şanə. Təya dūunətə tə Əntanfə, təya ba, “Kə shigi maduunə *anabi agyaamə. Kə shi Əntanfə ka tsakə tə ənjaakii.”

* ¹⁷ Ma wabəətsə bii ənji agyanə Yeesu, kə dəlagi agyanə hanyinə ŋga Yahudiya patə, dənə aagyanə hanyinə ətə dii tii naahə ribə.

*Wabənə ŋga Yeesu agyanə Yoohana
(Mat. 11.2-19)*

¹⁸ Kə dzəgunəgi lyawarənə ŋga Yoohana ka ci uushi'iitə dfaadii patə. Wata ca 'wa ənji bəra'i ahadatii, ¹⁹ ca sləkee ka tii aabii Yeesu Slandanə ka ləgwanə ka ci oo'i, “Hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?” ²⁰ Makə mbu'i lyawariitə bəra'i aabii Yeesu, təya ba ka ci, “Yoohana əndə dfa bapətisəma sləkee keənə aabiiku ka ləgwanə ka hə: Hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?”

²¹ Ma saa'ikii ha'a, kə mbədəpaa Yeesu də ənji bwanea bəzəkii. Kə luupaa ci ənji acii ginaaji. Kə wunəgi ci ginə ŋga muurəfinə lanə əsə.

7:12 7.12 1 Meem. 17.17. **7:15** 7.15 1 Meem. 17.22-23. * **7:16** 7.16 1.68; 19.44; anabi: Mat. 16.14; 21.11,46; 26.68; Mar. 6.15; 8.28; 14.65; Luka 7.39; 9.8,19; 22.64; 24.19; Yooh. 4.19; 6.14; 7.40; 9.17.

22 Wata ca jikəvə ka lyawariitə sləkee Yoohana aabiikii, əŋki ci, “Ənəmə, una dzə ka banə ka Yoohana sənə cuuna nee da sənə cuuna fa. Waatoo, agi wuunənə nə ginə ŋga muurəfinə, agi wiinə nə mahurəməsə ənja; ənji uyikuzəna əsə, agi mbədfənə nə tii. Agi wuunənə nə liminə ŋga kadəguləminə, agi maḏeenə nə ənji ka maməətə ənja, agi waazanə nə ənji Nūnyi Habara ka maaghiinə əsə. 23 Tə'i barəkaanə ashi əndətə pooshi na unee ka nə'unə tə nyi.”

24 Makə pyalə lyawarənə ŋga Yoohana satii, wata Yeesu a ndzaŋə wabənə ka dabaala agyanə Yoohana, əŋki ci, “Ya saa'itə gyuunə aabii Yoohana aagi bilina, mi saŋə mwayi unə neena? Kuzənə ətə ca ba'agi agi məḏə kwa? 25 Aa mi gyuunə ka caamanə da? Ka caama əndətə ŋgii dagwa kəjeerənə kwa? Ma ənji waha ətə ca kaala ŋunyi kəjeerənə ha'a, asii ga meeminə nə tii. 26 Bamə ka nyi, mi gyuunə ka caamanə kwa? *Anabi gyuunə ka caamanə kwa? Ha'ə tanyi, sətə palee ka anabi gyuunə ka caamanə. 27 Acii ci nə əndətə wabi malaaba ləkaləkatə agyanəkii. Ma bii Əntaŋfə:

‘Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki,
kaa ca ta ka hə kəŋwanə,
ca haḏatəgi ka hə də rəgwa taabu'u nii kwa dzə.’
”

28 Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, “Wanyinə ca ba koonə: Ma Yoohana, pooshi ənji sha pwayi əndə ganə a duuniya ətə palee ka ci. Amma ma əndətə palee də uundzuundzuunə

7:22 7.22 4.18-19; Mat. 11.5. 7:27 7.27 Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mar. 1.2; Luka 1.76.

agi *ɲwanɲuunə ɲga Əntaɲfə, kə palee ci ka Yoohana.”

²⁹ Makə fii dabaala da *ənji luu tsəkə tə wabəətsə wabi Yeesu, kə dəlii tii də Əntaɲfə makə dɪi ci kə liwə tii yibə bapətisəma acii Yoohana. ³⁰ Amma ma *Farisanyinə da maliminə, kə kaaree tii ka luu hiima ɲga Əntaɲfə. Ci dɪi pooshi tii liwə yibə bapətisəma acii Yoohana.

³¹ Əɲki Yeesu əsə, “Də mi saɲə mbərə mbərətəginəki də ənji ɲga zamanana? Tə wu saɲə pusha təya? ³² Kə ndzaa tii makə manjeevənə təya buurə asəkə luuma, təya 'waa'wa hara manjeevənə makə tii, təya ba, ‘Kə əgiinə koonə uudfaləma, pooshi unə ujə. Kə kii inə koonə wanyanə ɲga wa, amma, matuumuunə.’

³³ Ma bii nyi ha'a, acii makə shi Yoohana əndə da bapətisəma, kə dɪi ci suumaya, paa ci sii ma'i inaba. Makə nee unə ha'ə, əɲkyuunə, ‘Əndə gu'wə nə ci’. ³⁴ Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə ɲga ənda, agi adənə nə nyi zəma, nya sa ma'i inaba. Yoo, əɲkyuunə əsə, ‘Tsaaməmə tə əndətsa, bwanɲkara nə ci, masa ma'i inabi, guva ɲga ənji luu tsəka da hara ma'waslyakə ənji nə ci!’ ³⁵ Patə da ha'ə, ma ənjitə liwə hiima ɲga Əntaɲfə, agi baariinə nə tii tantanyinəkii.”

Dzənə ɲga Yeesu aa ha əndə'i əndə Farisa

³⁶ Tə'i əndə'i əndə Farisa 'wii tə Yeesu aa hakii aasii ka zəma. Yeesu a dzə aa ha əndəta, ca ndzaanə ka zəma. ³⁷ Asee, tə'i ma'waslyakə

7:29 7.29-30 Mat. 21.32. **7:29** 7.29 3.7,12. **7:33** 7.33-34
 Mat. 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. **7:33** 7.33 1.15. **7:34** 7.34
 Mat. 9.10. **7:36** 7.36 11.37.

minə davə də vəra. Makə fii ki oo'i, ga Farisatə asii nə Yeesu ka zəma, kya ngərə əbwə[†] urədyə,
³⁸ kya kira, kya gwanəanə atsa sədə Yeesu daba'akii, kya tuu. Wata əjanə nə kiinatə aaba'a sədə Yeesu. Kya ngərə, kya taadəgi də shiŋkinə ŋga nətə, kya paatə sədəkii, kya buləvə urədyə aa dəvə.

³⁹ Ma Farisatə 'wii tə Yeesu aa hakii aasii, makə nee ci ha'ə, əŋki ci də səkəkii, "Maci anabi nə əndətsə tanyi, kadə kə shii ci taa wu nə miitə ca dəba'ə tə ci; taa mi nə ki əsə, ka shiinə nə ci; waatoo, ma'waslyakə əndə nə ki." ⁴⁰ Wata Yeesu a ba ka Farisata, "Simoonə, tə'i nyi da sə ŋga banə ka hə." Əŋki Simoonə ka ci, "Wabuu dīi, Maləma." ⁴¹ Əŋki Yeesu ka ci, "Tə'i əndə nyi'u tə əŋji bəra'i dəmənə. Ca nə'u tə əndənə *hwaslə gya'ə tufə. Ca nə'u tə əndə'i əndənə əsə hwaslə tufə pu'unə. ⁴² Makə pooshi taa wu mbee ka ki'i dəməətə agitii, wata əndətə a bwasee ka tii ka dəməəta. Ya ətsa, ŋgutə agi ənjitsə bəra'i palee də uufənə tə ca?"

⁴³ Əŋki Simoonə, "Ma nee nyi naaki, əndətə dīi dəmənə ŋgaŋga'ə atsakii palee də uufənə tə ci." Əŋki Yeesu ka ci, "Goŋgaaku." ⁴⁴ Wata ca zə'ugi aabii miita, əŋki ci ka Simoonə, "Kə nee hə ka miitətsə nii? Kə gimagərə nyi aa haku aasii, amma pooshi hə bii oo'i, wa ənjə a əgəcii ma'inə ka nyi, ənjə a yibəgi ka nyi də sədəki. Amma, ma miitsa, kə yibəgi ki ka nyi sədəki də

† **7:37** 7.37 Ma əbutsa, əndə'i faara ətə dīi ləməkii 'aləbasəta' ci ənjə a hufəkəgi. **7:37** 7.37-38 Mat. 26.6-7; Mar. 14.3. **7:39** 7.39 7.16. **7:42** 7.42 Mat. 18.27.

kiinatə, kya taadəgi də shiŋkinə ŋga nətə. ⁴⁵ Ma ha, paa hə nəhəpaa tə nyi ŋga'ə. Amma, ma kya, makə gimagərə nyi aa haku aasii, paa ki bwasee ka paatə sədəki. ⁴⁶ Ma ha, pooshi hə əji ka nyi maarə aanəki. Amma, ma kya, kə əji ki ka nyi urədyə aaba'a sədəki. ⁴⁷ Aciikii ka banə nə nyi ka hə əsə: ma maduunə uufəətsə ŋgiragi miitsa, kə baarii oo'i, kə upaa ki tifyaginə ŋga 'waslyakəətə daadii ki patə. Amma, ma əndətə tifyagi Əntaŋfə ka ci 'waslyakəənaakii gi'u, gi'u nə uufənaakii əsə." ⁴⁸ Wata əŋki Yeesu ka miita, "Kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku."

⁴⁹ Ma ənjitə cii kəya zəmə da tii, kə bii tii də səkətii, "Wu da nə əndənə ca tifyagi 'waslyakəənə əsa?" ⁵⁰ Amma əŋki Yeesu ka miita, "Kə upaa hə luupaanə putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə."

8

Ənjitə nja nə'u tə Yeesu

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca dzə ka vərə ka vərə, ca dzə də waaza Njunyi Habara agyanə *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə. Kə nyi'u lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tə ci. ² Kə nyi'u hara makinə tə ci əsə ətə mbədfəpaagi ci də tii acii ginaaji da bwanea. Waatoo, Mariyaama Magədalina ətə lyakagi Yeesu ginaajiinə mədfəfə ashitə, ³ Yawana, minə ŋga Kuza. Ma ŋgurii,

7:44 7.44 'Wat. 18.4; 1 Tim. 5.10. **7:46** 7.46 Jab. 23.5. **7:48** 7.48 5.20; Mat. 9.2; Mar. 2.5. **7:50** 7.50 Mat. 9.22. **8:2** 8.2-3 23.49,55-56; 24.1-10; Mat. 27.55-56,61; 28.1,8-10; Mar. 15.40-41,47; 16.1,8.

ci nə kadala nga yi nga ηwanjwə *Hirudusə. Suzana da hara makinə bəzəkii. Ma tii pata, kə cakə tii tə i Yeesu də gənatii.

Misaali də əndə giirə slikərənə
(*Mat. 13.1-9; Mar. 4.1-9*)

⁴ Ma saa'ikii, kə ma'ya ənji asəkə vəranyinə patə, təya shi aabii Yeesu. Makə dzii dabaala də na, wata Yeesu a ndzanə wabənə ka tii də də misaali, əŋki ci: ⁵ “Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikərənə. Ma ca giirə, hara slikərənə a kwaala ahada rəgwa, ənjə a wiigi'i anəkii. Əginyinə əsa, təya shi, təya dəmətə. ⁶ Hariinəkii əsə a kwaala ama pasla, ca givagi, ca huurəgi, makə pooshi marəbə hanyinə. ⁷ Harii slikərənə əsə, təya kwaala aagi dəha. Gərənə nə tii kyakya'ə da dəha. Dəhəkii a pa'aanə ka səkəŋwa. ⁸ Ma harakii, kə kwaalii tii anə ηnyini hanyinə. Təya dəvə, təya gərə, təya əji hi'wa. Taa ηgutə patə, kə vii ci ηnyini cifanə gya'a gya'a.” Makə uudəpaa Yeesu wabəətsa, wata ca wazəgi də ηgeerənə, əŋki ci, “Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa.”

Ka mi də misaali?
(*Mat. 13.10-17; Mar. 4.10-12*)

⁹ Ma daba'əkii *lyawarənə nga Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki tii, “Mi mwayi misaalitsə baariina?”
¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, “Ma unə kamə, koonə vii əntanjə rəgwa nga shii ma'umbee uushi'inə nga ηwanjuunaakii. Amma, ma hara ənja, see də misaali fanətii; kaa təya tsaamə, amma paa tii

ka neenē; kaa tēya kapaa liminētii, amma paa tii ka paaratēginē.”

Dzəgunətənə ŋga Yeesu tē misaali ŋga əndə giirə slikərənə

(Mat. 13.18-23; Mar. 4.13-20)

¹¹ “Wiinə səndə mwayi misaalitsə ɓaariinə: ma slikərəətsa, kə ndzaa ci makə wabənə ŋga Əntanfə. ¹² Ma slikərəətə kwaalii ahada rəgwa, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanfə. Wata *Seetanə a shi, ca dəməgi wabəətə a ədzəmətii, acii ga tēya vii goonŋa ka Əntanfə kaa tēya upaa luupaanə. ¹³ Ma slikərəətə kwaalii ama pasla əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanfə, tēya luu də moodasəka. Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii. Ci dīi paa tii ka ta'avənə agi nə'unə. Madfa kə upaa ŋgəra'wə tə tii, tēya bwasee. ¹⁴ Ma slikərəətə kwaalii aagi dəha, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanfə. Amma ma agi ndzaanatii, ka kavənə nə tii natii nə ka buurə uushi'inə kama kama, tēya suuna gəna, tēya alə sətə ca kadeesəkə ka tii. Pooshi ŋunyi uushi ci tēya mbee ka d'atənə. ¹⁵ Ma slikərəətə kwaalii anə ŋunyi hanyinə, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanfə, tēya kəsəpaa tənə tənə də ədzəmə rən'wə, tēya ndzaanə də sə'watənə, tēya dfa ŋunyi uushi ətə ca nafa.”

Misaali ŋga garəkuwa

(Mar. 4.21-25)

¹⁶ “Pooshi əndə ca kavə gunə aasəkə garəkuwa ka umbətənə də d'əva taa ka kapaanə

atsa ədəərə əsə. Amma ka kapaanə nə ənji garəkuwa ka madzəgamə ha, ka ənjitə ca dəəmə aa kumu a nee ka ha camə. ¹⁷ Taa mi patə dīi ma'umbeekii kadə na shigi aa babara. Ma sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii, kadə na shigi aa babara əsə.

¹⁸ “Damə han̄kala aɡyanə fanə goonə! Acii ma əndətə da kudəpəshinə n̄ga paaratə də sətə cii kəya fa, ka ci tsakənə ənji paaratəginə. Amma ma əndətə pooshi kavə nəkii davə, taa ətə gi'u aɡi hiimaakii maa, ka luuginə nə ənji.”

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii

(Mat. 12.46-50; Mar. 3.31-35)

¹⁹ Ma daba'əkii, kə shi i məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii kaa təya nee ka ci. Amma kə təkuree tii ka mbu'unə aabiikii, pooshi rəgwa acii dabaala. ²⁰ Wata ənjə a ba ka Yeesu, “Watiitşə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku aɡyə, kə mwayi tii neenə ka hə.” ²¹ Amma wata əŋki Yeesu ka tii, “Ənjitə ca fa wabənə n̄ga əntan̄fə, təya slənətə sətə bii ci, tii nə yaayi da ndzəkəŋushi'inəki.”

Dədəkənə n̄ga mandalə məd̄a

(Mat. 8.23-27; Mar. 4.35-41)

²² Ma ka əndə'i uusəra, kə ndərəvə Yeesu da lyawarənaakii aasəkə kumbawalə. Əŋki ci ka tii, “Tan̄əgyaamə aa tan̄əgi uunəva.” Təya madə, təya palə. ²³ Ma təya dzə də tan̄ənə də kumbawalə, Yeesu a tsəfə n̄unyinaakii. Wata mandalə məd̄ə a ndzan̄ə kyanə anə uunəva. Ma

8:16 8.16 11.33; Mat. 5.15. **8:17** 8.17 12.2; Mat. 10.26. **8:18** 8.18 Mat. 25.29. **8:21** 8.21 11.28.

tøya nee, nanə nə ma'inə aasəkə kumbawala kaa tøya za. ²⁴ Wata tøya əntsahətə aabii Yeesu, tøya madfee ka ci, əŋki tii ka ci: “Daada, Daada, wanaamə ka zanə.” Yeesu a vədəhə, ca la ŋguruunə ka mədə da ka ma'iitə ca mbudə aadəgyə aadəgyə. Wata shakətə tøya ənəgi, tøya dədəkə kyakya'ə.

²⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Pooshi ma'ə vii gooŋga goonə kuna?” Amma, ma tøya, kə ŋgwaləgi tii. Kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə əsə. Tøya laagwashi ahadatii, “Wu sanə nə əndəna? Taa mədə da ma'inə maa, agi wabənə nə ci ka tii, tøya fa tə ci.”

*Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndə ginaaja
(Mat. 8.28-34; Mar. 5.1-20)*

²⁶ Makə tanəgi Yeesu da lyawarənaakii aa tanəgi uunəvə ŋga Galili, waatoo aanə hanyinə ŋga ənji Gyarəgasinə, ²⁷ jimagərənaakii asəkə kumbawala, wata tøya guŋəgərə da əndə'i əndə vəranəkii da ginaajiinə ashikii. Kə uugi baanə lanə makə tikə ci da kəjeerənə əsə. Paa ci ka ndzaanə asii. Amma ahada gu'u ənji nə ndzaanaakii. ²⁸ Neenaakii ka Yeesu, wata ca ka vurənə, ca shi, ca kulagi akəŋwaciikii, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Yeesu Uuzənə ŋga Əntanəfə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Tuutəta'ə! Ga ha cibə də nyi.”

²⁹ Ma bii ci ha'a, acii kə bii Yeesu ka ginaajitə kaa ca dzəgi. Ma ginaajikəya, kə nji kəya kəəsə tə əndəkii ŋgaanəga'ə. Acii ha'ə, mapə'əkii nji əndətə a ndzaanə da i mahyakahyaka'ə aciikii

da asəfəkii. Amma, patə da ha'ə ca dzə də bwaatəginə. Ginaajikii a kagi tə ci aagi bilinə.

³⁰ Wata Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki ci, “Iitə nə ləməkwa?” Əŋki ci, “Ma ləməkya, Bəzəkii.” Ma bii ci ha'a, acii bəzəkii nə ginaajinyiitə dzii də nə ashikii. ³¹ Wata ginaajinyiitə a dza ciinə ka Yeesu, acii ga ca bii ka tii dzənə aasəkə makurəŋə gu'u ŋga zanə.

³² Ma dava, tə'i gəranə ŋga dagəliinə ca alə zəmatii ashi dənğəra. Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu kaa ca vii ka tii rəgwa ŋga dzəgərənə aashi dagəliita. Wata Yeesu a vii ka tii rəgwakii.

³³ Təya shigi ashi əndəta, təya dzə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Wata dagəliitə a hwayagərə, təya kwaalagərə aagi uunəva, təya zagi davə patə.

³⁴ Makə nee magəriinə ŋga dagəliitə ka sətə dīi, təya huyipaa, təya kərə makii aasəkə vəranə da aanə hanyinəkii patə. ³⁵ Makə fii əŋjita, wata təya shigi ka tsaamə sətə dīi. Təya mbu'yagərə aabii Yeesu, təya lapaa əndətə dzəgi ginaajinyiitə ashikii dasə a panə abiikii. Da i kəjeerənə ashikii nə ci, kə ənya hanjakaakii. Wata təya ŋgwələgi. ³⁶ Ma əŋjitə nee də ginətii makə sətə mbə'i əndə ginaajita, kə jigunyi tii ka əŋjitə shi daba'a. ³⁷ Wata əŋjinyiitə anə hanyinə ŋga Gyarəgasinə patə a ba ka Yeesu, wa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii, acii kə ŋgwali tii ka shaŋə. Wata Yeesu a ndərə kumbawalə ka palənə saakii. ³⁸ Wata əndətə dzəgi ginaajitə ashikii a kədii acii Yeesu kaa ca dzə atsakii. Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci, əŋki ci ka ca, ³⁹ “Ənuu saaku aasii. Duu dzəgunəgi ka əŋji sətə

dii Əntanfø ka putaaku.” Palənə nə əndəta, ca dzə də baaba ka ənji patə asəkə vəranə sətə dii Yeesu ka putaakii.

Uuzənə nga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə nga Yeesu

(Mat. 9.18-26; Mar. 5.21-43)

⁴⁰ Ənyanə nga Yeesu, kə liwə ənji tə ci ngaanğa'ə, acii agi gəranə tə ci nji tii patə. ⁴¹ Tə'i əndə'i əndə ətə dii ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa davə də vəra. Kə shi ci aabii Yeesu, ca gərə'waanə atsaə səfəkii, ca dza ka ci ciinə kaa ca dzə aa hakii aasii. ⁴² Acii tə'i uuzənaakii rəjwə, uncitə minəkii. Kə dii fəzatə taa pu'u aji bəra'i. Pooshi labadətə, də ma də ma ha'ə nə ki.

Ma Yeesu a dzə aa ha əndəta, kə tsəkuyi ənji ngaanğa'ə anəkii. Pooshi rəgwa nga zə'uginaakii acii ənja. ⁴³ Tə'i əndə'i minə agi ənjita, cibee bwanea ka ki fəzə pu'u aji bəra'i. Uushi'inə nja də tə ki. Kə zamagi ki də gənatə patə ka ənji kuzhikinə, amma pooshi əndə mbee ka mbədəpaanə də ki. ⁴⁴ Wata kya əntsahətə aabii Yeesu da ba'akii, kya təbətə kəjeerənaakii.

Pii wata kə dzəgi bwaneatə ashitə. ⁴⁵ Əjki Yeesu, “Wu daa uree ka nya?” Əjki patənə nga ənji ka ci, əntaa tii. Əjki Piita ka ci, “Daadə, lajə nə ənji abiiiku, pooshi ha nga zə'uginə.”

⁴⁶ Əjki Yeesu, “Amma tə'i əndə uree ka nyi, acii kə fii nyi tə'i baawəfa shigi ashiki.” ⁴⁷ Makə nee miitə kə puki ba'atə, wata kya shi. Shishinətə a dzə də udzənə acii ngwalənə. Kya gərə'waanə

akəŋwacii Yeesu, kya ndzanə dzəgunənə ka ci akəŋwacii ənji patə taa ka mi uree ki ka ci, i makə sətə upaa ki mbədənə pii əsə. ⁴⁸ Wata əŋki Yeesu ka ki, “Uuzənaakya, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə.”

⁴⁹ Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə ha'ə, kə mbu'ya əndə yi ŋga Jayirusə. Əŋki əndətə ka Jayirusə, “Kə uudee uuzəətə ka na. Ga ha ənvutə tə maləmə ma'ə.” ⁵⁰ Amma, makə fii Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka Jayirusə, “Ga ha ŋgwalə. Vii goonŋa ka Əntanfə, ka mbədənə nə uuzənaaku.” ⁵¹ Makə mbu'i Yeesu aa ha Jayirusə, makapaamə ci rəgwa taa ka wu ka dəməgərənə atsakii madəamə ka i Piita, da Yoohana, da Yakubu da ka i dii uuzəətə da məci. ⁵² Ənji patə davə asii, ka tuunə, təya ŋgəərə ma. Wata əŋki Yeesu ka ənji, “Goonə tuu. Ma uuzəətsa, əntaa əntənə əŋki ki, amma ŋunyinə cifə ki.” ⁵³ Wata təya ŋusəgi tə ci acii kə shii tii, kə əŋki uuzəətə tanyi. ⁵⁴ Amma wata Yeesu a kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, ca ba ka ki də ŋgeerənə, “Əndzəgəna, madətə!” ⁵⁵ Wata kə ənyatə əpinə ama uuzəəta. Kya madətə pii. Wata əŋki Yeesu, wa ənjə a vii ka ki zəma. ⁵⁶ Ma sətəsa, kə dii ka sə ŋga hurəshishinə ka i dii da məci uuzəətə ka shanə. Amma Yeesu a ba ka tii, ga təya bapaa sətə dii taa ka wu.

9

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aji

8:48 8.48 Mat. 9.22. **8:52** 8.52 Yooh. 11.11-13. **8:54** 8.54 Mar. 5.41. **8:56** 8.56 Mar. 7.36.

*bəra'i**(Mat. 10.5-15; Mar. 6.7-13)*

¹ Yoo, kə dzatəgi Yeesu də lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii baawəfa da rəgwa nga lyaakaginə də ginaajiinə patə, təya mbəfəpaa də ənji bwanea. ² Wata ca sləkee ka tii, kaa təya dzə də waazanə agyanə nwanjuunə nga əntanfə, təya mbəfəpaa də ənja. ³ Ma ətsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, "Goonə nğərə taa mi ka dzəginə, taa zala, taa mbuura, taa zəma, taa kwaba əsə. Taa wu agyuunə, ga ca dzə da kəjeerənyinə bəra'i. ⁴ Maa kə gyuunə aasəkə əndə'i vəranə, ndzaamə ga ənjitə liwə tuunə ahatii asii, dənə ka saa'itə nuunə madə gatə. ⁵ Ma vəraatə maluumə ənji tuunə dava, shigimə sə goonə davə. Gwa'agimə bərəbərə nga vəraatə asəduunə, unə dzə sə goonə. Ci na baarii ka tii oo'i, madamə tii nğa'ə." ⁶ Wata madənə nə tii, təya palə, təya dəemə aasəkə vəranəyənə kama kama, təya waaza Njunyi Habara, təya mbəfəpaa də ənji bwanea taa da patə.

*Gwazəginə nga hanjala nga *Hirudusə**(Mat. 14.1-12; Mar. 6.14-29)*

⁷ Makə fii Hirudusə, nwanjwə anə hanyinə nga Galili, sətə dfaadii patə, wata kə gwazəgi hanjalaakii. Acii agi banə nə hara ənji, "Kə ma'i Yoohana agi maməətə ənja." ⁸ Hara ənjə a ba, "Anabi *Iliya jigagi." Ma hara ənji əsa, təya ba, "Əndə'i əndə agi anabiinə nga njuke madətə

agi maməətə ənja.” ⁹ Amma kə bii Hirudusə, “Ya makə kə shi nya lagi nə nga Yoohana, wu da nə əndətsə cii kya fa, ənjə a mbudə madfa uushi'inaakii ha'a?” Wata Hirudusə a ndzanə aalənə tə Yeesu kaa ca nee ka ci.

Adəvənə nga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə
(*Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Yooh. 6.1-14*)

¹⁰ Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aabiikii, təya ba ka ci sətə dfaadii tii patə. Wata Yeesu a 'wagi tə tii daanətii, təya əntsaħəgi dzadə da ənja, aadəbii vəranə nga Batəsayida.

¹¹ Asee, kə fii dabaala. Wata təya ndzanə nə'unə tə ci aa dəvə. Yeesu a luu tə tii. Ca wabə ka tii agyanə nwanuunə nga Əntanfə. Ma ənjitə ca moo mbədəpaanə də tii əsə, kə mbədəpaa ci də tii.

¹² Ma ətsə uusəra kədəhə ka kulənə, wata lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a əntsaħətə aabii Yeesu, təya ba ka ci, “Bawə ka ənjitsə, wa təya palə aasəkə vəranyinə da i aasəkə makədəhə kədəhə giwanyiitsə a makwakwa, kaa təya upaa zəmə da ha nga baanə davə. Acii ma gana, agi bilinə naamə.” ¹³ Amma əŋki Yeesu ka tii, “Unə nə vii ka tii zəma.” Əŋki tii ka ca: “Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə da hərəfinə bəra'i nəndə acii inə. Madfaamə inə kə gi ka ira zəmə, pooshi ka mbu'unə ka patənətii.” ¹⁴ Ma bii tii ha'ə, acii nguyirənə daanətii maa, ka danə nə tii bahə dəbu'u tufə. Wata əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Kaalame kurəgənyinə. Ndzaneemə ka ənja. Taa ka nğutə

kurēga, wa ənji bahə tufə pu'unə a ndzaanə.”
¹⁵ Wata təya ndzaneə ka ənjitə patə. ¹⁶ Yeesu a ɲgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca maḏee ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntaɲfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka dabaala. ¹⁷ Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə tə ətə mbəḏaanə, ḏəvə pu'u aji bəra'i.

*Banə ɲga Piita, Yeesu nə *Aləmasiihu*

*Wabənə ɲga Yeesu agyanə əntənaakii
 (Mat. 16.13-21; Mar. 8.27-31)*

¹⁸ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a ḏa ḏə'wa daanəkii. Aḃiikii nə lyawarənaakii əsə. Yeesu a ləgwa ka tii, əɲki ci, “Wu sanə nə nyi ci əɲjə a ba?” ¹⁹ Əɲki tii ka ci, “Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə ḏa bapətisəma. Ma hara ənji əsə, aji banə nə tii, anabi *Iliya nə hə. Hara ənji əsə, aji banə nə tii, əndə'i əndə aji anabiinə ɲga ɲukə maḏətə aji maməətə əɲja.”

²⁰ Əɲki Yeesu, “Ya unə noona, wu nə nyi cuuna ba?” Piita a jikəvə, əɲki ci, “Hə nə Matadəkii daci Əntaɲfə.” ²¹ Wata Yeesu a ḏa ka tii bariya, əɲki ci, “Goona bapaa sətə taa ka wu shaɲə.”

²² Ma daba'əkii ca wabə agyanə naakii nə, əɲki ci ka tii, “Tyasə ma *Uuzənə ɲga ənda, see a sa ci cibənyinə laɲə. Kadə nə gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, əɲjə a

9:17 9.17 2 Meem. 4.43-44. **9:18** 9.18 5.16. **9:19** 9.19 9.7-8; Luka 1.17; 7.16. **9:20** 9.20 Mat. 16.16; Luka 22.67. **9:21** 9.21 9.36.

bələgi tə ci. Ma ka makkənə nga uusəra, ka madənə nə ci agi maməətə ənja.”

Nə'unə tə Yeesu

(Mat. 16.24-28; Mar. 8.34-9.1)

²³ Wata əŋki Yeesu ka ənji patə, “Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə nga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi uusəra patə. ²⁴ Tada wu patə ca dfa gazhi'waanə nga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma, taa wu patə ətee ka əpinaakii putə nga nə'unə tə nyi, ci na luupaa əpinaakii. ²⁵ Mi sanə nə bwatya nga upaa patənə nga uushi'inə asəkə *duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. ²⁶ Acii madfa kə dfi ayinə tə əndə ka wabənə agyanəki da agyanə wabənaaki, ma nyi Uuzənə nga ənda, kadə nə ayinə a dfa tə nyi ka wabənə agyanə əndəta uusəratə nii kya shi da i məghərəvənə geenə da Daadə da nga malaaba malaa'ikanyinə. ²⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: tə'i hara ənji ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka ŋwanjuunə nga Əntanfə.”

Məghərəvənə nga Yeesu

(Mat. 17.1-8; Mar. 9.2-8)

²⁸ Makə bii Yeesu wabəətsə ha'ə, ma daba'a baanə taa tighəsə, kə ŋgirə ci tə i Piita, da Yoohana da Yakubu, təya ndərə aanə giŋwə kaa ca dfa də'wa. ²⁹ Ma ca dfa də'wa, wata kə

9:22 9.22 9.43-45; 17.25; 18.31-34; 24.6-7. **9:23** 9.23-24 14.27; 17.33; Mat. 10.38-39; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. **9:26** 9.26 12.9; Mat. 10.33; 2 Tim. 1.8; 2.12. **9:27** 9.27 Mat. 16.28. **9:28** 9.28-29 5.16.

zə'ugi kənwaciinəkii, kə uufagi kəjeerənaakii talə talə, agi bərənə əsə. ³⁰ Ndza'a gi'u ha'ə, wata watiitsə ənji bəra'i, təya wabəshi da Yeesu. Waatoo i Muusa da *Iliya. ³¹ Kə jigagi tii da məghərəvənə. Təya wabə agyanə aniya nga mbu'utəgi də slənaakii, waatoo əntənaakii də Urusaliima. ³² Asee, kə kwaalagi i Piita da ənjitə abiikii ca'ə ca'ə ka nūnyinə. Makə vəd'əhətə tii, wata təya nee ka məghərəvənə nga Yeesu da ənjitə bəra'i abiikii.

³³ Makə nji ənjitə bəra'i a da rəgwa nga təkəginə da Yeesu, əŋki Piita ka ci, "Daada, nga'ə dīi makə ganə niinə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə: naaku rəŋwə, nga Muusa rəŋwə, nga Iliya rəŋwə." Asee, mashiimə Piita ginə nga sətsə bii ci ka Yeesu. ³⁴ Ci ma'ə ka banə ha'a, wata kə shi məzhidəkwyataminə, kə zadəgi tə tii. Kə ŋgwaləgi lyawarənaakii, makə zadəgi məzhidəkwyamiitə tə tii. ³⁵ Wata əndə a wabya dāgi məzhidəkwyataminə, əŋki ci, "Waatsə matadə Uzənaaki. Famə tə ci."

³⁶ Uudənə nga wabəətsə ha'ə, wata maneemə lyawarənaakii ka əndə'i əndə ma'ə madaamə tə Yeesu daanəkii.

Ma ka tsaakəya, pooshi lyawarənaakii bapaa sətə nee tii taa ka wu.

Mbəd'əpaanə nga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci

(Mat. 17.14-18; Mar. 9.14-27)

9:29 9.29-36 2 Piita 1.16-18. **9:31** 9.31 9.22; 13.33. **9:32** 9.32 Yooh. 1.14. **9:35** 9.35 3.22; Dzək. 18.15. **9:36** 9.36 9.21.

³⁷ Pukətə hakii, makə jimagərə Yeesu da lyawarənaakii a giŋwə, bəzə ənjə a shi ka guunənə da ci a rəgwa. ³⁸ Wata əndə a shigi agi dabaala, ca maḏee ka uuraakii, əŋki ci: “Maləma, tuutəta'ə! Tsaamuu uuzənaaki, ci nə cikii, marəŋwa. ³⁹ Agi kəəsənə nə ginaaji tə ci. Gi'u ta'avənəkii ca ka vurənə, agi ghərəvənə nə ginaajikii tə ci də ŋgwaanḡwa'ənə, wata əbwyənə nə cikufinə a makii. Ma dzəginə nə ginaajikii kamə, də dzawuunə. ⁴⁰ Kə dzii nyi ciinə ka lyawarənaaku kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii.”

⁴¹ Wata Yeesu a ba, “‘Ya'əmə, unə ənji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntanḡfə, bwaya ənja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kirawə ka nyi uuzənaakukii ḏii!” ⁴² Ma uuzətə a shi, wata ginaajitə a sləbəgi tə ci aa panə, ca dəgə tə ci də ŋgwaanḡwa'ənə. Wata Yeesu a la ŋguruunə ka ginaajita. Ca mbədəpaa də uuzətə, ca ənəpaagi də ci ka ḏii. ⁴³ Ma ənjitə davə patə, kə ḏii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə ḏuunuunə ŋga Əntanḡfə.

Ənənə ŋga Yeesu ka wabənə aḡyanə əntənaakii
(*Mat. 17.22-23; Mar. 9.30-32*)

Ma patənə ŋga ənjə a tsaamə dagwa dagwaanə ŋga sətə slənyi Yeesu patə, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, ⁴⁴ “Kapaamə liminuunə ŋga'ə koonə fa sənə cii kya ba koonə: ka vəginə nə ənji tə Uuzənə ŋga əndə aacii ənja.” ⁴⁵ Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi

də wabəøtsa. Kə ndzaanə ka tii ma'umbeekii, acii ga təya fii. Kə ηgwaləgi tii əsə ka ləgwanə ka ci agyanəkii.

Wu sanjə palee də gawuuna?

(Mat. 18.1-5; Mar. 9.33-37)

⁴⁶ Kə hwadəgi mabizhinə ahada lyawarənə ηga Yeesu, təya laagwashi ahadatii kaa təya shii taa wu palee də gawuunə ahadatii. ⁴⁷ Amma, ma Yeesu, makə shii ci hiima ηga nətii ha'ə, wata ca ηgərə uuzənə, ca kəneee ka ci abiikii, ⁴⁸ əηki ci ka tii, "Taa wu liwə uuzənə, mada putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətə liwə tə nyi, tə Əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa. Acii taa wu palee də daraanə ahadoonə patə, ci nə əndə ətə palee də gawuunə."

Ma əndətə makaareemə koonə, noonə nə ci
(Mar. 9.38-40)

⁴⁹ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əηki ci, "Daada, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka maguηuura deenə, kə təηapaa inə tə ci." ⁵⁰ Wata əηki Yeesu ka ci, "Goona təηapaa tə ci. Acii ma əndətə makaareemə koonə, noonə nə ci."

*Kaareenə ηga ənji *Samariya ka Yeesu*

⁵¹ Makə uugi uusəra ηga ndərənə ηga Yeesu aadəgyə mbishanə, kə dətə ci aniya saakii ηga dzənə aa Urusaliima. ⁵² Wata ca sləkee ka

9:45 9.45 18.34. **9:46** 9.46-48 22.24-26. **9:48** 9.48 10.16; 22.26; Mat. 10.40; 20.26-27; Mar. 10.43-44; Yooh. 13.20. **9:50** 9.50 11.23; Mat. 12.30. **9:51** 9.51 24.50-51; Mat. 19.1; Mar. 10.1; Slənə 1.9.

ənji zəku'i. Təya palə, təya dzəgərə aasəkə əndə'i vəranə anə hanyinə ŋga Samariya ka hada ka ci də ha ŋga ndzaanə davə. ⁵³ Amma, maluuvəmə ənji vəranəkii ka ci, acii kə shii tii oo'i, aa Urusaliima cii kəya moo dzənə. ⁵⁴ Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata əŋki i Yakubu da Yoohana ka ci, "Slandana, kə mwayi hə keena ba, wa gunə a jima kaa ca zamagi də tii kwa?"

⁵⁵ Amma wata Yeesu a zə'ugi aadəbii tii, ca wazə ka tii. ⁵⁶ Ma daba'əkii, təya palə ka əndə'i vəranə.

*Ənji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeesu
(Mat. 8.19-22)*

⁵⁷ Ma təya dzə a rəgwa, wata əndə'i əndə a ba ka Yeesu, əŋki ci, "Taa aama gi hə patə, ka nə'unə nə nyi tə hə." ⁵⁸ Yeesu a ba ka ci, "Ma gwahyanə, tə'i gu'unyinatii. Ha'ə nə əginyinə əsə, tə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, Uuzənə ŋga ənda, pooshi haaki bahə ŋga kapaa tanjalaki davə."

⁵⁹ Əŋki Yeesu ka əndə'i əndə əsə, "Nə'uu tə nyi." Amma əŋki əndəta, "Slandana, taku kaa nya dzə ka ŋgədfəgi tə daadə zəku'i." ⁶⁰ Yeesu a ba ka ci, "Wa maməətə ənjə a ŋgədfə maməətə ənjatii. Amma, ma ha, duu ka waazanə ka ənji agyanə ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə."

⁶¹ Əŋki əndə'i əndə ka Yeesu əsə, "Slandana, ka nə'unə nə nyi tə hə, amma kapaa ka nyi rəgwa zəku'i kaa nya dzə ka banə ka ənji geenə, a ta'avə tii." ⁶² Əŋki Yeesu ka ci naakii, "Taa ŋgutə əndə ca uuzə, ca dzə də tsaamənə

aaba'əkii, pooshi uushi cii kəya bələpaa. Makə ətsə ha'ə nə əndə slənənə ka ηwanjuunə ηga Əntanjfə əsə, mada kə caamə ci aaba'a, pooshi uushi cii kəya d'apaa.”

10

Sləkeenə ηga Yeesu ka ənji mədəfə pu'unə aji bəra'i

¹ Ma daba'əkii, kə ta'i Yeesu Slandanə hara ənji mədəfə pu'unə aji bəra'i. Kə sləkee ci ka tii ənji bəra'i bəra'i zəku'i aasəkə vərənyinə patə i ka patənə ηga hatə cii kəya ba dzənə də naakii na.

² Ma ətsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, “Ləŋə nə slənə cifanə, amma gi'u nə ənji slənəkii. Acii ha'ə, d'amə də'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakə sləkeenə ka ənji sləna, təya shi ka slənə cifanə. ³ Paləmə! Ma nə nyi ka sləkeenə koonə, makə sətə ci uuji bagiinə a dzəgərə aagi furətsoofanyinə. ⁴ Goona ηgərəənə kwaba, taa mbuura. Goona ηgərəənə əndə'i bibinə əsə. Ma una dzə, goona səkəpaanə ka nəhəshinə a rəgwa. ⁵ Yitə dəməgəruunə aa dəvə patə, bamə zəku'i: 'Wa Əntanjfə a kira ndzaanə jamə aa hanə aasii.'

⁶ Mada tə'i əndə bahə upaa ndzaanə jamə gatə asii, ka upaanə nə ci də nəhəpaanə goonə tə ci. Mada pooshi, wa jamənə goonə a ənə koonə sə goonə.

⁷ Mada kə liwə tii tuunə, ndzaamə gatə asii. Adəmə, samə sətə nə ənjə a vii koonə davə. Acii ma əndə sləna, kə dəbee ənjə a ki'i ka

9:62 9.62 11.2; Fil. 3.13. **10:1** 10.1-12 9.1-6. **10:4** 10.4 22.35; 2 Meem. 4.29. **10:5** 10.5-6 2.14.

ci zaarənaakii. Goona dəəmə ka yi ka ya.
⁸ Vəraatə dəməgəruunə aa dəvə patə, mada
 kə liwə ənji tuunə davə, adəmə sətə nə ənjə
 a vii koonə. ⁹ Mbəədfəpaamə də ənji bwanea.
 Bamə ka ənji oo'i: 'Kədəhə nə Əntənfə ka də
 ŋwanjuunaakii ahadoonə.' ¹⁰ Amma, vərəatə
 dəməgəruunə aa dəvə patə, mada maluumə
 ənji tuunə davə, shigimə davə. Dəmə ka hatə ci
 ənjə a ndzaanə dzubə, una ba ka ənja: ¹¹ 'Taa
 bərəbərə ŋga vəranə goonə ənə ndərəvə aa
 sədiinə, waniinə ca gwa'aanə koonə sə goonə.
 Amma shiitəmə oo'i, kədəhə nə Əntənfə ka də
 ŋwanjuunaakii ahadoonə.' " ¹² Yeesu a tsakə
 banə ka tii, əŋki ci, "Wanyinə ca ba koonə: ma
 uusəra ŋga də gəŋwana, kadə nə gəŋwanə ŋga
 ənji vəranəkii a palee ka ŋga ənji *Sadooma də
 iza'unə."

*Wazənə ŋga Yeesu ka vəranyiitə maviimə
 goonə ka ci
 (Mat. 11.20-24)*

¹³ "Kə dīi anuunə, ənji Koorazinə! Kə dīi
 anuunə, ənji Batəsayida! Aci maci ma sə ŋga
 hurəshishiitə faadii asəkə vəranyiitə goonə,
 də Tiira da də Sidoonə dīi, kadə kə ŋgaangii
 tii dəgəjinyinə, təya ndzaanə agi əntədaka ka
 baariinə oo'i, kə baa tii ka Əntənfə. ¹⁴ Ci
 dīi, ma uusəra ŋga də gəŋwana, kadə paleenə
 nə gəŋwanə goonə ka ŋga ənji Tiira da ŋga

10:7 10.7 1 Tim. 5.18; 1 Koor. 9.6-14. **10:9** 10.9-11 11.2.
10:11 10.11 Slənə 13.51; 18.6. **10:12** 10.12 Mat. 10.15. **10:13**
 10.13-14 Isaa. 23.1-16.

ənji Sidoonə də iza'unə. ¹⁵ Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka banə saŋa, kadə ndərənə nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aagi gutə sunwə kagərə nə ənji tuunə!”

¹⁶ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, “Ma əndətə fii tuuna, tə nyi fii ci. Ma əndətə kaaree koonə əsa, ka nyi kaaree ci. Ma əndətə kaaree ka nya, ka Əntanfə ətə sləkee ka nyi kaaree ci.”

Ənyanə ŋga ənjitə mədəfə pu'unə aji bəra'i

¹⁷ Ma daba'ə palənə ŋga ənjitə mədəfə pu'unə aji bəra'i ka ha ŋga da waaza, kə ənya tii də moodasəkə ka shaŋə, əŋki tii ka Yeesu, “Slan-daniina, taa ginaajinyinə maa, madə kə wabiinə ka tii də ləməku, kə fii tii tiinə.” ¹⁸ Wata əŋki ci ka tii, “Kə nee nyi ka *Seetanə ca kulya dadagyə makə pyapidənə ŋga vəna. ¹⁹ Wiitsa, kə vii nyi koonə baawəda ŋga wiigi'inə agyanə rəhunə da məganŋa i baawəda agyanə dabaranyinə ŋga Seetanə patə. Pooshi uushi bwayakii na upaa tuunə. ²⁰ Amma goona da moodasəkə acii makə fii ginaajinyinə tuunə. Gəfə kə dīi unə moodasəkə acii makə dīi ləmuunə manaahəkii dagyə.”

*Da maruushinə ŋga Yeesu
(Mat. 11.25-27; 13.16-17)*

²¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, kə uufagi səkə ŋga Yeesu aashi Malaaba Ma'yanə ka shaŋə. Wata

10:15 10.15 Isaa. 14.13,15. **10:16** 10.16 9.48; Mat. 18.5; Mar. 9.37; Yooh. 13.20. **10:17** 10.17 9.10; Mar. 6.30. **10:18** 10.18 Yooh. 12.31; Səniinə 12.9. **10:19** 10.19 Jab. 91.13. **10:20** 10.20 Shig. 32.32; Fil. 4.3; Səniinə 3.5.

əŋki ci, “Ya'ə Daada, Slandanə ŋga dadagya da ŋga duuniya, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma sətə hiwee hə acii əŋjitə shii uushi'inə da əŋji hiima, kə ɓaarəgi hə ka əŋji saakii. Ha'ə ɗii, Daadə, acii ha'ə makə ətsə kadeesəkə ka hə.”

²² Wata əŋki ci ka əŋja, “Patənə ŋga uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə. Pooshi əŋji shii taa wu nə nyi madaamə Daadə. Pooshi əŋji shii taa wu nə Daadə əsə madaamə nyi da əŋjitə ta'i nyi kaa nya ɓaariigi ka tii tə ci.”

²³ Ma daba'əkii, Yeesu a zə'ugi aadəbii lyawarənaakii, əŋki ci ka tii daanətii, “Tə'i barəkaanə ashuunə acii agi neenə nuunə ka sətə ca ɗaada. ²⁴ Acii wanyinə ca ba koonə: laŋə nə anabiinə da meeminə mwayi ka shaŋə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə.”

*Misaali də ŋunyi aginə ŋga əndə *Samariya*

²⁵ Wata əndə'i maləmə a madətə, ca gwanə ka laagwa uushi'inə ama Yeesu kaa ca shii kəsənə tə ci agi wabənaakii, əŋki ci ka ci, “Ya ənə Maləma, mi dəbee ɗanəki kaa nya upaa əpinə ətə pooshi ka uudəna?” ²⁶ Əŋki Yeesu ka ci, “Mi saŋə bii bariya ŋga Əntaŋfwa? Mi cii kəya moo bana?” ²⁷ Wata əndətə a ba ka Yeesu, “Uuduu tə Əntaŋfə Slandanəku də ədzəmə rəŋwə, də patənə ŋga əpinaaku, də patənə ŋga ŋgeerənaaku, də patənə ŋga haŋkalaaku. Uuduu tə əndətə abiiku əsə makə

10:21 10.21 4.18; Mat. 11.25. **10:22** 10.22 Mat. 11.27. **10:24** 10.24 1 Piita 1.10-12. **10:25** 10.25 18.18; Mat. 19.16; Mar. 10.17.

sətə cii kwa uudə naaku na.” ²⁸ Wata ɛŋki Yeesu ka ci, “Awa! gooŋgaaku. Maa agi ɗanə nə hə ha'ə, ka upaanə nə hə ɛpinə.”

²⁹ Amma, ma maləməta, kə mwayi ci baariinə oo'i, ɛndə gooŋga nə ci. Wata ca ləgwa ka Yeesu, ɛŋki ci, “I wu saŋə nə ɛnjitə abiikya?”

³⁰ Ɖŋki Yeesu ka ci, “Fatə, tə'i ɛndə'i ɛndə sha ma'i də Urusaliima kaa ca dzə aa Yarikoo. Ma ca dzə, wata kə kulavə ci aasəkə maaba. Təya ŋgwaafəgi kəjeerənyinə ashikii, təya fəsləgi tə ci, dara ɛpinə mbidɛe tii a makii. Wata təya palə satii. ³¹ Asee, tə'i ɛndə'i *limanə ca dzənaakii. Makə lapaa ci tə ɛndətə gujaɓə, wata ca wusləgi aadə taŋgala rəgwa, ca pitəgi saakii. ³² Ha'ə ɛsə wata ɛndə'i ɛndə agi slikerənə ŋga *Leewi a shinaakii. Makə lapaa ci tə ɛndətə ɛsə, wata ca wusləgi aa taŋgala rəgwa, ca pitəgi saakii. ³³ Amma tə'i ɛndə'i ɛndə Samariya ca dzə naakii oogə da gatə da rəgwa. Wata ca lapaa tə ci. Makə nee ci ka ɛndətə gujaɓə, kə nyihə ci təgunuunaakii. * ³⁴ Ca ɛntsahətə aabiikii. Ca ŋgərə maarə da ma'i inabi, ca həəjivə ka ci ka uyiginə, ca fuudətə ka ci uyigiita. Ca ndərəvə də ci aa ba'a vaməndaakii, ca kərəgi tə ci aa kuvə mu'uminə, ca hadatəgi də ci davə. ³⁵ Pukətə hakii, ca ŋgiragi *hwaslə bəra'i, ca vii ka slanda kuvəta, ca ba ka ci: ‘A nəhətə hə ka nyi ɛndəna. Mada kə ziigi hə də uushi palee ka ɛna, maa kə

10:27 10.27 Mat. 22.37,39. **10:28** 10.28 Leew. 18.5; Rooma 10.5; Gal. 3.12; Yooh. 13.17. * **10:33** 10.33 Samariya: Mat. 10.5; Luka 9.52; 17.11,16; Yooh. 4.9,39-40; Slənə 1.8; 8.1,5,14-17,25; 9.31.

ənya nyi, ka shine nə nyi ka ki'inə ka hə saaku.'
”

³⁶ Wata əŋki Yeesu ka maləməta, “Ya ha, ya agi ənjinyiitə makka, wu nə əndə ŋga əndətə kulii ənji maabətə aagyanəkəya?” ³⁷ Wata əŋki maləmətə ka Yeesu, “Əndətə dīi ka ci ŋga'əənə.” Əŋki Yeesu ka ci, “Yoo, kə fii hə. Duu də dānə ha'ə makə ətsa.”

Luunə ŋga i Marəta da Mariyaama tə Yeesu

³⁸ Ma Yeesu da lyawarənaakii a dzə, wata təya mbu'u aasəkə əndə'i vəranə. Ma dava, tə'i əndə'i minə ətə dīi ləmətə Marəta. Kə liwə ki tə ci aa hatə aasii. ³⁹ Tə'i cikəŋuci əsə ətə dīi ləmətə Mariyaama. Ma kya, kə gi ki, kya ndzaanə dasə a panə atsa sədə Yeesu Slandana, ka fa sətə cii kəya dzəgunə ka ənja. ⁴⁰ Ma Marəta natə əsa, wata kə ŋgərəgi slənə ŋga makinə haŋkalatə də ŋgwaŋgwa'ənə. Wata kya shi aabii Yeesu, əŋki ki ka ci, “Ya ənə Slandana, ŋga'ə ka hə makə bwasee cikəŋunəki ka nyi, nyi daanəki, ka paka'anə da slənə nii? Bawə ka ki, wa kya shi ka tsakənə tə nyi dīi.” ⁴¹ Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ki, “Hə Marəta, kə ənvutə hə naaku nə də uushi'inə laŋə. ⁴² Amma uushi rəŋwə saakii nəndə madəbəkii. Mariyaama tagi ŋunyi uushə ətə pooshi ənji ka mbeenə ka gutsəginə aciitə shaŋə.”

11

Dzəgunənə ŋga Yeosu ka lyawarənaakii agyanə ɗa də'wa

(Mat. 6.9-13; 7.7-11)

¹ Ma ka əndə'i uusəra, Yeosu a ɗa də'wa ka əndə'i ha. Makə uudəpaa ci, wata əndə'i əndə agi lyawarənaakii a ləgwa ka ci, "Slandaniina, dzəgunətə keenə ɗa də'wa makə sətə jigunyi Yoohana ka lyawarənaakii." ² Wata əŋki Yeosu ka tii, "Ma una ɗa də'wa, ma banuuna: *
"Ya'ə Dəsəniina, ɗawə ka taa wu patə a dəla də ləməku.

Dawə ŋwanjuunaaku taa da patə.

³ Duu də ndii keenə zəmə ŋga adənə uusəra patə.

⁴ Tifyagi keenə 'waslyakəənə geenə, makə sətə ciina tyaaɗagi ka əŋji patə ətə ca ɗaada keenə 'waslyakəənə.

Ga ha kapaa tiinə ka rəgwa pu'unə.' "

⁵ Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Yaci tə'i əndə'i əndə agyuunə da guvakii. Kə ma'i ci, kə gi ci aa hakii ahada vəɗa, ca ba ka ci: 'Guvakya, ndii ka nyi zəma. ⁶ Aci tə'i əndə'i guvaki wuslyagərə aa haki əndzə'i. Oogə nə ci ka dzənə. Pooshi taa mi aciiki ŋga viinə ka ci əsə.' ⁷ Yaci kə jika guvakii ətə ka ci da kumu, əŋki ci, 'Hərəpaa tə nyi kəɗa'ə! Kə uugi nyi pa'əgi makuva, kə uugiinə baanə da manjeevənaaki. Paa nyi ka mbeenə ka maɗətənə kaa nya vii ka hə zəma.'

⁸ Iitə na ɗa? Wiinə səndə cii kya ba koonə:

11:1 11.1 5.16. * **11:2** 11.2 Nwanjuunə ŋga ɗntanɗə: 4.43; 9.2,62; 10.9,11; 17.21; 19.11; Slənə 1.6-8; 19.8; 28.23,31. **11:3** 11.3 12.22-32. **11:7** 11.7-8 18.5.

Ma ɛndɔta, paa ci madɔtɔ ka vii ka guvakii sɛtɔ kɛdii ci aciikii putɔ ɲga guvanatii, amma putɔ ɲga yiirɛ ɲunyinɛ agikii ma'i ci ka viinɛ ka ci sɛtɔ dɔbee ka ci patɔ.

⁹ “Ma nya, wanyinɛ ca ba koonɛ ɛsɛ: ma ɔanuuna, kɛdiimɛ, ka viinɛ nɛ ɛnji koonɛ sɛtɔ kɛdii unɛ. Alɛmɛ, ka upaanɛ nuunɛ sɛtɔ alyuunɛ. Dzamɛ makuva, ka wunɛginɛ nɛ ɛnji koonɛ makuva. ¹⁰ Acii taa wu patɔ kɛdii, ka viinɛ nɛ ɛntanɲɛ ka ci. Taa wu patɔ ali ɛsɛ, ka upaanɛ nɛ ci sɛkii. Ka wunɛginɛ nɛ ɛnji ka ɛndɔtɔ dzii makuvɛ ɛsɛ. ¹¹ Ngutɔ dɛnɛ sanɛ ahadoonɛ ca ɲgɛrɛ rɛhunɛ, ca vii ka uuzɛnaakii mada lɛguyi ci hɛrɛfina? ¹² Anii ka ɲgɛrɛnɛ nɛ ci mɛganɲanɛ, ca vii ka ci mada lɛguyi ci alina? Pooshi. ¹³ Taa unɛ mɛɲgɛrɛkikinyinɛ maa, kɛ shii unɛ vii ɲunyi uushi'inɛ ka manjeevɛnɛ goonɛ; sakwa Dɛsɛnuunɛ ɛtɔ dagyɛ dɛi, ka slɛkeenɛ nɛ ci ka Malaaba Ma'yanɛ ka ɛnjitɔ ca kɛdii aciikii ɛsɛ!”

Bɛrapaanɛ ɲga ɛnji tɛ slɛnɛ ɲga Malaaba Ma'yanɛ

(Mat. 12.22-30; Mar. 3.20-27)

¹⁴ Ma ka ɛndɔ'i uusɛra, kɛ lyaakagi Yeesu ginaaja ashi ɛnda. Ma ginaajikɔya, agi kɛsɛginɛ nɛ ci gana a ma ɛndɔkii, pa ca mbee ka wabɛnɛ. Makɛ dzɛgi ginaajita, wata masɛganatɔ a ndzanɛ wabɛnɛ. ɛnjitɔ ɲji dava, kɛ dɛi ka tii ka sɛ ɲga hurɛshishinɛ. ¹⁵ Amma ɛɲki hara ɛnja, “Dɛ baawɛfa ɲga *Byalɛzabulɛ, ɲwanɲwɛ ɲga ginaajinyinɛ, nɛ ci ka lyaakagi ginaajinyinɛ.”

¹⁶ Ma hara ənji əsa, kə mwayi tii fa bwaya wabənə a ma Yeesu. Təya ba ka ci, a da ci ka tii sə nga hurəshishinə kaa təya shii oo'i, də baawəda nga Əntanfə nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə.

¹⁷ Amma, ma Yeesu, kə shii ci hiimatii. Wata ənki ci ka tii, "Taa ngutə nwanjuunə təkəgi bəra'i putə nga mabizhinə, ka əntənə nə nwanjuunəkii. Yikii əsa, ka dāginə ka uufinə.

¹⁸ Wanuunə ka banə oo'i, də baawəda nga Byaləzabulə nə nyi ka lyaakagi ginaajinyinə. Waatoo, agi panə nə *Seetanə da naakii nə kwa? Aa iitə mbeenə nwanjuunaakii ka kəjaanənə dīya? ¹⁹ Yoo, mada də baawəda nga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, aa wu dīi vii ka *lyawarənə goonə natii baawəda nga dānə ha'a? Slənatii na baarii oo'i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu. ²⁰ Amma makə dīi ci, də baawəda nga Əntanfə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, yoo, ci baarii oo'i, kə njanə Əntanfə dā nwanjuunə ahadoonə.

²¹ "Ma mandalə ənda, mada ma'aanəkii nə ci ka nəhə yaakii, pooshi uushi ca uree ka uushi'inaakii. ²² Amma, mada kə shi əndətə palee ka ci də ngeerənə ka ənslənə tə ci, ka hwaməpaanə nə ci tə ci, ca gutsətə patənə nga uushi'inə nga pagitə cii kəya hwafəgi, ca təkəpaa ka ənjaakii.

²³ "Tada wu nə əndə pooshi liwə tə nyi, əndə daawaanaaki nə ci ətsa. Tada wu nə əndə

pooshi agi tsakənə tə nyi agi tsəkənə əsə, əndə kuzhidəginə nə ci.”

Wabənə nga Yeesu agyanə ənyanə nga ginaaja

(Mat. 12.43-45)

²⁴ “Mada kə dzəgi ginaaji ashi ənda, ka dzənə nə ci kura'ə aagi bilinə ka hatə pooshi ma'inə davə ka alə ha nga əpisəka. Mada malapaamə ci ha, ka banə nə ci ka naakii na, ‘A ənə nyi saaki ka hatə shigi nyi davə.’ ²⁵ Wata ca ənə aa dəvə, ca dəməgərə, ca lapaa hakii maslaabakii, mahadakii nga'ə. ²⁶ Makə nee ci ha'ə, wata ca palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə mədəfə ətə palee ka ci də məzaanə. Təya shi, təya dəməgərə aashi əndəta, təya ndzaanə. Ma ndzaanə nga əndəta, ka d'anə təgugunə palee ka nga nukə.”

Tantanyinə nga waha

²⁷ Baginə nga Yeesu ha'ə, wata əndə'i minə gatə agi dabaala a wabə da ci, kya ba ka ci, “Tə'i barəkaanə ashi miitə pwayi tə hə, ətə sii hə 'wanə a matə.” ²⁸ Wata əŋki Yeesu ka ki, “Amma, ənjitə ca fa wabənə nga Əntanfə, təya nə'utə, palee də barəkaanə.”

Ləgwa sə nga hurəshishinə a ma Yeesu

(Mat. 12.38-42)

²⁹ Ma ətsə dabaala a tsakə d'anə lanə abii Yeesu, wata ca ndzanə banə ka tii, əŋki ci, “Ma ənji nga zamanana, bwaya ənja. Agi alənə nə

tii kaa ən̄jə a ɗa ka tii sə ɲga hurəshishinə. Amma pooshi sə ɲga hurəshishinə ci ən̄jə a ɗa ka tii, madaamə ətə ɗii Əntan̄fə də anabi Yunana. ³⁰ Waatoo, makə sətə ndzaa Yunana ka sə ɲga hurəshishinə ka ən̄ji vəranə ɲga Niniva, ha'ə nə Uzənə ɲga ɛndə a ndzaanə ka sə ɲga hurəshishinə ka ən̄ji ɲga zamananə əsə. ³¹ Ma uusəra ɲga ɗa gəɲwana, kadə nə miitə ɗii ɲwan̄juunə agyanə hanyinə ɲga Saba a madə, kya vii ma'inə ka ən̄ji ɲga zamanana, acii kə ma'ya ki dzadə daga anə hanyinatə, kya shi aabii ɲwan̄wə Sulayimaanu, kaa kya fa macicirə dzəgunənaakii. Yoo, tə'i sətə palee ka Sulayimaanu ganə; amma pooshi unə agi fa wabənaakii. ³² Ma uusəra ɲga ɗa gəɲwana, kadə nə ən̄ji Niniva a madə, təya vii ma'inə ka ən̄ji ɲga zamanana, acii makə fii tii waazanə ɲga Yunana, kə baa tii ka Əntan̄fə. Yoo, tə'i sətə palee ka Yunana ganə, amma pooshi unə baanə ka ci.”

Ndzaanə ɲga ginə makə garəkuwa

(Mat. 5.15; 6.22-23)

³³ “Pooshi ɛndə ca təzəvə gunə aasəkə garəkuwa ka kapaanə ka ma'umbee ha taa ca umbətə də kəɲwə əsə. Amma ka madzakə ha dzakəpaanəkii, kaa ən̄jitə ca dəmə aa kumu a nee ka ha camə.

³⁴ “Ma ginəku, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Madə jamə nə ginəku, agi maɓərəha

11:29 11.29-30 Mat. 16.2-4; Mar. 8.12; Yooh. 6.30. **11:30** 11.30 Yun. 2.1. **11:31** 11.31 1 Meem. 10.1-10. **11:32** 11.32 Yun. 3.5. **11:33** 11.33 8.16; Mar. 4.21.

nə hə ətsa. Amma, madfa pooshi ginəku ndanə ndanə, agi təkunə nə hə ətsa. ³⁵ Aciikii dīya, aa ha nəhə acii ga bərənaaku a ndzaanə ka təkunə. ³⁶ Madfa ma bərəətə ashiku, pooshi təkunə taa gi'u agikii, ka bərənə ka shanə makə sətə ci garəkuwa a bərə.”

*Dzalənə nga Yeesu tə *Farisanyinə da *mal-
iminə nga bariya*

(Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40)

³⁷ Uudəpaanə nga Yeesu wabənə ha'a, wata əndə'i əndə Farisa a 'wa tə ci aa hakii aasii ka zəma. Fanə nga Yeesu ha'a, wata ca palə, təya ndzanə adə zəma. ³⁸ Neenə nga əndə Farisatə ha'ə, kə kəŋee ka ci acii pooshi Yeesu yibəgi ciinəkii zəku'i makə sətə bii alə'aada nga *Yahudiinə. ³⁹ Wata əŋki Yeesu Slan-danə ka ci, “Ma unə dīya, unə Farisanyinə, agi bəəzəginə nuunə ba'a nga kwalaka da nga doosa. Amma, ma dasəkə ədzəmuunə, nga'ə koonə nə əmbanə, məŋgərəkikinyinə nuunə əsə. ⁴⁰ Pooshi nuunə ta'a! Ya Əntanfə ətə dāpaa rəgwa ba'a, madāpaamə ci rəgwa səkə əsə kwa? ⁴¹ Gədə ma dānuunə dīya, viimə ka maaghiinə sətə asəkə kwalakinə goonə, da asəkə doosənyinə goonə. Ma ətsə dīya, taa mi goonə patə ka ndzaanə camə.

⁴² “Amma, tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə Farisanyinə, acii agi viinə nuunə zaka nga ŋunyi banyinə kama kama. Amma, paa unə ka slənə uushi də rəgwakii, paa unə ka uudənə

tə Əntaŋfə əsə. Wiitsə səndə dəbee danuunə, amma, ga ca zaanə koonə əsə nə vii zaka.

⁴³ “Tə'i ɲgəra'wə ashuunə, unə Farisanyinə, acii ma una, ka hatə da ginə davə moonuunə ndzaanə asəkə *kuvə də'wa. Ma moonuunə əsa, a nəhəpaa ənji tuunə ɲga'ə a luuma.

⁴⁴ Tə'i ɲgəra'wə ashuunə, acii makə gu'u ənji ətə pooshi ənji nee nuunə, ənjə a wiigi anəkii yadə shiinə.”

⁴⁵ Wata əndə'i əndə agi maliminə ɲga bariya a madətə, ca ba ka Yeesu, əŋki ci, “Maləma, ma ha wabə ha'ə dfiya, agi dzaananə nə hə tiinə da i inə əsə.” ⁴⁶ Wata əŋki Yeesu, “Tə'i ɲgəra'wə ashuunə əsə, unə maliminə, acii agi ɲgərəvənə nuunə ka ənji mazəzəkə kərənə 'wa'ə. Taa də mashiku ciinuunə pooshi unə ka tsakənə tə tii.

⁴⁷ “Tə'i ɲgəra'wə ashuunə, acii agi ghənətənə nuunə nə ɲga gu'u ɲga anabinyinə ɲga'ə. Yoo, dzədzəshi'inuunə bəələgi tə tii. ⁴⁸ Ma ətse dfiya, kə baarii oo'i, kə kadeesəkə koonə nə slənə ɲga dzədzəshi'inuunə; acii ma təya, kə bəələgi tii anabinyinə; ma unə əsa, agi hadəginə nuunə də nə ɲga gu'watii. ⁴⁹ Putakii ha'ə baarii Əntaŋfə shiinaakii, ətə bii ci oo'i: ‘Kadə nii kya kaala ka tii anabinyinə da masləkee ənja. Kadə nə təya bəələgi hara ənji agitii, təya cibee ka hara ənji əsə.’ ⁵⁰ Acii ha'ə, patənə ɲga anabinyiitə bəələgi ənji njaŋanə ka taganə ɲga duuniya ca'ə ka əndzə'i, anə ənji ɲga zamananə nə gəŋwanəkii. ⁵¹ Waatoo njaŋanə ka bələnə

11:42 11.42 Mat. 23.23; Luka 18.12. **11:43** 11.43 20.46; Mar. 12.38-39. **11:47** 11.47-48 Slənə 7.52. **11:49** 11.49 6.13.

tə Habiila, ca mbu'ya ka nga Zakariya. Ma ca, ahada maduunə kuvə nga Əntanƒə da ha nga ƒa sataka bələgi ənji tə ci. Weewee wanyinə ca ba koonə: aanə ənji nga zamananə nə gəɲwanə nga bəələhiitsə a kulaanə.

⁵² “Tə'i ɲgərə'wə ashuunə, unə maliminə, acii kə pa'əgyuunə rəgwa ɲga shiinə də Əntanƒə agyanə ənja. Unəkii əsa, mapitəgimuunə davə. Ma ənjitə ca moo pitəginə davə əsa, agi tənəginə nuunə tə tii.”

⁵³ Ma ətsə Yeesu a palə saakii, wata maliminə da Farisanyinə a ənəgi ka ci də mabu ədzəma, acii kə bəzəgi səkətii aashikii ka shaɲə. Təya ndzanə laagwa ka ci wabənə laɲə, ⁵⁴ kaa təya shii kəsənə tə ci agi wabənaakii.

12

Nəhə na acii ƒaginə ka ənjitə ca kərə ka Əntanƒə də bərə'i asəkətii

(Mat. 10.26-27)

¹ Tə'i əndə'i saa'i, kə dzii ənji də nə laɲə dərəva. Ha'ə maa wiinə nə ənjə a ba'a səƒə ɲga ənja. Wata Yeesu a wabə da lyawarənaakii zəku'i, əɲki ci ka tii, “Nəhəmə noonə na acii goona ƒagi ka ənjitə ca kərə ka Əntanƒə də bərə'i asəkətii makə ɲga Farisanyinə. Acii kə ndzaa tii makə burəɲanə ətə ca əbutə mahwadə əmpunə patə. ² Taa mi patə nəndə ma'umbeekii, kadə na shigi agyə. Taa mi patə nəndə mashiimə ənji əsə, kadə nə ənjə a shii. ³ Acii ma sətə cuuna

11:51 11.51 'Wat. 4.8-10; 2 Haba. 24.20-22. **11:52** 11.52 Mat. 16.19. **11:53** 11.53-54 20.20. **12:1** 12.1 Mat. 16.6; Mar. 8.15.

12:2 12.2 8.17; Mar. 4.22.

wabə ka təkū təkunə, ka fanə nə ənji ka macama ha. Ma sətə cuuna bavə ka əndə a liminəkii də matatahinə əsə, unə ka mapa'ə makuva, kadə wazəginə nə ənji a babara.”

Ngwalənə tə Əntanfə

(Mat. 10.28-31)

⁴ “Wanyinə ca ba koonə, unə guviinəki: goona ngwalə acii ənja. Acii wata tə ba shishinə mbeenə nə tii ka bələginə, amma, ma daba'əkii, pooshi uushi ci təya mbee ka danə ma'ə palee ka ətsa. ⁵ Wanyinə ca ba koonə əndətə dəbee una ngwalə: ngwaləmə tə Əntanfə. Acii ma ca, makə ngərəgi ci əpinə a ma ənda, ka mbeenə nə ci ka kagərənə tə ci aagi gutə sunwa. Awa, wanyinə ca ba koonə: tə cikii dəbee una ngwalə.

⁶ “Əntaa tufə ci ənjə a vii əginyinə ka kwaba bəra'i kwa? Amma patə da ha'ə, pooshi taa rənjwə ahadatii ətə ca zaanə ka Əntanfə. ⁷ Taa shiŋkinə ŋga nuunə maa, mabaanakii patə acii Əntanfə. Makə ha'ə dīya, goona ngwalə: kə palee unə ka əginyinə patə də məghərəvənə.”

Seedanə tə Yeesu

(Mat. 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸ “Wanyinə ca ba koonə əsə, madfa kə bagi əndə paŋgəraŋə akəŋwacii ənji oo'i naaki nə ci, nyi maa, *Uuzənə ŋga ənda, ka banə nə nyi paŋgəraŋə akəŋwacii malaa'ikanyinə oo'i naaki nə ci uusəratə nə Əntanfə a dfa gəŋwanə. ⁹ Amma, ma əndətə kaaree ka nyi akəŋwacii

ənja, nyi maa, Uuzənə nga Ənda, ka kaareenə nə nyi ka ci akəŋwacii malaa'ikanyinə uuseratə nə Əntanfø a ɗa gəŋwanə.

¹⁰ “Taa wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzənə nga ənda, ka tifyaginə nə Əntanfø tə ci. Amma, ma əndətə bərapaa tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntanfø ka tifyaginə tə ci.

¹¹ “Madfa kə kirə ənji tuunə aakəŋwacii gəŋwanə aasəkə kuvə də'wa, taa aakəŋwacii harii gayinə, goona ənvutə noonə nə ka buurə sətə nuuna jikəvə ka tii ka luupaa də noonə na.

¹² Acii Malaaba Ma'yanə na dzəgunətə koonə sətə nuuna ba ka saa'ikii.”

Misaali də mad'ikə əndə gəna

¹³ Wata əndə'i əndə agi dabaala a jikəvə aagi wabənə nga Yeesu, əŋki ci, “Maləma, bawə ka nyi ka gawaaki, wa ca təkəpaa keenə sə nga zəmə də yitə bwasee dəsəniinə keenə.” ¹⁴ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Wu sanə kapaa tə nyi ka ɗa koonə gəŋwanə, taa ka təkəpaa koonə sə nga zəmə də ya?” ¹⁵ Wata əŋki Yeesu ka patənə nga ənja, “Damə hanƙala, goona ndzaanə ka ənji moo gəna. Acii ma gəna, əntaa ci nəndə ka kəsəpaa əpinə a ma ənda, taa iitə nə bəəzənə nga gənakii.”

¹⁶ Ca ɗa ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Tə'i əndə'i əndə gəna da ha nga uuzanaakii sha ɗii. Kə upaa ci sə nga ma davə ngaanƙa'ə. ¹⁷ Ca ndzaanə, ca hiima, əŋki ci ka naakii na: ‘Iitə sanə ɗanəkya? Acii pooshi nyi da ha nga əji

sə ɲga matsa.' ¹⁸ Ca jikəvə ka naakii na, əŋki ci: 'Awa, wiinə səndə dfanəki: a waalagi nyi dəbunyinaaki kaa nya ghənə madiigərəkii palee ka i ətsa, nya fədfəgərə sə ɲga maaki aa dəvə da hara uushi'inaaki. ¹⁹ Ma daba'əkii, nya ba: Kay! Tə'i sə ɲga ma aciiki laŋə! Ka mbu'unə ka nyi ka adənə agi fəzənyinə laŋə. Acii ha'ə, ka əpinə nə nyi səkə ɲga əna, ka zəmənə nə nyi, nya sa, nya dfa maŋushinə.' ²⁰ Amma wata əŋki Əntaŋfə ka ci, 'Mabana! Ka vədfənə ca shi nə nyi ka ɲgərəgi əpinə a maku. Wu saŋə na fədfə uushi'inaaku ətsə dzatəgi ha?' " ²¹ Yeesu a uudəpaa də banə, əŋki ci, "Ha'ə nə ndzaanə ɲga əndətə ca dzaadza də uushi'inə wata ka naakii na, amma paa ci əndə uushi'inə akəŋwacii Əntaŋfə."

Gi'inə tə Əntaŋfə
(Mat. 6.25-34)

²² Yoo, əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, "Aciikii cii kya ba koonə: goona buurə sətə cuuna kavə aa moonə koonə gərə də əpinə; taa sətə cuuna umbee də purəkinə goonə əsə, goona buurə.

²³ Acii əpinə palee ka zəmə də məghərəvənə, shishinə palee ka kəjeerənə də məghərəvənə əsə. ²⁴ Tsaaməmə əginyinə: pooshi ratii, paa tii ka slənə cifanə, pooshi kuvə shigatii, pooshi dəbwatii əsə; amma agi adəvənə nə Əntaŋfə ka tii. Laŋə dərəva palee unə ka əginyinə də məghərəvənə!

²⁵ Wu saŋə agyuunə ca mbee ka tsakəvə gərənə ɲga əpinaakii taa gi'u putə ɲga buurə uushi'inaakəya? ²⁶ Ya

makə pooshi unə ka mbeenə ka dātə tsarə
 ŋga uuji uushi'inə makə ətsa, ka mi dīi cuuna
 ənvutə noonə nə də buurə hara uushi'ina?
²⁷ Tsaaməmə makə sətə ci gudəzənyinə a gərə
 də bilə: pooshi tii ka slənənə, pooshi tii ka dātə
 kəjeerənə ka shishinətii əsə. Amma wanyinə
 ca ba koonə: taa ŋwanjwə Sulayimaanu da
 patənə ŋga mēghərəvənaakii maa, makamə ci
 dagwa kəjeerənə makə gudəzənyinə də bilə.
²⁸ Kə kavə Əntanjfə kəjeerənə ka kuzhinyinə ənə
 ənshinə una nee, ma doorə, ənjə a ətsagi. Sakwa
 unə dīi, paa ci agi vii koonə kəjeerənə kwa?
 Una! gi'u nə gi'inə goonə tə Əntanjfə! ²⁹ Goona
 ənvutə noonə nə də aalə sə ŋga adənə da sə ŋga
 saasanə shanjə. ³⁰ Acii ma uushi'iitə pata, ənjitə
 mashiimə tə Əntanjfə ca ka hanjalatīi davə.
 Ma Dəsənuunə, kə shii ci oo'i, ŋga'ə koonə.
³¹ Acii ha'ə, ma danuuna, kavəmə nuunə tanə
 ka ŋwanjuunə ŋga Əntanjfə. Ma hara uushi'iitə
 ma'ə, ka tsakəənənə nə ci koonə. ³² Goona
 ŋgwalə, unə ənə ənjaaki, acii kə kadeesəkə ka
 Əntanjfə Dəsənuunə nə vii koonə ŋwanjuunə.”

Tsəkə gəna asii dagyə
 (Mat. 6.19-21)

³³ “Dərəmagimə də uushi'inə goonə,
 təkəpaamə kwabakii ka maaghiinə. Təsləmə
 mbuurə ətə pooshi ka iirənə shanjə ka əji kwaba
 davə. Dzatəgimə də uushi'inə goonə asii dagyə
 ka hatə pooshi ka zanə shanjə. Ma dava, pooshi
 mahərə ka neenə, pooshi məbərə ka adəginə

əsə. ³⁴ Acii ma hatə dʒi gəna goonə, davə ndzaanə nuunə sliŋə.”

Misaali də ənjitə ca nəhə ya

³⁵ “Ma dʒanuunə diya, aanəmə ka dʒa sləna. Wa garəkuwa goonə a ndzaanə da i gunə asəkəkii.

³⁶ Ndzaamə unə makə ənji slənə ətə ca gəra tə slanda yatii, ci kə pyalə ka rəya. Makə ənya ci, dzii ci maya, təya wunəgi ka ci mayi pii. ³⁷ Ma ənji slənətsa, tə'i barəkaanə ashitii, acii kə lapaa slanda yatii tə tii də mөгigi. Tantanyinə cii kya ba koonə: ka aanənə nə ci, kaa ca ndzaanee ka tii, ca təkə ka tii zəma. ³⁸ Madʒa kə ənya ci təkənə ŋga vədə taa palee ka ha'ə, madʒa kə lii ci tə tii ka nəhənə, tə'i barəkaanə ashitii! ³⁹ Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci aasii, paa ci ka kapaa ka ci rəgwa.

⁴⁰ Ma unə əsa, see a ndzaa unə matasəkakii ka gəra shine ŋga Uuzənə ŋga ənda, acii ka shine nə ci ka uusəratə makamuunə nə ŋga shinaakii.”

Misaali də əndə gooŋga ŋga əndə sləna

(Mat. 24.45-51)

⁴¹ Wata əŋki Piita, “Slandana, ya bii hə misaalitsə saŋa, wata keenə daaniinə nii, anii da i ka hara ənji pata?” ⁴² Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci, “Ma əndə gooŋga ŋga əndə sləna, əndə haŋkala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ənji slənə ka

12:33 12.33 Mat. 6.19; 6.20; Luka 11.41; 18.22; Slənə 2.45; 4.34-37; Kwal. 3.1-2. **12:35** 12.35-36 Mat. 25.1. **12:36** 12.36 Səniinə 3.20. **12:39** 12.39 Mat. 24.43. **12:40** 12.40 Mat. 24.42.

saa'itē dibē. ⁴³ Madfa shi slandanəkii ka lapaanē tē ci agi slənē sətē bii ci ka ci, tē'i barēkaanē ashikii. ⁴⁴ Tantanyinē cii kya ba koonē, ma əndətsa, ka ba'avənē nē slandanəkii patənē ŋga uushi'inaakii aaciikii. ⁴⁵ Amma mbu'u ka banē nē əndē slənətē dē səkəkii oo'i, 'Pooshi slandanēki ka shinē kədəhē'. Wata ca ndzanē fəslənē tē hara ənji sləna, ŋguyirənē da makinē patē, ca adē ŋgaan̄ga'ə, ca saasa, ca gaaba. ⁴⁶ Yoo, ka shinē nē slandanəkii uuseratē makamē ci nē ŋga mbu'yanaakii, saa'itē mashiimē ci əsə. Ka dzalənē nē slandanəkii tē ci dē ŋgwaan̄gwa'ənē, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da ŋga ənjitē pooshi gi'i tē Əntan̄fə.

⁴⁷ "Ma əndē slənē ətē shii sətē kadeesəkē ka slandanəkii, amma matasəkamē ci, maslənəmē ci səkii əsə, ka fəslənē nē ənji tē ci dē ŋgwaan̄gwa'ənē. ⁴⁸ Amma, ma əndē slənē ətē mashiimē sətē kadeesəkē ka slandanəkii, ca slənē məza uushi'inē ətē bahē ənjē a dөгө tē ci ka putakii, gi'u fəsləciinē ənji tē ci. Taa ka wu vii Əntan̄fə ŋgaan̄ga'ə, ŋgaan̄ga'ə ləgwanəkii a makii. Taa ka wu ba'avē ci ŋgaan̄ga'ə, palee ka ətē ləgwanəkii əsə."

*Kira təkəshinē ŋga Yeesu aagi duuniya
(Mat. 10.34-36)*

⁴⁹ "Ma shinaaki, ka kaanē gunē aanē duuniya. Ma mwayi nyi, kadfa kē uugi gunəkii kanē. ⁵⁰ Tē'i əndē'i bapētisəma cii kya ənē ka upaanē. Ka manvu ma'yanē nē nyi, see madfa pitəgi saa'ikii.

⁵¹ Ma nuunə ka banə noonə saŋa, jamənə kira nyi aasəkə duuniya kwa? Pooshi! Əntaa jamənə kira nyi. Amma wanyinə ca ba koonə: ma shi nya, ka taakeenə ka ənja. ⁵² Daga ənshinə, kə ndzaa təkəshinə ahada ənji asii. Waatoo, maɗa tə'i ənji tufə asii, ma ənjinə makka, paa tii ka ndzaanə ka maguŋuura da ənjinə bəra'i; ənjinə bəra'i əsə, paa tii ka ndzaanə ka maguŋuura da ənjinə makkə. ⁵³ Pooshi dənə da uuzənaakii ka ndzaanə ka maguŋuura. Ha'ə nə mənə əsə, paa ki ka ndzaanə ka maguŋuura da uuzənatə. Pooshi sərəhwə ka ndzaanə ka maguŋuura da maɗanətə əsə.”

*Paaratə ndzaanə ŋga zamanana
(Mat. 16.2-3; 5.25-26)*

⁵⁴ Wata əŋki Yeesu ka dabaala əsə, “Maɗa kə nee unə kurabiinə a ma'ya da dagərə, agi banə nuunə oo'i, ka ɗanə nə vəna. Ka ɗanə nə vənəkii əsə. ⁵⁵ Maɗa kə fii unə mədə a əgya da hwarəma, agi banə nuunə, ka tsəfənə nə ha ənshinə. Ka tsəfənə ha'əkii əsə. ⁵⁶ Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə! Agi mbeenə nuunə ka təkəenə ka səndə ca ɗaada anə hanyinə da i dagyə. Aa! iitə saŋə ɗii təkuree unə ka paaratəginə də ndzaanə ŋga zamanana?

⁵⁷ “Mi saŋə ɗii pooshi unə ka mbeenə ka təkəenə ka sətə dəbee una ɗa? ⁵⁸ Ma una dzə ka gəŋwanə, unə da əndə mbiinaaku, aluu rəgwa ŋga hadatəginə da ci, unə ma'ə ka dzənə a rəgwa; acii ga ca kirə tə hə aasəkə gəŋwanə,

mala gəŋwanə a ŋgərə tə hə, ca vii aacii soojiinə. Soojiinə, təya kərə tə hə ka pa'əginə a furəshina. ⁵⁹ Wanyinə ca ba ka hə: davə ndzaanəku, paa hə ka gimaginə, see maɗa ki'igi hə patənə ŋga kwabatə lii ənji ka hə.”

13

Taa zanə taa baanə ka Əntanfə

¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, tə'i hara ənji jigunyi ka Yeesu sətə upaa tə hara ənji Galili. Waatoo, kə kavə *Pilaatu ka ənjə a bəələgi tə tii saa'itə təya ɗa sataka. ² Fanə ŋga Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka tii, “Ma nuunə ka nəhənə noonə, 'waslyakəənə ŋga ənjitsə palee ka ŋga hara ənji Galili bahə cibə tii ha'ə kwa? ³ Wanyinə ca ba koonə: pooshi, əntaa ha'ə. Amma, maɗa pooshi unə baanə ka Əntanfə, ka zaginə nuunə unə patə makə natii. ⁴ Ya ənjitə pu'u aji tighəsə uulaanə maɗuunə kuvə ka tii ɗə Siiloomə, ma nuunə ka nəhənə noonə, 'waslyakəənatii palee ka ŋga hara ənji Urusaliima patə kwa? ⁵ Wanyinə ca ba koonə: pooshi, əntaa ha'ə. Amma, maɗa pooshi unə baanə ka Əntanfə, ka zaginə nuunə unə patə makə natii.”

Misaali ɗə uudəvə ətə pooshi ka poonə

⁶ Wata Yeesu a ɗa ka tii misaali, əŋki ci, “Tə'i uudəvə sha ɗii asəkə tsanə ŋga ənda. Ma ka əndə'i uusera, kə gi əndətə ka slirəɓa pookii, amma malapaamə ci. ⁷ Wata əŋki ci ka əndə nəhə tsaata: ‘Kə nee ha, makkənə ŋga

fəzə ənə nə nyi ka shinə ka slirəbə poo ŋga uudəvəna, amma paa nyi ka dzənə də lapaanə. Ma dʌnəkwa, burəgi! Agi saaweenə nə ci ka nyi ka ha zabə.’⁸ Amma əŋki əndə nəhə tsaatə ka ca: ‘Slandana, əntaa ha’ə. Ma wana, unee zəku’i. Ka ənseenə nə nyi ka hanyinə atsakii, kaa nya dʌvə kuba.’⁹ Mbu’u ka poonə inusərə. Madʌ pooshi pwayi, aŋwa burəgi.’ ”

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də magwanə minə

¹⁰ Ma ka əndə’i uusəra, kə jigunyi Yeesu ka əŋji asəkə kuvə də’wa. Waatoo, *uusəra ŋga əpisəka. ¹¹ Ma dava, tə’i minə da ginaaji ashitə. Kə uugi ki dʌ fəzə pu’u aji tighəsə da i ginaajikii. Aciikii paa ki nja mbee ka madətənə, kya kəŋaanə da’i. Wata də məgwanə njii ta wii. ¹² Makə nee Yeesu ka ki, wata ca ’wa tə ki. Əŋki ci ka ki, “Yaaya, kə mbə’i hə acii bwaneaaku.” ¹³ Ca dəkəvə ciinəkii agyanətə. Wata kya madətə pii ha’ə, kya kəŋaanə da’i, kya ndzanə dələnə də əntaŋfə.

¹⁴ Neenə ŋga gawə ŋga kuvə də’watə ha’ə, wata səkəkii a bəzəgi makə dʌi ci uusəra ŋga əpisəkə mbədəpaa Yeesu də miita. Wata gawətə a ba ka əŋjitə dʌvə, “Tə’i uusəraninyinə kuwa ka dʌ sləna. Aciikii ha’ə, agi uusəraniiytə dəbee shinuunə ka əŋjə a mbədəpaa duunə, əntaa *uusəra ŋga əpisəka.” ¹⁵ Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ci, “Una! Də bəra’i asəkuunə cuuna kərə ka əntaŋfə! Taa uusəra ŋga əpisəka, agi pərəpaanə nuunə liinə goonə taa vaməndiinə

goonə, una kərə tə tii ka sa ma'inə. Əntaa ha'ə kwa? ¹⁶ Aa! Ya miinə shigi agi slikərənə nga Ibərahiima əsa, ənə gwaləgi *Seetanə tə ki fəzə pu'u aji tighəsa, madəbeemə ənjə a pərəpaa tə ki uusəra nga əpisəkə kwa?" * ¹⁷ Makə bii Yeesu ha'ə, wata ayinə a kəsəgi tə ənji mbiinaakii patə. Amma, ma hara ənji pata, kə dīi ka tii ka moodasəkə nə manğəmə uushi'iitə dāadfii ci.

Misaali də manshidəfə slikərənə
(Mat. 13.31-32; Mar. 4.30-32)

¹⁸ Əŋki Yeesu ka ənja, "Takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanə nga *ŋwanjuunə nga Əntanfə, nya ba koonə sətə pushashi tii. ¹⁹ Ma ŋwanjuunə nga Əntanfə, kə pushashi tii da hi'u iza,† əndə a ŋgərə, ca ləgapaa asəkə tsanaakii. Makə givə ci, ca gərə, ca dāgi ka danza. Wata shinə nə əginyinə, təya dāada kuvatii davə."

Misaali də burəjanə
(Mat. 13.33)

²⁰ Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, "Ma ŋwanjuunə nga Əntanfə, takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanaakii. ²¹ Kə ndzaa ci makə burəjanə, minə a gwazətəgi də kəŋwə əjima makkə nga əmpunə. Wata əmpunəkii patə a asləgi divə."

13:15 13.15-16 14.5; Mat. 12.11-12. * **13:16** 13.16 slikərənə nga Ibərahiima: 1.54-55,73; 3.8; 19.9. † **13:19** 13.19 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə nga Gudə. Amma ma wabənə nga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pamə anə hanyinə nga Isərayiila wabi ci. **13:19** 13.19 Əzaki. 17.23; Mat. 13.31. **13:21** 13.21 Mat. 13.33.

*Da gazhi'waanə ŋga dəmögərənə aagi
*ŋwanjuunə ŋga Əntanƒə
(Mat. 7.13-14,21-23)*

²² Ma Yeesu a dzə də palənə aa Urusaliima, kə gi ci dasəkə vəranyinə da giwanyinə kama kama, ca dzə də dzəgunənə ka ənja. ²³ Wata əndə'i əndə a ləgwa ka ci, əŋki ci, "Slandana, ya saŋa, ənji gi'u na upaa mbəđənə nii?" Wata əŋki Yeesu ka ənjitə davə: ²⁴ "Dəmə gazhi'waanə ŋga dəmögərənə ka matya'u makuvə. Acii wanyinə ca ba koonə: bəzə ənji ca alə rəgwa ŋga dəmögərənə, amma paa tii na mbee ka dəmögərənə aa dəvə.

²⁵ "Mada kə madətə slanda yi, kə pa'əgi ci makuvə, unə noonə əsə, agyə nuunə, ka ndzanənə nuunə dza makuvə agyanəkii, una ba ka ci: 'Slandaniina, wunəgi keenə makuva.' Ka jikəvənə nə ci koonə də banə: 'Ma unə, mashiimə nyi taa ənji mi nuunə.' ²⁶ Ma unə əsa, ka ənənə nuunə ka banə ka ci: 'Kə zhimaamə, kə sii amə ka ha rəŋwə da hə. Asəkə vəranə geenə əsə jigunyi hə ka ənja.' ²⁷ Ma ci əsa, ka banə nə ci koonə, 'Kə bii nyi koonə, mashiimə nyi taa ənji mi nuunə. Dzəgimə abiiki, unə patə ənji ɗaada bwaya uushi'inə!'

²⁸ Kadə nuuna tuu, una tsəbə linyinə, unə kə nee ka dzədzəshi'inuunə Ibərahiima, Isiyaaku, Yakubu da anabiinə patə agi ŋwanjuunə ŋga Əntanƒə. Amma, ma unə, kə səbagi ənji tuunə aagyə. ²⁹ Kadə nə ənjə a ma'ya taa dama patə agi duuniya ka shinə ka zəmə əndzanə agi

ηwanuunə ηga Əntan̄fə. ³⁰ Ma ka uusərakii, tə'i hara ənji agi moodəba'ənyinə na ndzaanə ka kəηwanə. Tə'i agi ənjitə ka kəηwanə əsə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə.”

Wabənə ηga Yeesu agyanə uudəpaa slənaakii də Urusaliima

³¹ Ma ka saa'ikii ha'ə əsə, kə əncəhatə harii *Farisanyinə aabii Yeesu, wata təya ba ka ci, “Dzəgi saaku ganə, duu ka əndə'i ha, acii ηga'ə ka *Hirudusə nə bələginə tə hə.”

³² Əηki Yeesu ka tii, “Dəmə, bamə ka əda mitibətibənəkii oo'i, agi lyaakagi ginaajiinə nə nyi, agi mbədəpaanə nə nyi də mabərəhə ənji ənshinə da doorə; ma cifədoora, ka uudəpaanə nə nyi slənaaki. ³³ Amma tyasə see a dzə nyi də dzənaaki aakəηwa ənshinə, doorə da cifədoorə. Acii madəbeemə *anabi a əntə ka əndə'i ha madaamə də Urusaliima.”

*Uudənə ηga Yeesu tə ənji Urusaliima
(Mat. 23.37-39)*

³⁴ “Ya'ə unə ənji Urusaliima, unə ənji Urusaliima, kə bəələgyuunə anabiinə, kə kaalatuunə də faariinə tə ənjitə sləkee Əntan̄fə koonə! Taa guci patə nə nyi agi alə rəgwa ηga dzatəginə duunə aabiiki, makə sətə ci gyaagya a dzatəgi də manjeevənatə aatsatə. Amma kə naanagyuunə furəshi. ³⁵ Aciikii ka ndzaanə nə *yi ηga Əntan̄fə gbəηə yadə əndə davə. Wanyinə ca ba koonə əsə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə shaηə, ha'ə mbu'yanə uusəratə nuuna ba oo'i:

'Tə'i barəkaanə ashī əndətə shi də ləmə ŋga Slandana!' "

14

*Mbədəpaanə ŋga Yeesu də mabərəhə əndə *uusəra ŋga əpisəka*

¹ Tə'i əndə'i uusəra ŋga əpisəka gi Yeesu ka zəma aa ha əndə'i gawa agi kurəgə ŋga *Farisanyinə. Asee, ma ənjitə dava, kə kantsaa tii ginə ka Yeesu. ² Ma dava, tə'i əndə'i əndə gatə akəŋwaciikii đii shishinəkii ma'asləkii. ³ Wata əŋki Yeesu ka maliminə da Farisanyinə, "Kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga mbədəpaaginə də əndə uusəra ŋga əpisəkə saanii, anii poosha?" ⁴ Amma kə busəgi tii. Wata Yeesu a ŋgərə tə mabərəhə əndəta, ca mbədəpaa də ci; ca ba ka ci, "Paluu saaku." ⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii əsə, "Yaci tə'i əndə agyuunə, kə kulagərə uuzənaakii taa laakii aasəkə gu'u ma'inə uusəra ŋga əpisəkə saŋa, paa ci ka dzənə ka ŋgiraginə pii kwa?" ⁶ Mambeemə tii ka jikənə ka ci agyanə ətsa.

Tadə ha ŋga ndzaanə ətə pooshi məghərəvənəkii

⁷ Wata ma nee Yeesu, taadə ŋunyi ha ŋga ndzaanə nə ənjinə 'waa'wii ənji ka zəma. Aciikii đii Yeesu ka tii misaali də banə: ⁸ "Madfa kə bii ənji ka hə rəya, madfa gi hə, ga ha dzə ka aalətə ŋunyi ha ŋga ndzaanə davə. Acii

13:35 13.35 Jab. 118.26; Əzaki. 10.18-19. **14:1** 14.1-6 Mar. 2.27-28. **14:5** 14.5 13.15-16; Mat. 12.11. **14:7** 14.7 20.46.

paa hə shii, mbu'u tə'i əndətə palee ka hə də məghərəvənə ətə bii ənji ka ci rəyətə.

⁹ Əndətə bii koonə rəyə kyakya'ə əsə a ba ka hə: 'Madəgi gaduu, vii ha nga ndzaanə ka əndətsa!' Madə kə dīi ha'ə, ka d'anə nə ayinə tə hə nga dzənə ka ndzaanə ka ha nga ndzaanə nga moodəba'ənyinə. ¹⁰ Amma, madə kə bii ənji ka hə rəya, madə kə gi hə, ndzaanə ka ha nga ndzaanə nga moodəba'ənyinə. Aci madə kə shi əndətə bii ka hə rəya, ka banə nə ci ka hə: 'Guvakya, shiwa, ngiravə aahanə.' Ma ətsə dīya, ka ndzaanə nə hə da məghərəvənaaku akəṅwacii ənjitə cuuna zəmə da tii patə. ¹¹ Aci taa wu patə haṅətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Taa wu patə həətəpaa naakii nə əsə, ka haṅətənə nə ənji tə ci."

Tsarə nga ənjitə dəbēe 'wanə ənji ka zəmə əndzanə

¹² Wata əṅki Yeesu ka əndətə 'wii tə ci ka zəmətə, "Madə kə dīi hə zəmə ka ənja, ga ha 'waa'wa tə guviinəku, taa tə ndzəkəṅushi'inəku, taa tə duurənyinaaku, taa tə ənji gəna ətə ka guvayinə da hə. Aci madə kə dīi hə ha'ə, ka mbeenə nə tii ka 'wanə tə hə natii əsə, də ha'ə ka ənəvəginə nə tii ka hə də sətə vii hə ka tii.

¹³ Amma, madə kə dīi hə əndzanə ka ənja, tə matəgunyənə da mahurəməsə ənji da midirinə da muurəfinə 'wanəku. ¹⁴ Madə kə dīi hə ha'ə, ka upaanə nə hə barəkaanə, acii paa tii ka mbeenə ka ənəvəginə ka hə də sətə vii hə ka tii.

Əntanƣfə də naakii nə na ənəvəgi ka hə uusərə madətənə ƣga ənji gooƣga agi maməətə ənja.”

Misaali ƣga Yeesu də zəmə əndzanə
(Mat. 22.1-10)

¹⁵ Makə fii əndə'i əndə agi ənjitə ca zəmə da Yeesu wabəətsa, wata əƣki ci ka ci, “Tə'i barəkaanə ashi əndətə na zəmə əndzanə agi *ƣwanƣuunə ƣga Əntanƣfə dƣi!” ¹⁶ Wata Yeesu a dā ka tii misaali, əƣki ci, “Tə'i əndə'i əndə jigə əndzanə. Kə bii ci ka bəzə ənji shinə ka zəmə əndzanəkii. ¹⁷ Makə uugi zəmə dānə, wata ca ka tə lawaraakii ka 'waa'wyanə tə ənjitə bii ci ka tii shinə ka zəmə əndzanəkii. Lawarətə a dzə, əƣki ci: 'Shoomə, acii ma ənə dƣi ci, kə uugi əndzanə dzəgənə!' ¹⁸ Amma, ma tii pata, kə ali tii sə ƣga əsə də ma. Əƣki əndə'i əndə ka lawarəta: 'Ma nya, ci ənə ha'ə iri nyi ha ƣga uuzanə. Kə dəbee əsə nya dzə ka caamatənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.' ¹⁹ Əƣki əndə'i əsə, 'Ma nya, kə iri nyi lii uuzanə pu'u. Ka təəbətənə tə tii nə nyi ka dzənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.' ²⁰ Əƣki əndə'i əsə: 'Ma nya, ci ənə ha'ə ƣgire nyi minə. Aciikii paa nyi ka mbeenə ka dzənə.'

²¹ “Makə ənya lawarətə aasii, wata ca dzəgunəgi uushi'iitə patə ka slandanəkii. Makə fii slandanəkii ha'ə, wata mabətə səkə a ƣgərəgi tə ci, əƣki ci ka lawaraakii, 'Duu pii pii aasəkə vəranə, ha wiigi'itə rəgwanyinə patə ka aalə ənja. Matəgunyiné da mahurəməsə ənji da muurəfinə da midirinə patə, ha ba ka tii, təya

shi.' ²² Makə dīi lawarətə ha'ə, ca ənya, əŋki ci ka slandanəkii: 'Slandanəkya, kə dātə nyi sətə bii hə, amma kə mbədaanə ha ŋga ndzaanə.' ²³ Wata əŋki slandanəkii ka lawarətə: 'Duu aa ba'a vəranə, nə'uu rəgwa bilinə, ha pwaakya əŋji kaa təya shi aa haki aasii, kaa yaaki a tsəkwa. ²⁴ Wanyinə ca ba koonə, ma agi əŋjitə 'watəgi nyi ba ka tii shinə ka zəma, taa əndə rəŋwə pooshi na upaa rəgwa ŋga zəmə əndzanə gaki asii.' "

*Makə sətə dəbee əndə a nə'u tə Yeesu
(Mat. 10.37-38)*

²⁵ Ma ka əndə'i uusəra, kə gi Yeesu də wi-igi'inə. Nə'unə nə dabaala tə ci. Wata ca zə'ugi aadəbitii, əŋki ci ka tii, ²⁶ "Taa wu patə ca shi aabiiki, wa ca uudə tə nyi palee ka dii, palee ka məci, palee ka minaakii, palee ka manjeevənaakii, palee ka ndzəkəŋushi'inəkii uuji ŋguyirənə da makinəkii patə. Wa ca uudə tə nyi əsə palee ka əpinaakii. Madə pooshi ha'ə, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki.

²⁷ Taa wu nə əndətə manjəramə ənfwaakii ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki.

²⁸ "Madə tə'i əndə'i əndə agyuunə mwayi ghənə maduunə kuva, ka ndzaanə nə ci zəku'i, ca da lisaafə ŋga sətə nii kəya zagi, kaa ca nəhee madə kə mbu'i kwabaakii bahə uudəpaa də slənətsa. ²⁹ Madə paa ci dīi ha'ə, madə kə mbukəpaa ci, mbu'u taa paa ci na mbee ka

14:24 14.24 22.30. **14:26** 14.26 12.51-53; 18.29; Mat. 10.37.

14:27 14.27 9.23; Mat. 16.24; Mar. 8.34.

uudəpaa ghənə kuvəkii. Maa kə d̄ii ha'ə makə ətsa, taa wu nee ka ci patə, ka ɲusənə nə ci tə ci, ³⁰ ca ba: 'Ya əndəna, kə gwanə ci ka ghənə kuva, amma kə təkuree ci ka uudəpaa slənəkii!'

³¹ "Ha'ə əsə mada tə'i ɲwanɲwə da ənji dəbu'u pu'u, ca dzə ka panə da əndə'i ɲwanɲwa, ka ənəginə nə ci zəku'i, ca kaala hiima, kaa ca fatə ashikii mada ka mbeenə nə ci ka hwaməpaanə tə əndə mbiinaakii ətə da ənji dəbu'u pupusərə. ³² Mada, ma ca kaala hiima, paa ci na mbee, ka sləkeenə nə ci ka ənjaakii aabii əndə'i ɲwanɲutə, tii ma'ə dzadə dzadə. Waatoo, kaa ca alə hadatəginə ahadatii. ³³ Ha'ə d̄ii əsə, taa wu agyuunə, mada paa ci bwasee ka uushi'inaakii patə, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki."

Zhatanə ətə pooshi ka nafanə

(Mat. 5.13; Mar. 9.50)

³⁴ "Kə shii unə oo'i, ɲunyi uushi nə zhatana. Amma, mada kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. ³⁵ Pooshi zhatanəkii ka nafanə ka dzəgə də ha, pooshi kuba davə əsə. Wata vugədəginə vugədəginə ənji. Ma əndətə da liminə ɲga fanə, wa ca fa."

15

Misaali də baga ətə zagi

(Mat. 18.12-14)

¹ Yoo, kə əncahə *ənji luu tsəka da ma'waslyakə ənji patə aabii Yeesu ka fa sətə

cii kəya ba. ² Asee agi dzənə nə *Farisanyinə da maliminə də ŋgunḡunənə, təya ba, “Əndətsə uura, ka mi saḡə cii kəya luu ma'waslyakə ənji, ca adə ka ha rəḡwə da təya?” ³ Wata Yeesu a dfa ka tii misaali, əḡki ci, ⁴ “Yaci tə'i əndə agyuunə da bagiinaakii gya'ə, wata rəḡwə agitii a zagi, iitə dfanəkəya? Ka bwaseenə nə ci ka harakii ətə əliḡə pu'unə aji əliḡə ka zəmənə, ca dzə ka aalə tə ətə rəḡwə see maa nee ci. ⁵ Mada kə lapaa ci bagata, ka dfanə nə ci moodasəka, ka ŋgiravənə nə ci aatsa uurakii, ca pyalyagi aasii. ⁶ Mada kə mbu'ya ci aasii, ka 'waa'watənə nə ci tə guviinəkii da guvayiinaakii, ka banə nə ci ka tii oo'i: ‘Daamə ka nyi moodasəka, acii ma bagaaki ətə shi a zagi, kə nee nyi!’ ⁷ Wanyinə ca ba koonə: ha'ə əsə nə Əntaḡfə da malaa'ikanyinə dadagyə. Mada kə baa ma'waslyakə əndə rəḡwə ka Əntaḡfə, ka dfanə nə tii moodasəkə putaakii, palee ka putə ŋga ənji əliḡə pu'unə aji əliḡə ətə ca 'wa natii nə də ənji gooḡga; waatoo, ma nə tii ka bana, pooshi uushi ci təya baa ka Əntaḡfə ka putakii.”

Misaali də kwaba ətə zagi

⁸ “Yaci tə'i minə da kwabatə *hwaslə pu'wa, kə ŋgirə hwaslə rəḡwə agikii, kə zagi, iitə dfanəta? Paa ki ka kavə gunə aasəkə garəkuwa, kya taasəgi kuva, kya aalə də samə, kaa kya nəhee kwa? ⁹ Mada kə lapaa ki kwabakii, ka 'waa'watənə nə ki guviinətə da guvayiinatə, ka banə nə ki ka tii oo'i: ‘Daamə ka nyi moodasəka,

15:1 15.1-2 Mat. 9.10.

15:3 15.3-7 Yooh. 10.11-15.

15:4

15.4 Əzaki. 34.11,16.

acii ma kwabaaki ətə sha zagi, kə nee nyi!
¹⁰ Wanyinə ca ba koonə: ha'ə makə ətə əsə
 nə malaa'ikanyinə nga Əntanfə. Madə kə baa
 ma'waslyakə əndə rəjwə ka Əntanfə, ka dənə
 nə tii moodasəkə ka shəjə.”

Misaali də uuzənə ətə zii

¹¹ Əŋki Yeesu əsə, “Tə'i əndə'i əndə sha dīi da
 uuji ŋguyirənaakii bəra'i. ¹² Əŋki daranə ka dii:
 'Daada, vii ka nyi gyadalaaki agi sə ŋga zəmə də
 yaaku.' Wata dəsənətii a ŋgərə uushi'inaakii, ca
 təkəe bəra'i, ca ŋgərə rəjwə, ca vii ka darata.

¹³ “Ma baanə moonə, daratə a tsəkətə
 uushi'inaakii patə, ca dərəmagi, ca palənəgi da
 i kwabakii ka madzadə hanyinə. Ma dava, kə
 ndzaa ci ka dā uura saawanə, kə zagi kwabata.

¹⁴ Ma ətə uudəpaa ci zamagi də kwabatə patə
 ha'ə, wata kə kulii məza madəfənə gatə də vərə.
 Wata kə ənəpaa ci ka ghəlinə. ¹⁵ Ca madə, ca
 dzə, ca gi'i əndə'i əndə davə gatə də vərə ka alə
 slənə. Əndətə a ba ka ci dzənə aa bilə ka gərə
 dagəliinə. ¹⁶ Kə mwayi ci zəmə ŋga dagəliinə
 kaa ca əburə gyadə, amma taa zəməkii pooshi
 ənji nja vii ka ci.

¹⁷ “Wata ca gwanə ka buurənə agyanə
 mandzaa tə ci. Əŋki ci ka naakii na: 'Yoo,
 ŋgaanğa'ə nə zəmə ga daadə asii ta'a! Ənji
 slənə ŋga daadə patə, agi zəmənə nə tii, ha'ə
 ca mbədaanə aciitii. Amma wanyinə ka əntənə
 ganə acii madəfənə. ¹⁸ A ənə nyi saaki aa ha
 daadə, kaa nya dzə ka banə ka ci, Daada, kə
 dīi nyi 'waslyakəənə ka Əntanfə da i ka hə

patə. ¹⁹ Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tə nyi də uuzənaaku ma'ə. Ma dfanəkwa, əsuu tə nyi makə sətə cii kwa əsə tə ənji slənaaku.' ²⁰ Makə uudəpaa ci dətə hiimatsə ha'ə, wata ca madə, ca ɲgərə rəgwa aa ha dii.

“Ma ətə ci ma'ə dzadə da yi gi'u, kə nee dii ka ci. Dii a nəhə tə ci təgugunə. Ca huyipaa ka ɲɲyanə da ci a rəgwa. Ca luu tə ci, ca fuudəgi tə ci pya'ə pya'ə a ədzəməkii. ²¹ Əɲki uuzəətə ka dii: 'Daada, kə dīi nyi 'waslyakəənə ka Əntaɲfə da i ka hə patə. Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tə nyi də uuzənaaku ma'ə.' ²² Amma əɲki dii ka lyawarənaakii: 'Huyipaamə aasii, ɲgiramə kəjeerənə ətə palee də dagwaanə, una kavə ka ci aashikii. ɲgiramə sə ɲga ciinə, una ɲgavə ka ci. ɲgiramə bibinə əsə, una ɲgaanɲgavə ka ci. ²³ Əshamə masəbərə la, lagimə uurakii kaa əɲjə a dzəgə əndzanə, ama zəmə, ama dfa moodasəka. ²⁴ Acii kə nee nyi, ma uuzənaaki ətsa, makə kə shi ca əɲki, amma waanə ənshinə. Kə shi ca zii, amma wanyinə kə nee ka ci.' Wata təya gwanə ka dfa moodasəka.

²⁵ “Ma saa'ikii, də bilə ama uuzanə nə gawə uuzənə ɲga əndəta. Ma ca shi aasii, makə mbu'ya ci kədəhə da ya, ma ca fa, dzaadzanə nə ənji uushi'inə, udzənə nə ənja. ²⁶ Wata ca 'watə əndə'i lawara, kaa ca ləgwa a makii taa mi ci əɲjə a dfa ha'ə. ²⁷ Əɲki lawarətə ka ci: 'Ndzəkəɲu ənya, kə bilə duu masəbərə la, acii kə nee ci, jamə ənya uuzənaakii.' ²⁸ Wata gawə uuzəətə a bəzəgi səka. Ca naanagi ka dəmənə

aasii. Shiginə nə dii, ca puutə tə ci kaa ca dəməgərə aasii. ²⁹ Amma əŋki gawə uuzəətə ka dii: ‘Tsaamuu, kə fəzhi nyi ŋgaanğa'ə ka slənənə ka hə, mashimə nya naanii ka dfa ka hə sətə mwayi hə. Amma, ma ka nya, mashimə ha vii taa uundzə əhwə kaa nya dfa keenə də əndzanə da guviinəki. ³⁰ Amma, tsaamuu, makə shi uuzənaaku ətə zamagi də gənaaku ka tii da badawiinə ŋga makinə, la gbavə bilə hə ka ci.’ ³¹ Wata əŋki dii ka ci: ‘Uuzənaakya, taa guci patə abiiki nə hə. Uushi'inaaki patə əsə, naaku nə ci. ³² Kə dəbee ama dzəgə əndzanə, ama dfa moodasəka. Acii ma ndzəkəŋu ətsa, kə nee nyi, makə kə shi ca əŋki, amma waanə ənshinə. Kə shi ca zii, amma wanyinə kə nee ka ci.’ ”

16

Misaali də masəkurə lawara

¹ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, “Tə'i əndə'i əndə gəna sha dfi da lawaraakii. Kə ba'avə ci uushi'inaakii ka lawarəta. Ma ka əndə'i uusəra, shinə nə əŋji ka banə ka ci oo'i: ‘Agi saaweenə nə lawaraaku ka gənaaku.’ ² Wata 'wanə nə slandanəkii tə lawarətə, əŋki ci ka ci: ‘Mi tuu cii kya fa ənjə a ba ashikwa? Datə ka nyi lisaafə ŋga slənaaku dfi, acii ma ha, paa hə ka ndzaanə ka lawaraaki ma'ə.’ ³ Wata lawarətə a kaala hiima: ‘Ya makə waanə slandanəki ka ŋgərəgi slənə aciiki əna, iitə dfanəkya? Wiina, uuzanə, paa nya mbee. Kədiinə əsə, ka dfanə nə ayinə tə nyi. ⁴ Yawaa, kə shii nyi səndə nii kya dfa, kaa ənjə a luu tə nyi aa hatii aasii madfa kə ŋgərəgi slandanəki slənə aciiki.’

⁵ “Wata ca 'waa'watə tə ənjitə ci slandanəkii a nə'u tə tii dəmənə də rəŋwə rəŋwə. Əŋki ci ka əndətə 'watəgi mbu'yanə: 'Iitə ci slandanəki a nə'u tə hə dəmənə?’ ⁶ Əŋki əndətə: 'Garəwa ŋga maarə gya'a cii kəya nə'u tə nyi.' Əŋki lawarətə ka ci: 'Wiinə ləkaləkətə ŋga dəməətə atsaku. Ndzaanə, naahətə garəwa tufə pu'unə tsakə tsakə.’ ⁷ Ma daba'əkii əsa, əŋki ci ka əndə'i əndətə: 'Ya hə əsa, iitə cii kəya nə'u tə hə dəmənə?’ Əŋki əndətə: 'Buhə ŋga aləkamaara gya'a tufə cii kəya nə'u tə nyi.' Əŋki lawarətə ka ci: 'Wiinə ləkaləkətə ŋga dəməətə atsaku. Naahətə buhə gya'a ənfwadə.’

⁸ “Kə kuyirii slandanəkii tə lawarətə pooshi nja slənə də rəgwakii, makə kə slənyi ci də səkura. Ha'ə nə ənjitə ŋgərəgi slənə uushi'inə ŋga *duuniya tə tii. Ma təya, agi səkurənə nə tii agi dfa uushi'inatii. Amma ma ənjitə agi bərənə, pooshi tii ka kavə hiimatii aakəŋwa də səkurə ha'ə.

⁹ “Ma nyi əsa, wanyinə ca ba koonə: ŋgərəmə gəna goonə, zamagimə koonə upaa də guviinə. Maa kə dīi ha'ə, madfa kə uudəgi gəna, ka luunə nə ənji tuunə asii ga Əntaŋfə. ¹⁰ Taa wu baarii goonḡaanə agi uundzə sləna, ka mbeenə nə ənji ka ba'avə madiigərə slənənyinə aaciikii. Taa wu pooshi baarii goonḡaanə agi uundzə sləna, taa madiigərə slənənyinə ba'avə ənji aaciikii əsə, paa ci ka mbeenə ka dfa goonḡaanə agikii. ¹¹ Yaci ha'ə makə ətsə əsə, madfa maslənəgimuunə də goonḡaanə də gənanə upaa

unə agi *duuniya, iitə mbeenə ənji ka ba'avə koonə tə tantanyitə uushi'inə dīya? ¹² Yaci maslənəgimuunə də goonḡaanə də sətə əntaa noonə əsə, wu na mbee ka vii koonə noonə səgoonə dīya?

¹³ “Pooshi mava ətə ca mbee ka slənətənə ka slanjiinə bəra'i. Ka kaareenə nə ci ka əndə'i əndə, ca uudə tə əndə'i ənda. Ka gadeenə nə ci ka əndə'i əndə, ca ushapaa tə əndə'i ənda. Pooshi rəḡwa ḡga paslənə tə Əntanḡfə, unə kə kavə nuunə ka alə ḡəna.”

Hara wabənə ḡga Yeesu

(Mat. 11.12-13; 5.31-32; Mar. 10.11-12)

¹⁴ Fanə ḡga *Farisanyinə ha'ə, makə dīi ci ḡga'ə ka tii nə ḡəna, wata təya ḡusəḡi tə Yeesu. ¹⁵ Əḡki Yeesu ka tii, “Ma unə dəya, kə ndzaa unə ka ənjitə ca dfeegi ka natii nə makə ənji goonḡa akəḡwacii ənja. Amma kə shii Əntanḡfə sətə a ədzəmuunə. Ajijinə ka Əntanḡfə nə sətə ci ənjə a nee makə maḡuunə uushi.

¹⁶ “Ma bariya ḡga Muusa da wabənə ḡga anabiinə, kə slənyi dəḡə ka saa'itə shigi Yoohana əndə dā bapətisəma. Agi zamanaakii 'watəḡi ənji waaza ḡnunyi Habara agyanə ḡwanḡuunə ḡga Əntanḡfə. Taa wu patə əsə, kə cinə ci də ḡgeerənə kaa ca upaa dəmənə aagi ḡwanḡuunəkii. ¹⁷ Gədfə uudənə ḡga duuniya də ḡḡufənə acii piriḡuginə ḡga uushi ḡi'u agi bariya.

¹⁸ “Madā kə lakəḡi əndə minaaakii, ca ḡḡərə əndə'i, kə dīi ci aləhiinə ətsa. Madā kə ḡḡirə

əndə tə miitə lakəgi ɲgurii əsə, aləhiinə nə ci ka ɗanə.”

Misaali də əndə gəna da Lazarusə

¹⁹ “Tə'i əndə'i əndə gəna sha ɗii. Kə kaalii ci makudə kudə kəjeerənyinə ətə ɗii ɗərəkii ndalə. Taa guci patə agi wahə ɲji ci. ²⁰ Tə'i maagha əsə ɗii ləməkii Lazarusə. A ma kuvə ga əndə gənatə ɲjii kəya ndzaanə. Shishinəkii patə, uyiginə. ²¹ Kə mwayi ci ɗəəmə murəmurinə ɲga ɗafəətə ca kwaala aanə ha ɲga adənə ɲga əndə gənata, kaa ca adə. Ədiinə maa, təya dzə də na'ə uyigiitə ashikii.

²² “Makə əɲki maaghata, wata malaa'ikanyinə a ɲgərətə tə ci, təya kərəgi tə ci aadəgyə aabii Ibərahiima, asii ga Əntanɗə. Əntənə ɲga əndə gənatə naakii, wata əɲjə a ɲgədəgi tə ci. ²³ Aagi gutə suɲwə gi ci, ca sa cibə ka shaɲə. Ma madeenəkii ka ginəkəya, ma nee ca, waatə Ibərahiima, a purəɲakii nə Lazarusə. ²⁴ Wata ca ɲgəree ka uurakii, əɲki ci: ‘Daadə Ibərahiima, nəhuu təgugunaaki. Bawə ka Lazarusə, wa ca cimwacii ma'inə a ma gislə kaa ca shi ka ɗavənə ka nyi a ganaki, kaa nya upaa shiwunə. Acii agi cibənə nə nyi ganə agi guuna.’ ²⁵ Amma əɲki Ibərahiima ka ci: ‘Uuzənaakya, a buurətə hə oo'i, kə shi ha upaa shiwunə hə ma'ə agi duuniya. Ma Lazarusə əsa, agi ɲgəra'wə ɲji ci. Amma, ma ənə ɗii ca, ma ganə, ka maka ma'yanə nə ci. Ma hə əsə, agi cibənə nə hə. ²⁶ Danəkii ha'ə maa, tə'i maɗuunə ɲgurənyinə ahadaamə. Aciikii, taa əɲjitə ca moo maɗənə

daganə ka dzənə aa hoonə, paa tii ka mbeenə. Pooshi ənji ka mbeenə əsə ka ma'yanə ka hatsə dīi hə davə ka shinə aadə heenə.' ²⁷ Wata əŋki əndə gənətə ka Ibərahiima: 'Tuutəta'ə, Daadə, makə ha'ə dīi əna, sləkee ka Lazarusə aa ha daadə aasii. ²⁸ Tə'i ndzəkəŋushi'inəki tufə. Wa ca dzə ka wabənə ka tii, acii ga təya shi aa hanə natii əsə, ka ha ŋga cibəna.' ²⁹ Əŋki Ibərahiima ka ci: 'Ma ndzəkəŋushi'inəku, agi fanə nə tii bariya ŋga Muusa da wabənə ŋga anabiinə. Wa təya nə'utə sətə bii tii.' ³⁰ Əŋki əndə gənətə əsə: 'Daadə Ibərahiima, pooshi dīi; amma, mada əndətə sha əŋki gi ka wabənə ka tii, ka baanə nə tii ka Əntəŋfə.' ³¹ Amma əŋki Ibərahiima: 'Mada pooshi tii nə'utə bariya ŋga Muusa da wabənə ŋga anabiinə, taa əndətə madətə agi maməətə ənji gi ka wabənə ka tii, paa tii ka baanə ka Əntəŋfə.' "

17

Wabənə ŋga Yeesu agyanə 'waslyakəənə da gi'inə tə Əntəŋfə

(Mat. 18.6-7,21-22; Mar. 9.42)

¹ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, "Taa guci patə, tə'i uushi'inə ətə ca dəəməgərə də ənji aagi d'aa d'aa 'waslyakəənə. Amma agi ŋgərə'wə nə əndətə ca kavə əndə ka pu'unə. ² Mada kə kavə ci tə əndə rəŋwə agi ənjinə ushapaa *duuniya tə tii ka d'a 'waslyakəənə, ma sətə na upaa tə ci, gədə anəvə təŋwə aa uurakii ka ci də ŋga'əənə,

ənjə a kagərə tə ci aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci. ³ Nəhəmə noonə na!

“Mada kə dīi əndə nə'unə makə hə 'waslyakəənə, wabuu ka ci. Mada kə baa ci, tifyagi ka ci. ⁴ Taa kə kyawəri ci ka danə də hə bwayakii mədəfə agi uusəra, mada ca dzə də shinə ka banə ka hə oo'i: 'Kə baa nyi ka hə', ga ha kəsəpaa tə ci a ədzəməku.”

⁵ Fanə ŋga masləkee ənji ha'ə, əŋki tii ka Slandana, “Tsakuu keenə ŋgeerəne ŋga gi'inə tə hə.” ⁶ Əŋki ci ka tii, “Maci kə mbu'i gi'inə goonə tə nyi taa wata makə hi'u iza,* kada ka mbeenə nuunə ka banə ka baratsa: 'Mbudu, duu ŋgubəpaa naaku nə agi uunəva', ca luuvə koonə əsə.”

Slənə ŋga lawara

⁷ “Yaci tə'i əndə agyuunə gi lawaraakii aa bilə ka uuzanə taa ka gəranə, ya mada nee ci ka ci, ca shi də bilə, ka banə nə ci ka ci oo'i: 'Palyəgi tsakə tsakə, ndzanjuu adənə' nii? ⁸ Poosha. Amma ka banə nə ci ka ci: 'Tasəkapaa ka nyi adənə zəku'i, zə'wee ka kəjeerənaaku, kaa ha dā ka nyi slənə saa'itə cii kya adə, nya sa. Ma daba'əkii, ka mbeenə nə hə ka adənə naaku, ha sa.' ⁹ Kə kuyirii ci tə lawaraakii puta slənətə ci ka ci sətə bii ci ətsə nii? ¹⁰ Ha'ə nuunə noonə əsə. Mada kə datuunə patənə ŋga sətə bii Əntanfə koonə,

17:5 17.5 6.13. * **17:6** 17.6 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə ŋga Gudə. Amma ma wabənə ŋga Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila wabi ci. **17:6** 17.6 Mat. 13.31; 21.21; Mar. 11.23.

shiimə oo'i, wata *lyawarənə nuunə. Ma sətə dƒii una, sətə dəbee una ƒa.”

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji uyikuzənə pu'u

¹¹ Ma Yeesu a dzə də palənə aa Urusaliima, anə ribinə nga hanyinə nga *Samarिया da hanyinə nga Galili pitəgi ci. ¹² Ma ətsə kaa ca mbu'u aasəkə əndə'i vərənə ha'ə, wata ənji uyikuzənə pu'u a shi ka guɲunə da ci. Təya kəɲaanə dzadə gi'u da ci, ¹³ təya ɲgəree ka uuratii, əɲki tii, “Yeesu, Dəsəniinə, nəhuu təgunuunə geenə!” ¹⁴ Neenə nga Yeesu ka tii, əɲki ci, “Ma ƒanuuna, dəmə ka ƒaarii noonə nə ka limanyinə.” Ma tii ka ha nga dzənə, wata ma nee tii, kə mbə'i tii.

¹⁵ Neenatii kə mbə'i tii, wata əndə rəɲwə agitii a ənyatə aaba'a, ca dzə də dələnə də Əntanƒə də ɲgeerənə. ¹⁶ Ca kulagi atsaa sədə Yeesu, ca kuyirii tə ci. Asee, ma əndəta, əndə Samariya nə ci. ¹⁷ Wata Yeesu a ləgwa, əɲki ci, “Əntaa ənjitə pu'u patə mbə'ya? Aa maatiinə hara ənjinə əlinə ƒiya? ¹⁸ Iitə ƒii da pooshi əndə shi ka dələnə də Əntanƒə maƒaamə mu'umətsa?” ¹⁹ Wata əɲki Yeesu ka ci, “Maƒətə, duu saaku aasii. Kə mbə'i hə putə nga gi'inaaku tə nyi.”

Da ɲwanjuunə nga Əntanƒə

(Mat. 24.23-28,37-41)

²⁰ Kə ləguyi harii *Farisanyinə a ma Yeesu taa guci nə Əntanƒə a ƒa ɲwanjuunaakii agyanə ənja. Əɲki Yeesu ka tii, “Ma ƒa ɲwanjuunə nga

17:10 17.10 1 Koor. 9.16-17. **17:12** 17.12 Leew. 13.46. **17:14** 17.14 Leew. 14.2-32; Mat. 8.4; Mar. 1.44; Luka 5.14. **17:16** 17.16 10.33. **17:19** 17.19 Mat. 9.22.

Əntaŋfə, pooshi ndzaanə makə sətə ci ənjə a nəhee də ginə. ²¹ Pooshi ənji ka mbeenə ka banə oo'i: 'Tsaamuu, wiinə ganə', taa: 'Wiitə gatə ha'ə.' Acii ma nə dīi ca, kə uugi ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə ndzaanə ahadoonə."

²² Wata əŋki ci ka lyawarənaakii, "Kadə nə saa'i a dā. Mada kə dīi saa'ikii, kadə nuuna moo neenə ka *Uuzənə ŋga ənda, taa wata uusəra rəŋwə. Amma paa unə ka neenə ka ci. ²³ Ka banə nə ənji koonə: 'Ganə nə ci', taa: 'Gatə ha'ə nə ci.' Ma dānuuna, goona dzə, goona nə'u tə tii shaŋə. ²⁴ Acii makə sətə ci pyapidənə ŋga vənə a bərəgi səkəntaŋfə taa dama patə, ha'ə nə Uuzənə ŋga əndə a ndzaanə ka uusəraakii paŋgəraŋə a babara. ²⁵ Amma see a cibə ci ka shaŋə dərəva zəku'i, ənji ŋga zamananə a kaaree ka ci əsə.

²⁶ "Makə sətə sha dīi tə ənji agi zamana ŋga Nuuhu, ha'ə na dā uusəratə nə Uuzənə ŋga əndə a shi. ²⁷ Ma agi zamana ŋga Nuuhu, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji ŋguyirənə da makinə a ŋgəərəshi, ha'ə mbu'ya uusəratə dəməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala. Wata shine nə ma'i tuufaanə, ca naanə ka duuniya, ca zamagi də ənjitə patə. ²⁸ Kadə na dā əsə makə agi zamana ŋga *Luudu. Ma agi zamana ŋga Luudu, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji ənjə a dā fiiriinə, kə nji ənjə a laaga uushi'inə, kə nji ənjə a ghəənə yinyinə.

²⁹ Amma, ma uusəratə shigi Luudu də *Sadooma,

17:21 17.21 11.2,20; Mat. 12.28. **17:22** 17.22-24 21.7-24.

17:23 17.23-24 Mat. 24.23-25; Mar. 13.21-23. **17:25** 17.25 9.21-22. **17:28** 17.28-29 'Wat. 19.24-25.

kə bujikaanə gunə dadagyə da baruuda aagyane ənjitə ənəgi davə də Sadooma. Wata dza'ə kə zagi ənji davə. ³⁰ Ha'ə makə ətsə əsə na də uuseratə nə Uzənə nga əndə a jiga.

³¹ “Ma uuserakəya, ma əndətə anə kuvaakii da uushi'inaakii a kumu, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dəmə aa kumu ka fəcfəənə uushi'inaakii. Ma əndətə də bilə əsə, wa ca huyi, ga ca ənə aasii. ³² Buurətəmə haala nga minə nga Luudu!

³³ Taa wu patə ca də gazhi'waanə nga luupaa əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma taa wu patə ətee ka əpinaakii, ci na luupaa əpinaakii. ³⁴ Wanyinə ca ba koonə: ma ka uuserakii davədə, ka baanə nə ənji bəra'i ka ədzə rəjwə, ka ngərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə. ³⁵ Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ədənə ka təjwə rəjwə; ka ngərəginə nə ənji əndə'i minə, ənjə a bwasee ka əndə'i. [³⁶ Ka dzənə nə nguyirənə bəra'i aasəkə rə ka uuzanə; ka ngərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə.”] ³⁷ Wata əjki lyawarənaakii ka Yeesu, “Da da, Slandana, nə ətsə ha'ə a də?” Əjki Yeesu ka tii, “Ka hatə dīi mantə uushi patə, davə dzanə kadəguyinə də na.”

18

Misaali də mitə mooryafinə da bwaya mala gəjwanə

17:31 17.31 Mat. 24.17-18; Mar. 13.15-16. **17:32** 17.32 'Wat. 19.26. **17:33** 17.33 9.24; Mat. 16.25; Mar. 8.35. **17:37** 17.37 Ayb. 39.30.

¹ Wata Yeesu a ɗa ka lyawarənaakii misaali ka ɓaariiginə ka tii oo'i, kə dəbee təya ɗa də'wa taa guci patə, ga təya zaarə shanə. ² Əŋki ci, "Tə'i mala gəŋwanə sha ɗii asəkə əndə'i vəranə. Paa ci ka ŋɗwalənə tə Əntanfə, agi ushapaanə nə ci ənja. ³ Tə'i mitə mooryafinə davə gatə də vərə əsə. Agi dzənə nə ki də shinə aa hakii ka banə ka ci: 'Jikəvə keenə ahadeenə da əndə mbiinaaki.' ⁴ Amma dzənə nə mala gəŋwaatə də naanaginə, kə ta'avə ci dərəva ka ɗanə ka ki ha'ə. Ma daba'əkii əŋki ci də səkəkii: 'Taa ŋgahi paa nyi ka ŋɗwalənə tə Əntanfə shanə, agi ushapaanə nə nyi ənji əsə, ⁵ patə da ha'ə, makə kə uugi nyi zaarənə acii haalatə, ka ɗanə nə nyi ka ki gəŋwaatsa. Maɗa maɗamə nyi ka ki gəŋwaatsa, kadə nə ta ənvutə tə nyi.' "

⁶ Slandanə a tsakə banə, əŋki ci, "Famə ɗii sətə bii bwaya mala gəŋwaatsa. ⁷ Ya Əntanfwa, paa ci ka tsakənə tə matadə ənjaakii kwa? Acii ma təya, agi tuunə nə tii ka ci vədə da uusəra kaa ca tsakə tə tii. Kə shii nyi, pii tsakənəkii tə tii. ⁸ Wanyinə ca ba koonə: ka viinə nə ci ma'inə ka ənji mbiinatii. Patə da ha'ə, maɗa kə shi *Uuzənə ŋga ənda, ka lapaanə nə ci ənjitə gi'i tə Əntanfə ma'ə nii?"

Misaali də Farisa da əndə luu tsəka

⁹ Agi nəheənə nə hara ənji ka natii nə makə ənji goonɗa, təya bərapaa tə patənə ŋga ənja. Ka tsaratii ɗii Yeesu misaalina, əŋki ci: ¹⁰ "Tə'i ənji bəra'i gi aasəkə *yi ŋga Əntanfə ka ɗa

18:1 18.1 11.2; Rooma 12.12; Fil. 4.6; Kwal. 4.2; 1 Tees. 5.17.

18:5 18.5 11.7-8.

də'wa. Farisa nə əndə'i ənda, əndə luu tsəka nə əndə'i ənda. ¹¹ Ma Farisata, kə gi ci, ca kəŋaanə, ca də də'wa dasəkə ədzəməkii, əŋki ci: 'Əntanƒə, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma nya, paa nyi ndzaanə makə ŋga hara ənji, waatoo mahiirənə, məza ənja, ənji də aləhiinə. Kə kuyirii nyi tə hə əsə makə dīi ci, ma nya, paa nyi ndzaanə makə əndə luu tsəkətsa. ¹² Agi də suumaya nə nyi bəra'i agi luuma; agi viinə nə nyi zaka ŋga sətə cii kya upaa patə əsə.'

¹³ Amma ma əndə luu tsəkətə naakii, makə gi ci, daba'ə hara ənji kəŋaanə ci, acii kə ŋgwaləgi ci ka madəe taa ka ginəkii aadəgyə. Wata ciinəkii pukəvə ci dəkə agyanəkii, əŋki ci, "Ya'ə Əntanƒə, nəhuu təgugunaaki, nyi ənə ma'waslyakə ənda.'

¹⁴ "Wanyinə ca ba koonə: ma gi əndətə aasiya, Əntanƒə kə tifyagi tə ci. Amma, ma Farisata, pooshi Əntanƒə tifyagi tə ci. Acii taa wu patə haŋətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Amma taa wu patə hətəpaa naakii na, ka haŋətənə nə ənji tə ci."

*Daanə barəkaanə ŋga Yeesu ka uuji man-
jeevənə*

(Mat. 19.13-15; Mar. 10.13-16)

¹⁵ Yoo, kə kyaara ənji ka Yeesu i idənə man-
jeevənə kaa ca daanə ciinə ŋga barəkaanə
aanətii. Neenə ŋga lyawarənaakii ha'ə, wata
təya ndzaŋə laala ŋguruunə ka ənjita. ¹⁶ Amma
Yeesu a 'watə tə ənjita, əŋki ci, "Uneemə ka

18:12 18.12 11.42; Mat. 6.16-17; 23.23. **18:13** 18.13 5.8; Jab. 51.3,5. **18:14** 18.14 Jab. 51.19; Mat. 23.12.

manjeevənə kaa təya shi aabiiki, goona təja tə tii, acii ka tsarə ŋga ənji makə tii də *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə. ¹⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma əndətə pooshi luuvə ka Əntaŋfə a ndzaanə ka ŋwanwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə shaŋə.”

Əndə gəna

(Mat. 19.16-30; Mar. 10.17-31)

¹⁸ Yoo, kə shi əndə'i gawa aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, “Maləma, ma hə kamə, ŋunyi əndə nə hə. Mi saŋə dfaŋeki kaa nya upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?” ¹⁹ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Ka mi cii kwa 'wa tə nyi ŋunyi ənda? Pooshi ŋunyi ənda, madaamə Əntaŋfə ci rəŋwə dyaŋə. ²⁰ Kə shii hə bariya ŋga Əntaŋfə, waatoo: ‘Ga ha alə hiinə, ga ha bələ hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ŋga jirakənə anə ənda, gadəe ka i duu da muu.’”

²¹ Əŋki gawə əndəta, “Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə uuzənə.” ²² Makə fii Yeesu ha'ə, əŋki ci ka ci, “Awa, kə fii nyi, amma tə'i uushi rəŋwə mbəfaanə ka hə ŋga dfaŋə. Ma dfaŋəkwa, uushi'iitə aciiku patə, duu, fəduu, ha dərəmagi, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Mada kə dii hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntaŋfə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi.” ²³ Makə fii əndətə wabəətsə ha'ə, wata kə dzəgəpaa tə ci ashikii; acii laŋə dərəva nə gəna aciikii.

18:17 18.17 Mat. 18.3. **18:18** 18.18 10.25. **18:20** 18.20 Shig. 20.12-16. **18:22** 18.22 12.33; Mat. 8.21-22.

24 Makə nee Yeesu kə dzəgəpaa wabəətsə tə əndətə ha'ə, wata əŋki ci: “Una! Dzawə dərəva nə dəmənə nga əŋji gəna aagi nwanjuunə nga Əntan̄fə. 25 Gədfə dəməginə nga ngyalooba ka rəgwa shine nga libəra də ngufənə acii dəmənə nga əndə gəna aagi nwanjuunə nga Əntan̄fə.”

26 Fanə nga əŋji ha'a, wata əŋki tii, “Mada ha'ə əna, wu d̄ii nə upaa luupaana?” 27 Əŋki ci, “Ma sətə təkuree əŋji ka d̄atənə, ka mbeenə nə Əntan̄fə ka d̄atənə.”

28 Əŋki Piita, “Waniinə, kə bwasee inə ka yinyinə geenə keena nə'u tə hə.” 29 Wata əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə: taa wu patə bwasee ka yaakii, taa minaakii, taa ndzəkəŋushi'inəkii, taa duurənyinaakii, taa manjeevənaakii əsə kaa nwanjuunə nga Əntan̄fə a shii dzənə aakəŋwa, 30 ma ca, ka upaanə nə ci sətə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə agi zamanana. Ha'ə əsə agi zamanatə na shi, kadə nii kəya upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”

Makkənə nga wabənə nga Yeesu agyanə əntənaakii

(Mat. 20.17-19; Mar. 10.32-34)

31 Wata Yeesu a 'wagi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tsan̄ə aatangala. Əŋki ci ka tii, “Fatəmə nga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusali-ima. Patənə nga uushi'iitə nyaahə anabiinə agyanə *Uuzənə nga ənda, davə nə əŋjə a mbu'utəgi. 32 Waatoo, ka viinə nə əŋji tə ci aacii əŋjitə mashiimə tə Əntan̄fə. Ma

18:27 18.27 Zak. 8.6; Luka 1.37. **18:29** 18.29 14.26; Mat. 10.37.

18:31 18.31-34 9.21-22.

tøya, ka ñusənə nə tii tə ci, tøya dzaana tə ci. Ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, ³³ tøya fəslə, tøya bələgi tə ci. Ma ka makkənə ñga uusəra, ka maɗətənə nə ci agi maməətə ənja.” ³⁴ Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də wabənaakii. Ma'umbeekii nə wabənəkii ka tii. Mashiimə tii taa agyanə mi ñji Yeesu a wabə.

Mbədəpaanə ñga Yeesu də muurəfə də Yarikoo

(Mat. 20.29-34; Mar. 10.46-52)

³⁵ Ma ətə Yeesu kədəhə ka mbu'unə aa Yarikoo, tə'i muurəfə dasə ha'ə atəngala rəgwa ka kədiinə. ³⁶ Makə fii ci ənjə a pitə də waazənə, ca ləgwa ka ənjitə abiikii taa mi ci ənjə a waazə ha'ə. ³⁷ Wata əŋki ənji ka ci, “Yeesu, əndə Nazaratu ca pitə.” ³⁸ Wata ñgəreenə nə muurəfətə ka uurakii, əŋki ci, “Yeesu, jijinə ñga *Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!” ³⁹ Ənjitə ñja takəŋwa a wazə ka ci kaa ca ndzaa kəɗa'ə. Amma wata ca tsakə ñgəree ka uurakii palee ka əta, əŋki ci, “Jijinə ñga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!” ⁴⁰ Wata Yeesu a kəŋaanə, ca ba ka ənja, “Əncəhatəgimə ka nyi də ci.” Makə əncəha muurəfətə, əŋki Yeesu ka ci: ⁴¹ “Mi cii kwa moo nya ɗa ka ha?” Əŋki ci, “Slandanəkya, ñga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha.” ⁴² Əŋki Yeesu ka ci, “Wa ginəku a wunəgi kaa ha ənə ka neenə! Kə mbə'i hə putə ñga gi'inaaku tə nyi.” ⁴³ Pii wata ca nee ka ha. Nə'unə nə ci tə Yeesu, ca dzə də dələnə də Əntəŋfə. Makə nee

patənə nga ənjitə ha'ə, wata təya ndzanə dəlanə də Əntanjə nati.

19

Yeesu tii da Zakayusə

¹ Mbu'unə nga Yeesu aasəkə vəranə nga Yarikoo, ca dzə dasəkə vəranəkii. ² Ma davə də vərə, tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Zakayusə. Gawə nə ci agi *ənji luu tsəka. Əndə gəna əsə. ³ Ma saa'ikii, kə ali ci rəgwa nga neenə taa wu nə Yeesu. Amma, makə dīi ci gusə nə ci, kə təkuree ci ka neenə ka ci acii dabaala. ⁴ Makə dīi ha'ə, wata ca huyipaa aakənwə, ca ndərəgi aa ənfwə bəra kaa ca nee ka ci, acii dadavə nii kəya pitəgi.

⁵ Makə mbu'i Yeesu ka hatə dīi Zakayusə davə, wata ca madəe ka ginəkii aadəgyə, əŋki ci ka ci, "Zakayusə, tsəgwayi, jimagərə. Acii, ma ənshina, gaku asii dəbēe ndzaanəki."

⁶ Jimagərənə nə Zakayusə pii pii, ca luu tə Yeesu də moodasəka.

⁷ Makə nee ənji ha'ə, wata ŋgunəgənə nə tii, təya ba, "Aa ha ma'waslyakə əndə gi ci."

⁸ Madətənə nə Zakayusə, əŋki ci ka Yeesu, "Slandana, a təkēe nyi ka uushi'inaaki tatsə mbərə mbərə, nya vii reetakii ka maaghiinə. Ma ənjitə gəpi nyi də tii, ka jikəənənə nə nyi ka tii ənfwadə agyanə sətə gəpətə nyi aciitii." ⁹ Əŋki Yeesu, "Ma ənjinə ganə asii, ənshinə upaa tii luupaanə. Acii taa Zakayusə əsə, agi slikerənə nga Ibərahiima shigi ci. ¹⁰ Acii ma shi nya, nyi

19:7 19.7 Mat. 9.10. **19:8** 19.8 Shig. 21.37; Əzaki. 33.14-16.

19:9 19.9 13.16; Slənə 16.31.

*Uuzənə ŋga ənda, ka aalənə tə maza ənja, nya luupaa tə tii.”

Misaali də pamə pu'u

(Mat. 25.14-30)

¹¹ Makə nji ənjə a fa wabənə a ma Yeesu ha'ə, kə gi ci aakəŋwa də ɗa ka tii misaali. Acii kədəhə nə ci da vəranə ŋga Urusaliima, ma nə ənji ka nəhənə, kədəhə nə Əntanɗə ka ɗa ŋwanjuunaakii. ¹² Wata əŋki ci ka tii, “Tə'i maɗuunə ənshara. Kə pyalə ci ka madzadə hanyinə ka liwa ŋwanjuunə, ma daba'əkii ca ənya. ¹³ Ma taabu'u gi ci, ci kə 'watə ənji pu'u agi daguyinaakii. Kə ŋgirə ci pamə pu'u, ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə. Əŋki ci ka tii: 'Zhi'igimə see maɗa ənya nyi.' ¹⁴ Amma pooshi ənji ŋga nə ŋga hanyinaakii ka uudənə tə ci. Kə sləkee tii ka ənji daba'əkii kaa təya dzə ka banə ka ənjitə ca ɗəkə ŋwanɗə oo'i: 'Ma əndətsa, paa inə ka moonə ca ɗa keenə ŋwanjuunə.'

¹⁵ “Yoo, makə upaa ci ŋwanjuunə, wata ca ənya. Ca sləkee ka ənjə a 'waa'watə ka ci daguyinaakii ətə vii ci ka tii kwabata. Waatoo, kaa ca nee taa iitə nji əndə a zhi'igi naakii də sətə vii ci ka ci. ¹⁶ Təkəŋwatə dagwa a shi. Əŋki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəŋwə vii hə ka nyi, kə tii, kə ɗii ka pamə pu'u.' ¹⁷ Əŋki ci ka ci: 'Yawa, ŋga'ə, ŋunyi əndə slənə nə hə. Kə slənyi hə də uuji uushi'inə də rəgwakii. Aciikii, ɗawə

19:10 19.10 Əzaki. 34.16; Mat. 9.13; Mar. 2.17; Luka 5.32; 1 Tim. 1.15. **19:11** 19.11 11.2; Slənə 1.6. **19:12** 19.12-13 Mar. 13.34; Slənə 1.11; 2.33-36. **19:14** 19.14 Slənə 4.17; 5.28; 13.44-46; 28.25-28.

ηwanjuunə agyanə vəranyinə pu'u.' ¹⁸ Shine nə bəra'inə. Əŋki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəŋwə vii hə ka nyi, kə tii, kə dīi ka pamə tufə.' ¹⁹ Əŋki ηwanjuwə ka əndəta: 'Ma hə əsa, dəwə ηwanjuunə agyanə vəranyinə tufə.'

²⁰ "Shinə nə əndə'i dagwa. Əŋki ci: 'Slandana, wiinə pamaaku rəŋwə. Kə anətə nyi asəkə kəjeerənə, kə ηgagi nyi. ²¹ Acii kə ηgwali nyi aciiku. Kə shii nyi, ma hə, əndə tamwə nə hə. Kə ndzaa hə makə əndətə ca ηgərə sətə madəkəpaamə ci. Kə ndzaa hə əsə makə əndətə ca slənə cifanə ηga sətə maləgamə ci.' ²² Əŋki ηwanjuwə ka ci: 'Ma ha, bwaya lawarə nə hə. Wabəətsə a maku nə gəŋwanaaku. Kə shii hə oo'i, əndə tamwə nə nyi, agi ηgərənə nə nyi sətə madəkəpaamə nyi, agi slənənə nə nyi cifanə ηga sətə maləgamə nyi. ²³ Aa ya madfa ha'a, mi unee hə ka dəkəpaa pamaaki ka hatə ci ənjə a zhi'igya? Maci ha'ə dīi hə, kə nji nya ηgərə pamaaki da i ma'inəkii agyanəkii, nyi kə ənya.'

²⁴ "Wata əŋki ci ka ənjitə abiikii: 'Luuginə pamətsə rəŋwə aciikii, una vii ka əndətə da pamə pu'u aciikii.' ²⁵ Əŋki tii ka ci: 'Slandana, əntaa kə uugi ci upaa pamə pu'wa?' ²⁶ Əŋki ci: 'Wanyinə ca ba koonə: ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə. Amma, ma əndətə dīi naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii. ²⁷ Ma məza ənjaaki əsə, waatoo ənjitə mamoomə nya də ka tii ηwanjuunə, kaashatəmə tə tii, una kira tə tii aa hanə, una bəələgi tə tii ganə akəŋwaciiki.' "

²⁸ Makə uugi Yeesu wabəginə ha'ə, wata ca ngərə rəgwa, ca takəŋwa ka ənji aa Urusaliima.

Dəmə n̄ga Yeesu aasəkə vəranə n̄ga Urusaliima

(Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Yooh. 12.12-19)

²⁹ Makə mbu'i Yeesu kədəhə da vəranyinə n̄ga Bayitifaaji da Bayitaniya ashī giŋwə n̄ga Zayitunə, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ³⁰ də banə ka tii, "Dəmə aasəkə vəraatsə aakəŋwa. Madfa kə mbu'yuunə aa dəvə, ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwalə. Ma uundzə vaməndakii, pooshi əndə sha ngirə aa ba'akii shaŋə. Pəryatəmə, una kira. ³¹ Madfa kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci: 'Slandanə mwayi.' "

³² Wata lyawariitə sləkee Yeesu a madə, təya palə, təya lapaa weewee makə sətə bii ci ka tii.

³³ Ma təya pərə vaməndata, əŋki slanjiinəkii ka tii, "Ka mi cuuna pərə uundzə vaməndatsa?"

³⁴ Əŋki tii, "Slandanə mwayi." ³⁵ Wata təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii a ba'a uundzə vaməndata, təya ndərəvə də Yeesu aa ba'akii. ³⁶ Ma ca dzə də palənə, sasafəpaa nə ənji kəjeerənyinə a rəgwa ka gadeeginə ka ci.

³⁷ Mbu'unə n̄ga Yeesu kədəhə da vəranə n̄ga Urusaliima, ma ətsə ca jimə ashī giŋwə n̄ga Zayitunə, wata dabaala ənji nə'unə tə ci a ndzaŋə də moodasəka, təya ngəree ka uuratii ka dəlanə də əntaŋfə putə n̄ga bəzə uushi'inə n̄ga hurəshishiitə nee tii Yeesu a dfaadfa. ³⁸ Əŋki

tii, “Tə'i barəkaanə ashi ηwanjutə shi də ləmə ηga Slandana! Acii Əntanƒə nə jamənə dagyə, naakii nə dʉunuunə əsə, ci Əndə məghərəvənə ka shaŋə.”

³⁹ Tə'i hara *Farisanyinə gatə agi dabaala. Əŋki tii ka Yeesu: “Maləma, bawə ka lyawarənaaku, wa təya ndzaa kəɗa'ə.” ⁴⁰ Əŋki Yeesu, “Wanyinə ca ba koonə: mada kə ndzaa tii kəɗa'ə, ka ndzaŋənə nə faariinə natii.”

Tuunə ηga Yeesu agyanə ənji Urusaliima

⁴¹ Makə əncahatə Yeesu kədəhə da vəranə, nee ci ka vəranəkii, ca gwanə ka tuunə agyanə ənji vəranəkii. ⁴² Əŋki ci, “Maci uushə a batə koonə sətə ca kira koonə ndzaanə jamə ənshinə ku! Amma, ma ətsa, kə umbəgi anuunə, paa unə ka mbeenə ka neenə əsə. ⁴³ Tə'i uusəra na shi, waatoo saa'itə nə ənji mbiinə goonə a tsagərə tuunə aasəkə, təya kərə'utə tuunə, təya pa'əgi rəgwa agyanuunə taa dama patə. ⁴⁴ Ka zamaginə nə tii duunə, təya waalagi kuvənyinə asəkə vəranə goonə patə. Taa rəŋwə pooshi faara na mbəɗaanə anə əndə'i. Ma nə ətsə a ɗa ha'ə, acii mashiimuunə taa guci shi Əntanƒə ka tsakənə tuunə.”

*Dzənə ηga Yeesu aasəkə *yi ηga Əntanƒə*

(Mat. 21.12-17; Mar. 11.15-19; Yooh. 2.13-22)

⁴⁵ Mbu'unatii aasəkə vəranə, kə dəməgərə Yeesu aasəkə yi ηga Əntanƒə. Wata ca ndzaŋə shaabagi tə ənji ɗa fiiriinə davə. ⁴⁶ Əŋki ci ka

19:38 19.38 Jab. 118.26; Luka 2.14. **19:40** 19.40 Hab. 2.11.

19:41 19.41-44 21.20-24. **19:42** 19.42 Dzək. 32.29; Luka 2.14.

19:44 19.44 1.68; 21.6; Mat. 24.2; Mar. 13.2.

tii, “Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ma bii Əntan̄fə: ‘Ka ndzaanə nə yaaki ka yi nga ɗa də'wa.’ Amma, ma una, kə geegyuunə ka yikii ka ha nga umbənə nga mahiirənə!”

⁴⁷ Ma Yeesu, uusəra patə jigunyi ci ka ənji asəkə yi nga Əntan̄fə. Kə ali madiigərə limanyinə da maliminə rəgwa nga bələginə tə ci. Ha'ə nə matakəŋwanyinə əsə. ⁴⁸ Amma kə təkuree tii ka rəgwakii, acii patənə nga ənja, kə kavə tii nətii ka fa sətə cii kəya dzəgunə ka tii.

20

Wu vii baawəɗa ka Yeesu (Mat. 21.23-27; Mar. 11.27-33)

¹ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dzəgunə ka ənji asəkə yi nga Əntan̄fə, ca waaza Njunyi Habara. Kə shi madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə aabiikii. ² Əŋki tii ka ci, “Bawə keenə də ŋgutə baawəɗa saŋə cii kwa ɗaada uushi'iinə ha'a? Wu saŋə vii ka hə baawəɗatsa?” ³ Əŋki Yeesu ka tii, “Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi a moonə naaki, bamə ka nyi ɗii: ⁴ Wu saŋə sləkee ka Yoohana kaa ca ɗa bapətisəma ka ənja, Əntan̄fə nii, anii ənda?”

⁵ Wata təya gwanə ka ɗa wabənə ahadatii, əŋki tii, “Mi banaamə əna? Maɗa bii amə oo'i, Əntan̄fə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii ɗiya? ⁶ Amma maɗa kə bii amə oo'i, ənji sləkee ka ci, ka kaalatənə nə dabaala taamə, acii ma nə tii ka

19:46 19.46 Isaa. 56.7; Irim. 7.11. **19:47** 19.47 21.37; 22.53;
Mat. 26.55; Mar. 14.49; Yooh. 18.20. **19:48** 19.48 20.19; 22.2.

nəhənə, ma Yoohana, anabi nji ci.” ⁷ Wata ɛŋki tii, “Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci.” ⁸ Əŋki Yeesu ka tii naakii, “Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tafa də ŋgutə baawəfa cii kya ɗa uushi'iina.”

*Misaali də bwaya aginə ŋga mooziinə
(Mat. 21.33-46; Mar. 12.1-12)*

⁹ Wata Yeesu a gwanə ka wabənə ka ənji də ɗa misaalina, ɛŋki ci, “Tə'i ɛndə'i ɛndə sha dɪi rə ŋga inabi. Ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə kaa tɔya təkə cifanə ŋga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə oogə. Kə ta'avə ci davə.

¹⁰ Makə dɪi cifanə ŋga inaba, wata ca sləkee ka ɛndə slənaakii ka liwa ka ci gyaɗalaakii aciitii. Wata tɔya kəsə tə ci, tɔya fəəsləpaa, tɔya ɛnəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ¹¹ Slanda rətə a ɛnə ka sləkee ka ɛndə'i ɛndə slənaakii. Ma ci əsa, kə fəəsləgi mooziitə tə ci, ayi ayi dərəva cibee tii ka ci, tɔya ɛnəpaa də ci pooshi taa mi aciikii.

¹² Slanda rətə a ɛnə ka sləkeenə ka ɛndə'i ɛndə ka makkənə əsə. Ma ci əsa, kə ɗavə tii ka ci uya, tɔya lyakaanə tə ci. ¹³ Əŋki slanda rətə ka naakii nə: ‘Iitə sanə ɗanəki də ɛnjitsa? Takwa a sləkee nyi ka uuzənaaki ətə uu'i nyi. Mbu'u ka gadeenə nə tii ka ci.’ ¹⁴ Amma, makə nee mooziitə ka uuzəətə, wata ɛŋki tii ahadatii: ‘Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Bələgyaamə tə ci kaama zəmə ya.’

¹⁵ Wata tɔya kəsətə tə ci, tɔya kagi tə ci aa ba'a tsanə, tɔya bələgi tə ci.

“Ya ətsa, mi nə sətə dfanə slanda rətə də təya?
¹⁶ Ka shinə nə ci, ca bəələgi tətə tii, ca vəgi rətə
 ka hara mooziinə.”

Makə fii ənji wabəətsə ha'ə, əŋki tii, “Aa'a, wa
 Əntaŋfə a dzagya!” ¹⁷ Wata Yeesu a tsaamətə tətə
 tii, əŋki ci, “Aa mada ha'ə əna, ka mi dīi nyaahə
 ənji aasəkə malaaba ləkaləkata, tuu'inə,
 'Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi
 nafaakii,

ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.’

¹⁸ Taa wu patə kulii aanə faaratsa, ka əbinə nə
 ci. Mada kə kulii faarakii aanə əndə əsa, ka
 ədəginə tətə ci makə əmpunə.”

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka ŋwanwə *Kay-
 isarə*

(Mat. 22.15-22; Mar. 12.13-17)

¹⁹ Kə ali maliminə da madiigərə limanyinə
 rəgwa ŋga kəsənə tətə Yeesu ka tsaakii, acii kə
 shii tii oo'i, agyanətii wabi ci də misaalitsa.
 Amma kə ŋgwali tii acii ənja. ²⁰ Wata

təya ndzaŋə nəhənə tətə Yeesu. Təya sləkee ka
 madəkənyinə aabiikii ətə ca dēegi ka natii nə
 makə ənji gooŋga. Ma dīi tii ha'a, kaa təya mbee
 ka pwaakya wabənə ətə madzəmə ama Yeesu;
 waatoo, ka kavənə tətə ci aasəkə cii ŋgwaməna.

²¹ Əŋki madəkənyitə ka Yeesu, “Maləma, kə
 shii inə oo'i, ma sənə cii kwa wabə da sənə cii
 kwa dzəgunə patə, kə ndzaanə də rəgwakii; paa
 hə ka tsaamənə ka dūunuunə ŋga ənda. Də
 gooŋga nə hə ka dzəgunətənə ka ənji rəgwa

nga Əntaŋfə. ²² Ya saŋa, kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa nga vii tsəkə ka ŋwanjwə Kayisarə nii, anii poosha?"

²³ Asee, kə shii Yeesu jarəwiinatii. Əŋki ci ka tii: ²⁴ "Kiramə kwaba kaa nya tsaamətə." Makə caamə ci, ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Ya əna, kəŋwaciinə da ləmə nga wu ənə anə kwabana?" Təya ba, "Ma ətsa, kəŋwaciinə nga ŋwanjwə Kayisarə." ²⁵ Wata Yeesu a ba ka tii, "Makə ha'ə dīya, viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka Əntaŋfə sətə ndzaa ka nga Əntaŋfə."

²⁶ Kə təkuree tii ka upaa sə nga kəsənə tə ci də ma'inə agi səndə wabi ci akəŋwacii patənə ŋga ənja. Kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə nə jikəvənaakii, wata təya ənəgi kəda'ə.

*Ləgwanə agyanə madənə nga maməətə ənja
(Mat. 22.23-33; Mar. 12.18-27)*

²⁷ Kə shi hara *Sadukiinə aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shaŋə. ²⁸ Əŋki tii ka Yeesu, "Maləma, kə nyaahə Muusa kaamə bariya ətə bii ci, mada kə əntəgi əndə anə minaakii, pooshi tii pwayi manjeevənə, see a ŋgərə ndzəkəŋuci tə miita, kaa ca poo manjeevənə ka ndzəkəŋuci ətə əŋki. ²⁹ Ma sha dīi, tə'i ndzəkəŋushi'inə mədəfə. Kə ŋgirə gawatii minə. Kə əntəgi ci. Pooshi uuzənə. ³⁰ Bəra'inə a ŋgərə mooryafiita. Ca əntəgi. Pooshi uuzənə. ³¹ Makə ətsə əsə dīi ka makkənə. Ha'ə dīi ka tii patə mədəfə: kə mətəgi tii. Pooshi əndə upaa uuzənə ashitə.

20:25 20.25 Rooma 13.7. **20:27** 20.27 Slənə 4.1-2; 23.6-8.

20:28 20.28 Dzək. 25.5-6; 'Wat. 38.8.

³² Ma daba'əkii, kya əntəgi əsə. ³³ Ya ətsa, maa ma'i tii patə uusəra ɲga madənə ɲga maməətə ənja, makə watiitə tii patə mədəfə ɲgirə tə kya, minə ɲga wu sanə ndzaanəta?"

³⁴ Əɲki Yeesu ka tii, "Agi duuniya ci ənjə a ɲgərəshi. ³⁵ Amma, ma ənjitə mbu'i bahə upaa rəgwa ɲga madənə da i əpinə, da ɲga ndzaanə agi zamanatə na shi, paa tii na ɲgərəshi. ³⁶ Acii paa tii ka məətənə ma'ə. Makə malaa'ikanyinə nə təya ndzaanə. Manjeevənə ɲga Əntaɲfə nə tii; acii kə madəe ci ka tii da i əpinə.

³⁷ Ma agyanə madənə ɲga maməətə ənji əsa, taa Muusa maa, ma saa'itə wabi ci agyanə guutə agi ba, kə baarii ci oo'i, ka madənə nə tii. Ma saa'ikii, kə 'wii ci tə Əntaɲfə Slandanə də Əntaɲfə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə. ³⁸ Ma Əntaɲfə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii. Acii ma ndzaa ənji patə da i əpinə amatii, ka ci saakii."

³⁹ Wata əɲki hara maliminə, "Ma d̄ii Maləma, ɲga'ə wabi hə." ⁴⁰ Ma daba'əkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə ama Yeesu ma'ə, acii ɲgwalənə.

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*
(*Mat. 22.41-46; Mar. 12.35-37*)

⁴¹ Əɲki Yeesu ka tii, "Iitə sanə mbee ənji ka banə oo'i, jijinə ɲga *Dawuda nə Aləmasiihu?"

20:36 20.36 1 Yooh. 3.1-2. **20:37** 20.37 Shig. 3.2,6. **20:39**
20.39 Mar. 12.32. **20:40** 20.40 Mat. 22.46; Mar. 12.34. **20:41**
20.41-44 Mat. 20.30-31.

⁴² Acii taa Dawuda dɛ naakii nɛ maa, kɛ bii ci asɛkɛ lɛkalɛkatɛ nɔa Jabuura oo'i:

‘Ənki Əntanɔfɛ Slandanɛ ka Slandanɛki, ndzaanɛ gadɔvɛ da ciizɛmaki.

⁴³ Ka kavɛnɛ nɛ nyi ɛnji daawaanaaku aatsaa sɛdɛku.’

⁴⁴ Wiinɛ dɛi, kɛ 'wii Dawuda tɛ Alɛmasiihu dɛ Slandana. Aa iitɛ dɛi ndzaa ci ka jijinaakɛya?’

*Dzalɛnɛ nɔa Yeesu tɛ ɛnji agyanɛ maliminɛ
(Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40)*

⁴⁵ Ənki Yeesu ka lyawarɛnaakii akɛɔwacii patɛnɛ nɔa ɛnja, ⁴⁶ “Nɛhɛmɛ noonɛ nɛ acii *maliminɛ nɔa bariya. Ma tɛya, dɛ madiigɛrɛ kɛbɛnɛ moonɛtii wiigi'inɛ. Ma moonɛtii, nɛhɛpaanɛ tɛ tii nɔa'ɛ a luuma. Ka hatɛ da ginɛ davɛ moonɛtii ndzaanɛ asɛkɛ *kuvɛ dɛ'wanyinɛ da agi ɛndzanɛ. ⁴⁷ Tɛya luuwutɛ yinyinɛ nɔa mooryafinyinɛ, tɛya gɛrɛtɛgi dɛ dɛ'wa ka dɛla dɛ natii nɛ akɛɔwacii ɛnja. Ma tɛya, kadɛ nɛ tɛya upaa bwaya gɛɔwanɛ ɛtɛ palee patɛ.”

21

*Viinɛ nɔa mooryafinɛ
(Mar. 12.41-44)*

¹ Madɛenɛ nɛ Yeesu ka ginɛkii, ca tsaamɛ ɛnji gɛna a hɛɛji kwaba asɛkɛ *yi nɔa Əntanɔfɛ.

² Wata maagha nɔa mooryafinɛ a shi natɛ. Ma Yeesu a nee, kɛ ɛjivɛ ki pyanya bɛra'i. ³ Wata ɛnki ci, “Tantanyinɛ cii kya ba koonɛ: ma sɛtɛ

əjigərə maagha nga mooryafiitsa, kə palee ka nga hara ənjitə patə. ⁴ Acii ma təya, agi bəzə gəna ngiragi tii, təya vii. Amma, ma kya, agi ghanatə patə, kə ngərətə ki patənə nga sətə cii ta alə də zəmə, kya əjigərə.”

Wabənə nga Yeesu agyanə uulagi yi nga Əntanfə

(Mat. 24.1-2; Mar. 13.1-2)

⁵ Kə wabi lyawarənaakii agyanə dagwaanə nga yi nga Əntanfə, acii kə dīi ənji yikii də faariitə da məghərəvənə davə da i hara uushi'inə ətə vii ənji ka Əntanfə. Əŋki Yeesu: ⁶ “Kə nee unə ka uushi'iitsa: kadə nə uusera a mbu'ya. Mada kə mbu'ya uuserakii, taa rəŋwə pooshi faara na mbədaanə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə.”

Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə nga duuniya

(Mat. 24.3-14; Mar. 13.3-13)

⁷ Əŋki ənjitə nji davə, “Maləma, guci sanə nə ətsə ha'ə a dā? Mi sanə na slənə ka baariinə oo'i, kədəhə nə uushi'iitsə ka dāadana?”

⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Nəhəmə acii ga ənje a gəpi duunə. Acii tə'i ənji lanə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu. Ka banə nə tii əsə, kə uugi uusera mbəshanə. Ma dānuunə, goona nə'u tsaa sədətii. ⁹ Mada kə fii unə habara nga paapanə da purətə hankalaanə, goona ngwalə shaŋə. Kə dəbee ətsə ha'ə a dā zəku'i. Amma,

əntaa uudənə ɲga duuniya nəndə ka ɔanə pii ha'ə makə ətsa.” ¹⁰ Yeesu a tsakə banə ka tii, əɲki ci, “Kadə nə əndə'i slikerənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwanjuunə a pa da əndə'i nwanjuunə.

¹¹ Kadə nə bwaya gəgədzənə ɲga hanyinə a ɔaada. Kadə nə maɔəfənə da muuva a ɔaada taa dama patə. Kadə nə sə ɲga ɲgwalənə a ɔaada da madiigərə sagidanyinə agintanfə.

¹² “Amma daga uushi'iitsə ha'ə ma'ə madamə, tə'i əɲji na kəəsə tuunə, təya cibee koonə, təya kərə tuunə aakəɲwacii gayinə ɲga *kuvə də'wa ka ɔa koonə gəɲwanə, təya kaalagərə tuunə aa furəshina. Ka kəərənə nə əɲji tuunə aakəɲwacii meeminə da ɲgwamənanyinə putə ɲga nə'unə goonə tə nyi. * ¹³ Ma nə uushi'iitsə patə a ɔaada ha'ə, ka wunəgi koonə də rəgwa ɲga bagi ka tii Nunyi Habaraaki. ¹⁴ Aciikii, ma ɔanuuna, kavəmə aagi hiima goonə, goona ndzaanə ka buurənə agyanə makə sətə nuunə a jikəvə koona mbəɔə. ¹⁵ Acii nyi na vii koonə jarəwiinə ɲga wabənə da hiima. Pooshi əndə taa rəɲwə agi əɲji mbiinə goonə na mbee ka ɔa koonə mabizhinə taa ka uurənə tuunə agi wabənə. ¹⁶ Taa məsənuunə da dəsənuunə da ndzəkəɲushi'inuunə da duurənyinə goonə da guviinuunə maa, ka dyarə'unə nə tii tuunə. Ma hara əɲji agyuunə, ka bələginə nə əɲji tə tii.

¹⁷ Taa wu patə əsə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ɲga nə'unə goonə tə nyi. ¹⁸ Amma taa

21:10 21.10 Mar. 13.8. **21:12** 21.12-19 Mat. 10.17-22; Yooh. 16.1-4. * **21:12** 21.12 Slənə 12.1-4; 18.12-17; da purəjanə 24-26. **21:14** 21.14-15 12.11-12. **21:16** 21.16 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53.

shin̄kinē goonē rəŋwə, pooshi na za. ¹⁹ Acii ha'ə kəŋaanəmē ndihē ndihē koonā luupaa də noonē na.”

Wabənə ŋga Yeesu agyanə dʒaginə ŋga Urusaliima ka uufinə

(Mat. 24.15-21; Mar. 13.14-19)

²⁰ “Mada kə nee unə kə kərə'utə soojiinə tə vəranə ŋga Urusaliima, ma ətsə kamə, kədəhə nə vəranəkii ka dʒaginə ka uufinə. ²¹ Ma ka uusərakəya, wa ənjitə anə hanyinə ŋga Yahudiya a huyi ka umbənə aanə giŋunyinə. Ma ənjitə asəkə vəranə, wa təya əntsaħəgi. Ma ənjitə aba'ə vəranə, ga təya ənya aasəkə vəranə. ²² Acii ka ndzaanə nə uusərakii ka uusəratə nə əntan̄fə a ki'itə ka ənja. Ətsə ha'ə na mbu'utəgi də patənə ŋga uushi'iitə asəkə malaaba ləkaləkatə. ²³ Tə'i ŋgəra'wə agyanə maki dʒasəkiinə da ŋugiginə ka saa'ikii. Acii kadə nə bwaya cibə a da anə hanyinə, acii tə'i mabətə səkə ŋga əntan̄fə agyanə ənja. ²⁴ Ka bəələginə nə ənji tə hara ənji də ŋgila purəjanə. Hara ənji, ənjə a kəsə tə tii, ənjə a kərə tə tii ka mavaanə aanə hara hanyinə. Ka udzəginə nə ənjitə mashiimə tə əntan̄fə tə vəranə ŋga Urusaliima see mada dzəgi zama-natii.”

*Ənyanə ŋga *Uuzənə ŋga ənda*

(Mat. 24.29-31; Mar. 13.24-27)

21:18 21.18 1 Sam. 14.45; Mat. 10.30; Luka 12.7. **21:19**

21.19 Səniinə 13.10. **21:20** 21.20-24 19.41-44; 20.16; Mat. 22.7.

21:22 21.22 Dzək. 32.35; Hoos. 9.7.

²⁵ “Kadə nə sə ɲga hurəshishinə a dfaada agi uusera, agi ləgidə da agi tikisanyinə. Kadə nə ənjə a ndzaanə ka maji ma'yanə agi duuniya. Paa tii na shii sə ɲga dfanə acii dzaadzanə ɲga uunəvə da madənə ɲga ma'inə aadəgyə aadəgyə. ²⁶ Kadə nə ma'yanə ɲga ənjə a lədə acii ɲgwalənə putə ɲga sətə na kulaanə ka tii agi duuniya. Acii taa mi patə asəkəntanfə ka ganğəzənə. ²⁷ Ma ətsə dfiya, ka neenə nə ənji ka Uzənə ɲga əndə ca jima agi kurabiinə. Da baawəda da məghərəvənə laɲə nə shinaakii. ²⁸ Mada kə nee unə uushi'iitsə a 'watəgi dfaadanə, kəɲaanəmə ndihə ndihə, kavəmə nuunə davə acii kədəhə nuunə ka upaa luupaanə.”

Misaali də ənfwə uudəva

(Mat. 24.32-35; Mar. 13.28-31)

²⁹ Yeesu a dfa ka tii misaali, əɲki ci, “Katəmə hiima goonə agyanə ənfwə uudəvə da hara ənfuginə patə. ³⁰ Mada kə nee unə wiitə ka 'watəgi ənənə, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətətəfə ka dfanə. ³¹ Ha'ə əsə, mada kə nee unə uushi'iitsə a dfaada, ka shiinə nuunə ətsə oo'i, kədəhə nə əntanfə ka dfa ɲwanuunə. ³² Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənji ɲga zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'iitsə ma'ə madaadamə patə. ³³ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə. Amma, ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shanə.”

Nəhətənə agyanə wabənə ɲga əntanfə

³⁴ “Nəhəmə noonə na! Goona kavə noonə nə ka zəəmə əndzanə da saasa ənvwə dərəva. Goona kavə noonə nə agi buurə uushi'inə nga *duuniya, acii ga uusərə nga shinə nga Uuzənə nga əndə a lapaa tuunə pəmə, ³⁵ makə sətə ci zaanwanə a umbəənə ka luwa. Acii ma uusərakəya, pəmə nii kəya lapaa tə patənə nga ənji agi duuniya. ³⁶ Ndzaamə də mægigi, d'amə də'wa taa hayi patə, koona shii upaa ngeerənə nga mbərədənə acii uushi'iitsə na d'aada patə, una mbee ka kəŋaanənə akəŋwacii Uuzənə nga əndə yadə nğwalənə.”

³⁷ Uusərə patə nji Yeesu a dzəgunə doosərə ka ənji asəkə yi nga Əntanfə. Ma kədəwanə, ca dzə ka baanə ashii giŋutə ci ənjə a 'wa giŋwə nga Zayitunə. ³⁸ Pukənə nga ha patə ha'ə nə ənji patə ka waaryanə aasəkə yi nga Əntanfə ka fa sətə cii kəya baaba.

22

Alə rəgwa nga kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.1-5,14-16; Mar. 14.1-2,10-11; Yooh. 11.45-53)

¹ Yoo, kə mbisha *kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə, waatoo kumənə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka. ² Makə dīi ci, ma madiigərə limanyinə da *maliminə nga bariya, nğwalii tii acii ənja, kə aali tii rəgwanyinə nga bələginə tə Yeesu.

21:34 21.34-35 Isaa. 24.17; 1 Tees. 5.1-3. **21:36** 21.36 Mat. 24.42; Səniinə 6.17. **21:37** 21.37 19.47; 22.39. **22:1** 22.1 Shig. 12.1-20. **22:2** 22.2 19.48.

³ Wata kə ɲgɪrə *Seetanə aashi Yahuda ətə ci ɛɲjə a 'wa Isəkariyootə. Ma ca, rəɲwə nə ci agi *lyawarənə ɲga Yeesu pu'u aji bəra'i. ⁴ Madənə nə ci, ca dzə aabii madiigərə limanyinə i da meeminə ɲga soojiitə ca nəhə yi ɲga ɛntaɲfə, ca wabə da tii agyanə makə sətə mbeenəkii ka viinə tə Yeesu ka tii. ⁵ Fanatii ha'ə, kə dfii tii moodasəka, təya da aləkawalə ɲga vii ka ci kwaba. ⁶ Wata kə luuvə ci, ca 'watəgi tsaamə ɲunyi saa'i ɲga viinə tə Yeesu ka tii yadə shiinə ɲga ɛɲja.

Dzəgə ɛndzanə ɲga Pasəka

(Mat. 26.17-25; Mar. 14.12-21; Yooh. 13.21-30)

⁷ Mbu'yanə ɲga kumənə ɲga adə buroodi yadə burəɲanə agikii, waatoo uuseratə nə ɛɲji ka laala uura ɲga uuji bagiinə ka buurətə də Pasəka, ⁸ wata Yeesu a sləkee ka i Piita da Yoohana, ɛɲki ci ka tii, "Dəmə ka dzəgə kaamə ɛndzanə ɲga Pasəka." ⁹ ɛɲki tii ka ci, "Da daa moonəku ina dzəga?" ¹⁰ ɛɲki ci ka tii, "Madə kə dəməgəruunə aasəkə vəranə, ka guɲunə nuunə da ɛndə da uuda ma'inə anəkii. Ma danuuna, nə'umə tə ci aasəkə yitə cii kəya dəmə aadəvə, ¹¹ una ba ka slanda yikii ɛsə: 'Ma bii Maləmə tuu: miinə kuvətə nii kəya zəmə ɛndzanə ɲga Pasəka davə da lyawarənaakii kwa?' ¹² Kadə nii kəya baarii koonə maduunə kuvə anə ɛndə'i, mahadəkii ɲga'ə. Davə dzəgənuunə kaamə ɛndzanə." ¹³ Palənə nə tii, təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə ɛndzanə ɲga Pasəka davə.

Zəmə əndzanə da Slandana

(*Mat. 26.26-30; Mar. 14.22-26; 1 Koor. 11.23-25*)

¹⁴ Makə mbu'i saa'i ɲga zəmə əndzanə, Yeesu da masləkee ənjaakii a ndzaanə ka zəma.

¹⁵ Əŋki ci ka tii, “Də tantanyinə nə nyi ka moonə zəmə əndzanə ɲga Pasəkanə doonə, taabu'u cibənəki. ¹⁶ Wanyinə ca ba koonə: paa nyi ka zəmə əndzanə ɲga Pasəka ma'ə shanə, madaamə uusəra ɲga dfa tantanyitə əndzanə ɲga Pasəka agi *ɲwanjuunə ɲga Əntanɲə kə mbu'ya.”

¹⁷ Wata Yeesu a luu kwalakə da ma'i inabi asəkəkii. Ca kuyirii tə Əntanɲə. Ma daba'əkii, əŋki ci, “Ndamə kwalakəna, taa wu patə agyuunə, wa ca sa. ¹⁸ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inabi ma'ə, see saa'itə nə Əntanɲə a dfa ɲwanjuunaakii paŋgəranə.”

¹⁹ Ma daba'əkii, ca ɲgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntanɲə, ca baatsəpaa, ca vii ka masləkee ənjaakii, əŋki ci, “Ma əna, shishinəki [cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəŋwa də dfa nə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi.” ²⁰ Ha'ə əsə vii ci ka tii kwalaka da ma'i inabi asəkəkii daba'ə zəma. Əŋki ci, “Ma ətsa, ci nə kura aləkawalətə ci Əntanɲə a dfa də idənaaki. Ka putə goonə nə idənəkii a əjigi.]

²¹ “Amma, wiinə əndə viinə tə nyi ka əŋji ka zəmənə da nyi. ²² Ma nyi *Uuzənə ɲga ənda, ka

22:14 22.14 6.13. **22:20** 22.20 Shig. 24.8; Irim. 31.31; Zak. 9.11; Rooma 11.27; 2 Koor. 3.6; Gal. 4.24; Ibər. 8.6; 9.12. **22:21** 22.21-23 Yooh. 13.2,21-30.

əntənə nə nyi tē əntənə, makə sətə uugi kəŋənə agyanəki, amma kə dfii anə əndətə na vii tē nyi ka ənja!" ²³ Wata gwanənə nə lyawarənaakii ka laagwashinə ahadatii taa wu agitii ca mbee ka dfanə ha'ə.

Wu sanə palee də gawuuna?

²⁴ Kə ma'i mabizhinə ahada masləkee ənji banə tuu'inə: wu sanə nə gawə ahadatəya?

²⁵ Fanə ŋga Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka tii, "Ma meeminə ŋga hara slikərənə, agi hanətənə nə tii natii nə akəŋwacii ənjatii. Ha'ə nə gayinə əsə, agi moonə nə tii ənjə a 'wa tē tii ənji də ŋga'əənə. ²⁶ Amma ma unə, pooshi ka dfanə ha'ə ahadoonə. Ma əndətə palee də gawuunə ahadoonə, wa ca ndzaanə makə dara. Ha'ə nə matakəŋwanə goonə əsə, wa ca ŋgərə slənə ŋga əndə sləna. ²⁷ Ya sanə, wu palee də gawuuna, əndənə ca zəmə ku, anii əndənə ca slənə ka ca? Əntaa əndənə ca zəmə kwa? Ma nyi diya, ma nə nyi ahadoonə, makə əndə sləna.

²⁸ "Ma una, kə ndzaa unə da nyi taa guci patə agi cibənyinaaki. ²⁹ Makə sətə vii Daadə ka nyi gawuunə, ma nyi əsə, wanyinə ka viinə koonə. ³⁰ Ka zəmənə naamə, ka sanə naamə agi ŋwanuunaaki, una ndzaanə anə dəgələ ŋga ŋwanuunə, una də gəŋwanə ka makuvə ŋga ənji *Isərayiila pu'u aji bəra'i."

*Wabənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita
(Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Yooh. 13.36-38)*

22:24 22.24-26 9.46-48. **22:24** 22.24 Mat. 18.1; Mar. 9.33-34.

22:26 22.26 9.48; Mat. 23.11; Mar. 9.35. **22:27** 22.27 Yooh.

13.4-5,12-17. **22:30** 22.30 Mat. 19.28.

³¹ Əḥki Yeesu, “Simoonə, Simoonə, aa ha nəhə. Kə upaa *Seetanə rəgwa ḡga kəca'ənə tuunə patə makə səkəḡwa. ³² Amma, ma nya, kə d̄ii nyi də'wa ka putaaku, acii ga ha bwasee ka gi'inə tə nyi. Mada kə ənyatə hə aabiiki, tsakuu ḡgeerənə ka ndzəkəḡushi'inəku.” ³³ Əḥki Piita ka ci, “Slandanəkya, kə tasəkii nyi dzənə taa aa furəshinə da hə, taa kaa ənjə a bələgi taanwə əsə.” ³⁴ Əḥki Yeesu ka ci, “Piita, wanyinə ca ba ka hə: ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.”

Ndzaanə ma'aanəkii ka panə

³⁵ Əḥki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, “Ya makə sləkee nyi koonə yadə kwaba taa mbuurə taa əndə'i fiibina, tə'i uushi ətee unə kwa?” Əḥki tii ka ci, “Pooshi taa mi ətee inə.” ³⁶ Wata əḥki Yeesu ka tii, “Amma, ma ənə d̄ii ca, əntaa ha'ə. Mada tə'i kwaba ḡga ənda, wa ca ḡgərənə. Ha'ə əsə, mada tə'i mbuurə ḡga ənda, wa ca ḡgərənə. Mada pooshi ḡgila purəjanə ḡga ənda, wa ca d̄ərəmagi də kəjeerənaakii kaa ca d̄ərəciigi. ³⁷ Acii wanyinə ca ba koonə: ma bii malaaba ləkaləkatə, ‘Kə d̄ii ənji də ci makə sətə ci ənjə a da də məza ənja.’ Ma ətsa, aḡyanəki na da ha'ə. Waatoo, ma sətə uugi kəḡənə aḡyanəkya, wiinə ka d̄anə.” ³⁸ Wata əḥki lyawarənaakii ka ci, “Slandana, wiinə ḡgila purəjanə ganə bəra'i.” Əḥki ci ka tii, “Bwaseemə ha'ə.”

22:31 22.31 22.3. **22:32** 22.32 Mat. 16.18; Yooh. 21.15-17.
22:34 22.34 22.61; Mat. 26.75; Mar. 14.72. **22:35** 22.35 9.2-3;
10.4. **22:37** 22.37 Isaa. 53.12.

*Da də'wa nga Yeesu ashi giɲwə nga Zayitunə
(Mat. 26.36-46; Mar. 14.32-42)*

³⁹ Ma daba'əkii, kə gimagi Yeesu, ca palə aashi giɲwə nga Zayitunə makə sətə izee ci ka ɗanə. Kə nyi'u lyawarənaakii tə ci aa dəvə. ⁴⁰ Makə mbu'i tii aa dəvə, əŋki ci ka tii, “Damə də'wa acii goona bwasee ka rəgwa nga Əntaɲfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə.” ⁴¹ Wata ca əntsahə ba'ə gi'u, ca gərə'waanə, ca ndzaɲə ɗa də'wa, ⁴² əŋki ci: “Daadə, maɗa ka moonə nə hə, əntsahəe ka nyi ka cibətsə akəɲwaciikii. Amma, ɗawə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha ɗa sətə kadeesəkə ka nyi.” [⁴³ Wata malaa'ika a jima dadagyə, ca shi ka tsakə ka ci ngeerənə. ⁴⁴ Kə əjigi ma'yanə nga Yeesu, wata ca ənə ka ɗa gazhi'waanə nga ɗa də'wa palee ka ətə. Lyaavanə nə hacifaakii aa panə makə idəna.]

⁴⁵ Makə uudəpaa ci ɗa də'wa, ca maɗə, ca palə aabii lyawarənaakii. Ma dzənəkəya, ka ɲunyinə nə tii, acii kə dzəgəpaa ɲgərə'wə tə tii. ⁴⁶ Əŋki ci ka tii, “litə ɗii səkii cuuna tsəfə ɲunyina? Maɗətəmə, ɗamə də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa nga Əntaɲfə saa'itə nə Seetanə a təbə tuunə.”

*Kəsənə tə Yeesu
(Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Yooh. 18.3-11)*

⁴⁷ Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə, wata kə jigagi əɲji dzuβə. Yahuda, ətə agi lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i, nəndə ka takəɲwanə ka tii. Ca əntsahətə aabii Yeesu ka

22:39 22.39-46 5.16. **22:39** 22.39 21.37; Mat. 26.30; Mar. 14.26; Yooh. 18.1. **22:42** 22.42 Mat. 6.10; 20.22; Mar. 10.38; Yooh. 12.27-28.

nəhəpaanə tə ci n̄ga'ə. ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka ci, “Yahuda, dagi nəhəpaanə viinəku tə nyi Uuzənə n̄ga əndə ka ənji nii?”

⁴⁹ Makə nee ənjitə abii Yeesu ka sətə ca moo d̄anə, əŋki tii ka ci: “Slandaniina, a buuriinə tə tii də n̄gila purəjanə kwa?” ⁵⁰ Wata əndə'i əndə agitii a burəgi liminə n̄ga mava n̄ga gawə n̄ga limanyinə də n̄gila purəjanə. Butə nə liminə da ciizəma. ⁵¹ Amma əŋki Yeesu, “Bwaseemə. Goona d̄a ha'ə!” Wata ca n̄gərə liminə n̄ga əndətə, ca nyibutə.

⁵² Ma daba'əkii, Yeesu a wabə ka ənjitə shi ka kəsənə tə ci, waatoo ka madiigərə limanyinə da meeminə n̄ga soojiitə ca nəhə yi n̄ga Əntanfə, da ka masariinə; əŋki ci, “Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka n̄gila purəjanə ka n̄gila purəjanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanə əndə d̄a maabə nə nyi kwa? ⁵³ Uusəra patə n̄jaama ndzaanə ka hakii asəkə *yi n̄ga Əntanfə, patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma, ma ənə d̄ii ca, kə mbu'ya uusəra goonə da baawəda n̄ga n̄wanjuutə agi təkunə.”

Hiweenə n̄ga Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mat. 26.57-58,69-75; Mar. 14.53-54,66-72; Yooh. 18.12-18,25-27)

⁵⁴ Ma daba'əkii, kə kəsətə tii tə Yeesu, təya kərə tə ci aasii aa ha gawə n̄ga limanyinə. Piita əsa, ba'ə ba'ə nə ci ka nə'unə tə tii. ⁵⁵ Kə hənəpaa ənji gunə a mabaraci. Mbu'unatii, təya ndzaanə ka 'utənə. Shinə n̄ga Piita əsə, ca ndzaa dasə abitii. ⁵⁶ Ma davə asii, tə'i kadəmə ca slənə

kwaba. Makə nee ki ka Piita ama gunə, kya tsaamətə tə ci, əŋki ki, “Əndənə maa, rəŋwə nə ci agi əŋji ŋga Yeesu.” ⁵⁷ Amma, ma Piita, kə hiwee ci, əŋki ci, “Mina, mashiimə nyi tə əndətsa.”

⁵⁸ Ma ta'avə gi'u, kə nee əndə'i əndə ka ci. Əŋki ci, “Hə maa, əndə ŋga Yeesu nə hə!” Əŋki Piita ka əndəta, “Əntaa əndaakii nə nyi.”

⁵⁹ Ma ta'avə gi'u əsa, əndə'i əndə a kəŋaanə agyanə wabənə ŋga əndəta, ca ba, “Goonŋa tanyi, ma əndətsa, əndə ŋga Yeesu nə ci, acii əndə Galili nə ci.” ⁶⁰ Wata əŋki Piita ka əndətə əsə, “Paa nyi shii sətə cii kwa ba.” Daga ci ma'ə ma'uudəpaamə banə ha'ə, wata ga'ə kə wii gyaagya. ⁶¹ Zə'uginə nə Yeesu Slandanə aadəbii Piita, ca tsaamə tə ci. Wata Piita a buurətə sətə shi Slandanə a bii ka ci oo'i, “Ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.” ⁶² Buurətənaakii ha'ə, ca dzə də tuunə də kiinə ka shaŋə.

Dəgənə tə Yeesu

(Mat. 26.67-68; Mar. 14.65)

⁶³ Ma saa'ikii, əŋjitə nja nəhə tə Yeesu a ha'u də ci, təya dəgə tə ci, ⁶⁴ təya vutəgi ginəkii, təya tsa ka ci meeciinə, əŋki tii ka ci: “Makə dīi ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tə hə!”

⁶⁵ Kə baabii tii hara uushi'inə ŋgaanŋa'ə ŋga dzaananə də ci.

*Yeesu akəŋwacii *mətərəkinə ŋga Yahudiinə*

(Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Yooh. 18.19-24)

⁶⁶ Pukənə nga ha, wata *gayinə nga Yahudiinə da madiigərə limanyinə da maliminə a dza də nə ka ɗa mətərəkinə. Əŋki tii, wa ənjə a kira ka tii tə Yeesu aa kuvə gəŋwanə. ⁶⁷ Mbu'unaakii wata təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Bawə keenə mada hə nə *Aləmasiihu.” Əŋki Yeesu ka tii, “Taa kə bii nyi koonə, paa unə ka luuvənə. ⁶⁸ Mada kə ləguyi nyi uushi a moonə əsə, paa unə ka jikəvənə. ⁶⁹ Amma, ma aakəŋwa gi'u, ka ndzaanə nə nyi, nyi Uuzənə nga ənda, a ciizəmə Əntaŋfə Əndə baawəɗa.” ⁷⁰ Wata əŋki tii patə, “Hə nə *Uuzənə nga Əntaŋfə ənə nii?” Əŋki ci ka tii, “Unəkii maa, ha'ə bii unə.” ⁷¹ Wata əŋki tii ahadatii, “Tə'i uushi dəbee ama ləgwa ama əndə ma'ə kwa? Aməkii maa, kə fii amə səndə bii ci də makii.”

23

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii ŋgwaməna *Pilaatu*

(*Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Yooh. 18.28-38*)

¹ Wata gayiitə patə a madətə, təya kərə tə Yeesu aakəŋwacii Pilaatu. ² Mbu'unatii, wata təya gwanə ka baaba uushi'inə ashikii. Əŋki tii: “Kə lapaa inə əndənə ka ɗa rəgwa nga ŋusləginə də slikərənə geenə, inə *Yahudiinə. Agi banə nə ci, ga ənjə a vii tsəkə ma'ə ka maduunə ŋwanəwə nga ha də Rooma. Agi banə nə ci əsə, ci nə Aləmasiihu, waatoo ŋwanəwə.”

22:67 22.67 9.20; Yooh. 10.24-25. **22:69** 22.69 Dan. 7.13; Jab. 110.1; Slənə 7.56. **22:70** 22.70 Mat. 26.63; Luka 1.32-35.

³ Əŋki Pilaatu ka Yeesu, “Hə nə ɲwanɲwə ɲga Yahudiinə kwa?” Əŋki Yeesu ka ci, “Hə bagi ha'ə.”

⁴ Əŋki Pilaatu ka madiigərə limanyinə da dabaala, “Ma nee nyi naakya, pooshi bwaya uushi ashi əndəna.” ⁵ Amma kə cakə ənjitə də macavadaanə də baaba uushi'inə ashi Yeesu, “Agi dfeeginə nə ci ka ənji ka purətə hanɲkaliinə də dzəgunənaakii. Anə hanyinə ɲga Galili 'watəgi ci danə ha'ə, ca shi aanə hanyinə ɲga Yahudiya. Waanə kə mbu'ya aa hanə əsə.”

*Kərənə tə Yeesu aakəɲwacii ɲwanɲwə
Hirudusə

⁶ Makə fii Pilaatu ha'ə, ca ləgwa, “Ya əndətsa, əndə Galili nə ci kwa?” ⁷ Makə fii ci oo'i, əndə Galili nə Yeesu, waatoo hanyinə ɲga ɲwanɲwə Hirudusə, wata ca ba, wa ənjə a kərə tə ci aakəɲwacii ɲwanɲwə Hirudusə. Ma uusərakii, də Urusaliima nə Hirudusə. ⁸ Makə nee ci ka Yeesu, kə dʒii ci moodasəkə lanə. Kə mwayi ci neenə ka ci daga ɲukə, acii kə fii ci habaraakii, kə mwayi ci neenə ka də sə ɲga hurəshishinaakii. ⁹ Wata ca gwanə ka laagwa uushi'inə bəzəkii a makii. Amma pooshi uushi jikə Yeesu ka ci.

¹⁰ Davə nə madiigərə limanyinə da maliminə, də bwaya ɲguruunə nə tii ka wulanə tə Yeesu. ¹¹ Kə ha'u i Hirudusə da soojiinaakii də ci, kə bərapaa tii tə ci. Təya kavə ka ci ɲunyi kəbənə aashikii. Ma daba'əkii, Hirudusə a ba ka ənjə

a ənəpaagi də Yeesu ka Pilaatu. ¹² Uusərakii njanə i Hirudusə da Pilaatu guvaanə, acii ma nga ŋukə tə'i daawaanə ahadatii.

La ka Yeesu gəŋwanə ŋga bələnə tə ci
(*Mat. 27.15-26; Mar. 15.6-15; Yooh. 18.39-19.16*)

¹³ Wata ŋgwaməna Pilaatu a dzatəgi də madiigərə limanyinə da matakəŋwanyinə da hara Yahudiinə. ¹⁴ Əŋki ci ka tii, “Wiina, kə kiroonə ka nyi əndəna. Kə bii unə: agi gwazeenə nə ci ka ənja. Wiinə dīi, akəŋwacii unə ndzaa nyi ka ətsətə haalaakii. Amma ma nyi, ma agi wulanə goonə tə ci, pooshi uushi idəpaa nyi ashikii. ¹⁵ Ha'ə nə Hirudusə əsə. Makə kə nee amə, kə ənyapaagi ci də ci kaamə, ci baarii pooshi uushi idəpaa ci ashikii. Acii ha'ə, ma nee nyi, pooshi bwaya uushi dīi ci bahə bələnə tə ci. ¹⁶ Ma dīya, wa ənjə a fəsləcii tə ci. Ma daba'əkii, ənjə a kapaa tə ci.”

[¹⁷ Yoo, taa agi ŋgutə kumənə ŋga *Pasəka patə, kə ndzaa tyasə see a kapaa Pilaatu əndə furəshinə rəŋwə ka ənja.] ¹⁸ Wata ənji patə a gwanə ka waazənə, əŋki tii, “Kyapaa keenə tə Barabasə, ənjə a bələgi əndətsa!” ¹⁹ Ma Barabasə, kə gimə ci furəshinə putə ŋga madfee ka nə ŋga ənji asəkə vəranə da bələ ənda.

²⁰ Makə kə mwayi Pilaatu kapaanə tə Yeesu, wata ca ənə ka wabənə da ənja. ²¹ Amma, ma təya, kə wazəənə tii, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi

ənfwa!” ²² Amma ɛŋki Pilaatu ka tii ka makkənə, “Mi nə bwaya uushi dīi ci kwa? Pooshi uushi idəpaa nyi ashi ɛndətsə bahə bələnə tə ci. Wa ɛnjə a fəsləcii tə ci, ɛnjə a kapaa tə ca.” ²³ Amma, ma təya, kə wazəənə tii də ŋgeerənə, təya dzə də banə, wa ɛnjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Də ha'hə hwaməpaa tii tə Pilaatu. ²⁴ Wata Pilaatu a lagi ka ci gəŋwanə makə sətə mwayi tii. ²⁵ Ca kapaa ka tii tə ɛndətə mwayi tii, waatoo tə ɛndətə gimə furəshinə putə ŋga madəe ka nə ŋga ɛnji asəkə vəranə da bələ ɛnda. Ca ŋgərə tə Yeesu, ca vii ka tii kaa təya dā də ci də sətə mwayi tii.

*Kərənə tə Yeesu ka bələginə
(Mat. 27.32; Mar. 15.21)*

²⁶ Ma ɛnjə a kərə tə Yeesu ka bələginə, kə lapaa tii ɛndə'i ɛndə dīi ləməkii Simoonə. Ma ca, ɛndə Sirina nə ci. Kə lapaa tii tə ci, ci ka ha ŋga shine də bilə. Təya kəsə tə ci, təya ŋgərəvə ka ci ɛnfwə ŋga gwa'avənə tə Yeesu aashikii, ca nə'u də tii.

²⁷ Dabaala a dzə də nə'unə tə Yeesu. Tə'i makinə ɛsə nja kaala vurənə, təya tuutuu atsakii. ²⁸ Zə'uginə nə Yeesu aadəbitii, ɛŋki ci ka tii, “Ma unə, maki Urusaliima, uneemə ka tuunə atsaki. Amma, ma nə uushi dānuunə, tuumə agyanə noonə na, da agyanə manjeevənə goonə. ²⁹ Acii tə'i uusəra na mbu'ya, ɛtə nə ɛnjə a ba, tə'i barəkaanə agyanə masaawiinə ɛtə mapoomə, ɛtə masamə 'wanə ka manjeevənə.

³⁰ Uusərakii nə ɛnjə a ndzanə banə ka

giŋunyinē: ‘Waalyaanēmē keenē!’ Ka banē nē
 ɛnji ka danɣerɛnyinē ɛsə: ‘Nɣəɛdɛgimē tiinē!’

³¹ Ya madā kē dīi ɛnji dē kantə'wa ɛnfwə ha'a,
 iitə na uudəənə ka mahuurəkəya?”

³² Tə'i hara ɛnji bəra'i; ma təya, ɛnji maabə nē
 tii. Kə kirə ɛnji tē tii ka dzənə ka bəələginə tē
 tii ka ciinə rəŋwə da Yeesu.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ɛnfwa

(Mat. 27.33-44; Mar. 15.22-32; Yooh. 19.17-27)

³³ Mbu'unatīi ka hatə ci ɛnjə a gwa'avə ɛnji
 aashi ɛnfwa, waatoo hatə ci ɛnjə a 'wa “Kəŋwə
 na”, wata soojiinə a gwa'avə tē Yeesu aashi
 ɛnfwa. Təya gwa'avə tē ɛnji maabətə bəra'i ɛsə,
 rəŋwə da ciizəmə Yeesu, rəŋwə da madzənakiī.

³⁴ Wata ɛŋki Yeesu, “Daada, tifyagi tē tii, aii
 mashiimə tii sətə ci təya dā.” Kə təkəpaa
 soojiinə kəjeerənaakiī ahadatīi dē kwaarənə.

³⁵ ɛnji patə, kə kəŋaanə tii ka tsaamə sətə
 ca daada. Ma gayinə ŋga Yahudiinə, kə ha'u
 tii dē Yeesu, ɛŋki tii, “Kə mbee ci ka luupaa tē
 hara ɛnja. Madā ci nē Aləmasiihu ɛndətə ta'i
 ɛntaŋfə, wa ca luupaa naakiī na!” ³⁶ Soojiinə

maa, kə ha'u tii dē ci. Təya ɛntsahətə aabiikiī
 kaa təya vii ka ci mahwarəkinə. ³⁷ ɛŋki

tii, “Madā ŋwanwə ŋga Yahudiinə nē hē tanyi,
 luupaa naaku na!” ³⁸ Tə'i manaahəkīi ɛsə aashi

ɛnfutə gwa'avə ɛnji tē Yeesu aashikiī oo'i, “Ma
 ɛndəna, ci nē ŋwanwə ŋga Yahudiinə.”

23:30 23.30 Hoos. 10.8; Səniinə 6.16. **23:31** 23.31 1 Piita
 4.17. **23:33** 23.33 Isaa. 53.12. **23:34** 23.34 Jab. 22.19; Mat.
 5.44; Luka 6.28; Slənə 7.60. **23:35** 23.35-39 Jab. 22.8; 109.35.
23:36 23.36 Jab. 69.22. **23:37** 23.37-38 Mat. 27.11.

³⁹ Wata əndə'i əndə agi ənjitə gwa'avə ənji tə tii a dzaana tə Yeesu. Əŋki ci, “Əntaa kə bii hə oo'i, hə nə Aləmasiihu? Aa luupaa naaku nə, ha luupaa tiina!” ⁴⁰ Amma, makə fii əndə'i əndətə ha'ə, kə lii ci ka ci ŋguruunə, əŋki ci, “Ya ha, əntaa gəŋwanə rəŋwə lagi ənji kaama? Paa hə ka ŋgwalənə acii Əntaŋfə kwa? ⁴¹ Ma kaanwə, madəbəkii nə gəŋwaana, acii ma sətə dii aŋwə, anəkii lii ənji kaanwə gəŋwanə. Amma, ma əndətsa, pooshi taa mi dii ci ətə madzəmə.” ⁴² Wata əŋki ci ka Yeesu, “Yeesu, aa ha buurətə tə nyi uusəratə nii kwa də ŋwanjuunaaku.” ⁴³ Əŋki Yeesu ka ci, “Tantanyinə cii kya ba ka hə: ənshine ndzaanaanwə agi Aləjana.*”

Əntənə ŋga Yeesu

(Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Yooh. 19.28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Ma ətsə uusəra ahada na, wata kə bwasee uusəra ka bərənə. Kə dii təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə, ha'ə dii tibisə makkə ŋga kədəwanə. Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə *yi ŋga Əntaŋfə. Wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i. ⁴⁶ Kanə nə Yeesu vurənə də ŋgeerənə, əŋki ci, “Ya'ə Daada, aasəkə ciiku nə nyi ka ba'avə ma'yanaaki.” Baginaakii ha'ə, wata ca əntəgi.

⁴⁷ Neenə ŋga ŋwanwə ŋga soojiitə nji davə ka sətə daadii patə, wata ca dəla də Əntaŋfə, əŋki ci, “Asee goonğa tanyi, ma əndəna, pooshi sə

* **23:43** 23.43 Əndə'i ləmə ŋga ha dagyə. **23:43** 23.43 2 Koor. 12.3. **23:44-45** 23.44-45 Am. 8.9. **23:46** 23.46 Jab. 31.6; Slənə 7.59.

nga idəpaanə ashikii.” † ⁴⁸ Patənə nga dabaala ətə shi ka tsaamə sətə ca da, makə nee tii, kə ɛnyi tii satii də dəəgə ədzəmətii acii təgunuunə. ⁴⁹ Patənə nga guviinə nga Yeesu da makiitə nyi'wa tə ci daga anə hanyinə nga Galili, kə kəŋaanə tii dzadə gi'u ka tsaamə sətə ca da.

Ngədənə tə Yeesu

(Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Yooh. 19.38-42)

⁵⁰ Tə'i ɛndə'i ɛndə dīi ləməkii Yusufu, ɛndə Arimatiya anə hanyinə nga Yahudiita. Ma ca, ŋunyi ɛndə nə ci, ɛndə gooŋga ɛsə. Rəŋwə nə ci agi *mətərəkinə nga Yahudiinə. ⁵¹ Amma, madzəmə ka ci nə sətə dīi hara gayinə, waatoo aniyatii da slənətsatii. Acii ma ci, bislyə nə ci agi gərə saa'itə nə ɛntanʃə a dā ŋwanjuunaakii. ⁵² Wata ca madə, ca palə aa ha ŋgwaməna Pilaatu kaa ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ŋgiragərə wə nga Yeesu. ⁵³ Makə luuvə Pilaatu ka ci, wata ca dzə ka jimagərə də wə nga Yeesu ashi ɛnfwa. Ca hadətə tə ci də marəma, ca banee ka ci asəkə kura gu'u ətə tələpaa ɛnji ashi pasla. ⁵⁴ Ma dīi ɛtsə patə, uusərə nga ndzanə *uusərə nga ɛpisəka.

⁵⁵ Ma makiitə nyi'wa tə Yeesu daga anə hanyinə nga Galili, kə gi tii atsaə Yusufu. Kə tsaaməgərə tii aasəkə gu'wə, təya nee taa iitə banee ci ka Yeesu. ⁵⁶ Ma daba'əkii, təya ɛnəgərə aasəkə vəranə. Təya da maarə ətə dīi zənəkii

† **23:47** 23.47 pooshi sə nga idəpaanə ashikii: Mat. 27.19; Slənə 3.14; 7.52; 22.14. **23:49** 23.49 8.2-3; Jab. 38.12. **23:55** 23.55-56 8.2-3.

nga'ə da urədyə ka bəzəpaanə də wə nga Yeesu.

Ma uusəra asavee, kə əpi tii səkə makə sətə bii *bariya.

24

*Madətənə nga Yeesu agi maməətə ənja
(Mat. 28.1-10; Mar. 16.1-8; YooH. 20.1-10)*

¹ Ma tsəfakə uusəra alatə, kə ma'i makiita, təya ngəərənə maarətə dii tii, təya dzə aa ma gu'u. ² Ma gi təya, kə dalagi ənji faaratə pya'ə ənji də ma nga gu'ukii. ³ Ma təya dəməgərə, wata malapaamə tii wə nga Yeesu Slandana. ⁴ Kə pa'əənə ka tii ma, pooshi tii shii sə nga banə. Ma təya nee, kə jigagi nguyirənə bəra'i da i kəjeerənə ca bərə ashitii. ⁵ Wata ngwalənə a kəsəgi tə tii, təya gwanee ka nətii aa panə aa panə. Əŋki nguyiriitə ka tii, "Mi cuuna aalə Əndə vii əpinə agi maməətə ənji kwa? ⁶ Ma ca, kə ma'i ci, paa ci ma'ə ganə. Buurətəmə sətə bii ci koonə, ci ma'ə anə hanyinə nga Galili. ⁷ Kə bii ci koonə, ma ca, *Uuzənə nga ənda, tyasə ka viinə nə ənji tə ci ka ma'waslyakə ənja; ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa, ca əntə, ca madətə agi maməətə ənji ka makkənə nga uusəra."

⁸ Wata pii makiitə a buurətə wabəətə nga Yeesu, ⁹ təya madə gatə a ma gu'u, təya dzə ka dzəgunəgi ətsə patə ka *lyawarənə nga Yeesu pu'u aməntanə da i ka hara ənjitə nja nə'u tə ci. ¹⁰ Ma makiitə dii ha'ə, tii nə Mariyaama Magədalina, Yawana, da Mariyaama

23:56 23.56 Shig. 20.10. **24:6** 24.6-7 9.21-22. **24:9** 24.9-11
Mar. 16.10-11; Luka 8.2-3.

mæci Yakubu da hara makinə. Tii bii sətə ha'ə ka masləkee ənja. ¹¹ Amma, ma masləkee ənja, kə ŋgirə tii wabənə ŋga makiitə ka uushi zabə, pooshi tii luuvə. ¹² Patə da ha'ə, ma Piita, kə ma'i ci, ca huyipaa aanə gu'wa. Ca gwanjaanə ka riŋgədənə. Ma ca nee, wata kəjeerənə mbədaanə. Kə dīi ka ci ka sə ŋga hurəshishinə. Ca palə saakii.

A rəgwa Imawusə

(Mar. 16.12-13)

¹³ Uusərakii ha'ə, *lyawarənə ŋga Yeesu bəra'i a dzə aasəkə əndə'i vəranə dīi ləməkii Imawusə. Kiloomeeta pu'u aməntəŋə nəndə ahada vəranəkii da vəranə ŋga Urusaliima.

¹⁴ Təya dzə də wabə haala ŋga sətə dāadīi patə.

¹⁵ Asee, ma saa'itə təya wabə ha'ə, kə lapaa Yeesu də naakii nə tə tii. Nə'ushinə nə tii da ci. ¹⁶ Agi neenə nə tii ka ci, amma pooshi tii puləgi oo'i, ci.

¹⁷ Əŋki Yeesu ka tii, "Mi cuuna dzə də wabənə ahadoonə, una dzə də wiina?" Wata təya kəŋaanə. Kə dzəgəpaa mabətəsəkə tə tii. ¹⁸ Tə'i əndə'i əndə agitii ətə dīi ləməkii Kəliyapasə. Əŋki ci ka Yeesu,

"Patənə ŋga ənji də Urusaliima, kə shii tii sətə dāadīi davə kwakwatə. Yoo, wata hə daanəku nə mu'umə ətə mashiimə nii?" ¹⁹ Əŋki Yeesu

ka tii, "Ŋgutə uusha?" Əŋki tii ka ci, "Ya sətə dīi tə Yeesu əndə Nazaratu. Ma ca, anabi nji ci, əndə baawəda ka rəgwa sləna da rəgwa wabənə akəŋwacii əntəŋfə da akəŋwacii ənji patə. ²⁰ Kə vii madiigərə limanyinə da matakəŋwanyinə geenə tə ci ka ənja, kaa təya

ɗa gəŋwanə ŋga bələnə tɛ ci. Təya gwa'avə tɛ ci aashi ənfwa. ²¹ Ma ina, kə kii inə niinə oo'i, ci nɛ əndətə nja dzə ka luupaanə tɛ ənji *Isərayiila. Amma wiinə dii, makkənə ŋga uusəra ənshinə makə ɗaadii uushi'iitsa. ²² Ha'ə maa, tɛ'i hara makinə ahadeenə kəɗəpaa tiinə. Acii ma ənshinə pədeerənə tsəɗaka, kə wuuri tii aanə gu'u. ²³ Ma dzənətii, malapaamə tii wə ŋga Yeesu davə. Wata təya shi ka banə keenə oo'i, kə shigi malaa'ikanyinə ka tii; təya ba ka tii oo'i, da i əpinə nɛ ci. ²⁴ Tɛ'i hara ənji əsə ahadeenə gi aanə gu'u, təya lapaa ha'ə tanyi makə sətə bii makiita. Amma paa tii nee ka ci.”

²⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Una, pooshi nuunə! Malyabatanyinə nuunə ka rəgwa ŋga luuvə sətə wabi anabiinə patə. ²⁶ Madəbeemə *Aləmasiihu a cibə makə ətsə, kaa Əntanɗə a vii ka ci ɗuunuunə kwa?” ²⁷ Wata ca ndzanɗə dzəgunətə ka tii sətə bii malaaba ləkaləkətə agyanə naaki na. Waatoo, ndzanɗənə asəkə ləkaləkətənyinə ŋga Muusa, ca uudəpaa dɛ ŋga anabiinə patə.

²⁸ Makə mbu'i tii kədəhə da vɛraatə ci lyawariitə bəra'i a dzə aa dɛvə, ɗanə nɛ Yeesu makə pitəginə aakəŋwa. ²⁹ Amma təya kəsəpaa tɛ ci, əŋki tii, “Baa amə ganə, accii kə uugi kədəwanə ɗanə, wiinə vɛɗə ka ɗanə.” Wata Yeesu a dəməgərə atsatii.

³⁰ Təya ndzaanə ka zəma. Ca ŋgərə buroodi, ca kuyirii tɛ Əntanɗə, ca baatsəpaa, ca vii ka

24:21 24.21 1.68; 2.38. **24:24** 24.24 24.12; Yooh. 20.3-10.

24:25 24.25-27 24.45. **24:27** 24.27 24.44.

tii. ³¹ Wata kə dzəgi sətə səmədfəgi ginətii, təya puləgi də ci. Amma kə rarə'igi ci akəŋwaciitii.

³² Əŋki tii ahadatii, “Ya makə njii kəya wabə kaanwə a rəgwa, ca dzəgunətə kaanwə agyanə sətə bii malaaba ləkaləkətə, əntaa kə njaanwa fa shiiwə asəkə ədzəmaanwə kwa?”

³³ Wata təya madətə ka tsaakii ha'ə, təya ənəgərə aa Urusaliima. Mbu'unatii, təya lapaa tə lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aməntanə da hara ənjitə abitii. ³⁴ Neenatii ka lyawariitə bəra'i, wata əŋki tii ka tii, “Goonğa tanyi! Kə ma'i Yeesu Slandanə agi maməətə ənja. Kə shigi ci ka Simoonə.” ³⁵ Fanatii ha'ə, wata təya ndzanə dzəgunə ka tii sətə dfaadii a rəgwa, i makə sətə puləgi tii də Yeesu, ci ka ha ŋga baatsəpaa buroodi.

Jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii

(Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)

³⁶ Tii ma'ə ka wabənə ha'ə, ma nee tii, kəŋə nə Yeesu də naakii nə ahadatii. Əŋki ci ka tii, “Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə!” * ³⁷ Kə ŋgwali tii, kə li'i ma'yanatii. Acii ma nə tii ka nəhənə, bərəhinə shigərə aagitii. ³⁸ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Mi li'i ma'yanə goona? Ka mi də hiimatse ha'ə a nuuna? ³⁹ Tsaamətəmə ciinəki da sədfəki. Də ha'ə shiinuunə oo'i, nyi ənə weewee. Ma dfaanuuna, ndaabətəmə tə nyi, tsaamətəmə tə nyi koonə shii. Ma bərəhinə kamə, pooshi luwə ashikii, pooshi ilə əsə makə

24:32 24.32 24.45. **24:34** 24.34 Mar. 16.7; 1 Koor. 15.4-5.

* **24:36** 24.36 1 Koor. 15.5; jamənə: Luka 2.14. **24:37** 24.37 Mat. 14.26; Mar. 6.49.

səndə cuuna nee ashiki.” ⁴⁰ Ma ca dzə də wabənə ha'ə, ca baarii ka tii ciinəkii da sədəkii. ⁴¹ Kə dīi lyawarənə moodasəkə laŋə. Kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə. Ha'ə maa, ma'ə tii mambeemə ka luuvənə. Əŋki Yeesu ka tii, “Tə'i unə da zəmə kwa?” ⁴² Wata təya ŋgərə masəərə hərəfinə, təya vii ka ci. ⁴³ Ca ŋgərə hərəfiitə, ca adə, ginətii a nee.

⁴⁴ Ma daba'əkii, əŋki Yeesu ka tii, “Wiinə sətə njii kya baaba koonə, nyi ma'ə ahadoonə: kə dəbee sətə nyaahə ənji agyanəki patə a da, waatoo, sətə asəkə bariya ŋga Muusa, da asəkə ləkaləkətenyinə ŋga anabiinə da asəkə Jabuura əsə.” † ⁴⁵ Wata Yeesu a wunəgi nətii kaa təya mbee ka paaratə sətə asəkə ləkaləkətəkii.

⁴⁶ Əŋki ci ka tii, “Wiinə sətə nyaahə ənji agyanəki: tyasə see a cibə Aləmasiihu, ca əntə. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ca madətə agi maməətə ənja. ⁴⁷ Ma daba'əkii, ənjə a waaza ka ənji agyanə baanə ka Əntanfə da upaa tifyaginə ŋga 'waslyakəənə. Ma waazaatsa, də Urusaliima ca ndzaŋə, ca mbu'u ka patənə ŋga ənji agi duuniya. ⁴⁸ Unə nə seedawiinə ŋga uushi'iitsa. ⁴⁹ Ma sətə bii Daadə viinə koonə, ka sləkeenə nə nyi koonə. Amma ndzaamə ganə asəkə vəranə

24:41 24.41-43 YooH. 21.5,10; Slənə 10.41. † **24:44** 24.44 24.27; YooH. 5.39; Muusa: Slənə 7.9-10,25-27,35,37-39; YooH. 5.46; anabiinə: Isaa. 52.13-53.12; Hoos. 6.2; Jabuura: Jab. 22.69.

24:45 24.45 24.25-27,32; YooH. 20.9. **24:46** 24.46 9.21-22; Mat. 26.56; Mar. 14.49; 1 Koor. 15.3-4; Slənə 17.2-3; 28.23. **24:47** 24.47 3.3; Slənə 1.8; 5.31; 11.18; 17.30-31; 20.21; Rooma 15.19.

24:48 24.48-49 Slənə 5.32; YooH. 15.26-27. **24:48** 24.48 Slənə 1.8,22; 2.32; 3.15; 4.33; 10.39-41; 13.31.

zəku'i see madfa jima baawəda koonə dadagyə.”

Ndərənə nga Yeesu aadəgyə

(Mar. 16.19-20; Slənə 1.9-11)

⁵⁰ Ma daba'əkii, wata ca fəɸə tə lyawarənaakii, təya palə aaba'ə vəranə kədəhə da vəranə nga Bayitaniya. Mbu'unatii, wata ca madee ka ciinəkii kaa ca ɸaanə ka tii barəkaanə. ⁵¹ Ma ca dzə də ɸa ka tii barəkaanə, wata kə təkəgi ci da tii ha'ə, ca ndərəgi aadəgyə. ⁵² Ma təya, kə gərə'waanə tii ka ɸuunətənə tə ci. Ma daba'əkii, wata təya madə, təya ənəgərə aa Urusaliima də manushinə. ⁵³ Uusərə patə nji təya dəla də Əntanɸə asəkə yaakii.

24:49 24.49 4.18. **24:50** 24.50-51 9.51; Mar. 16.19; Slənə 1.9; 3.21. **24:52** 24.52 Slənə 1.12; Yooh. 14.28; 16.22.

Kura Aləkawalə ɲga Əntaɲfə
Gude: Kura Aləkawalə ɲga Əntaɲfə New Testament
copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gude

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source
files dated 29 Jan 2022

56396c70-45d3-5118-be46-8c4c3fec34f1